

Pavel Nováček

Chválí Tě sestra Země

*Úvahy o křesťanství, životním prostředí a
udržitelném rozvoji*

Vydala Matice cyrilometodějská s.r.o., 1998

Obsah

Předmluva	...	3
Úvod	...	5
Vývoj života	...	9
Populační problém	...	21
Zdravotní problém	...	26
Problém násilí	...	27
Nerovnoměrné rozdělení bohatství	...	29
Zdroje	...	31
Ohrožení životního prostředí	...	33
<i>Biodiverzita</i>	...	33
<i>Tropické deštné lesy</i>	...	35
<i>Šíření pouští</i>	...	36
<i>Znečištění atmosféry, změny klimatu</i>	...	37
Udržitelný rozvoj	...	44
<i>Lidské hodnoty</i>	...	52
Bratr František	...	67
Literatura	...	75
Bible a životní prostředí - citace	...	76

Předmluva

Přínos této knihy vidím v odvážném kroku odborníka v oblasti vědy o životním prostředí a zároveň křesťana otevřít se myšlenkové syntéze obou pólů, vědy a víry, které tak dlouho byly považovány za protichůdné a nesmiřitelné. Kniha dokazuje, že tento dialog je nejen možný, ale oslovující. Je třeba aplikovat a vnímat poselství bible v jeho nadčasovém sdělení, právě v situaci, kdy naše planeta, sestra matka Země (řeceno se sv. Františkem) je vážně ohrožena a jde o její bytí i nebytí. Dnes, kdy je třeba zvažovat všechny cesty, možnosti a nabídky vedoucí k její záchraně, bylo by nepochopitelné přeslechnout právě tyto signály Ducha, na které reaguje rozum i srdce člověka všech věků a všech národů, od pravěkých kočovníků až k nám do moderní doby přelomu 3. tisíciletí. Jaké asociace tato biblická poselství vyvolávají právě v povědomí naší doby! Jak jsou sugestivní, výmluvná a inspirující. Pokud byly aktuální všem generacím před námi a její ryzí pravost potvrzena zkušeností tolika našich předků, ani my si nesmíme dovolit vyhnout se jim nebo je podcenit či ignorovat. Bůh dává člověku svobodu k dovršení díla stvoření. Ale kontroluje průběh dějin. A pokud se člověk ve své zaslepenosti nebo nevěře snaží prosadit proti Božímu projektu svůj vlastní krátkozraký plán, dochází vždy zákonitě ke zkratům a otřesům, které nutí člověka, aby se vrátil do původních kolejí Božího záměru.

Přeji čtenářům z řad věřících křesťanů, aby jim četba této knihy pomohla k většímu úžasu nad dílem Božího stvoření a tím i k větší odpovědnosti, která zavazuje právě ty, kdo uvěřili, pochopili a přijali Boží záměr. Čtenářům nevěřícím nebo hledajícím přeji, aby myšlenková konfrontace nebo spíše syntéza obsažená v této knize, jim pomohla oživit vnitřní hlas srdce a tajemnou dimenzi víry, která je skryta i v nich, protože Tvůrce ji vložil do podstaty každého člověka. Aby objevili co znamená život v důvěrném dialogu s Bohem, který není jen filosofickou záhadou v rozumu, ale milující Otec a Láska sama.

Josef Hrdlička, biskup

*Koho neosvětluje záře stvořených věcí, je slepý.
Koho nebudí hlasité volání přírody, je hluchý.
Kdo vidí divy přírody a nechválí Boha, je němý.
Komu tato znamení světa neukazují k jeho
původci, je hloupý.
Otevři tedy své oči, obrať k těmto věcem své uši,
uvolni svůj jazyk a otevři své srdce,
abys ve všech tvorech objevoval, slyšel, chválil,
miloval Boha.*

sv. Bonaventura

*Byl jednou jeden les, kde zpívali ptáci
a za noci zase hmyz. Stromy bujně rostly, květiny
nádherně kvetly a všichni tvorové se volně potulovali
po okolí.
A kdokoliv se tam objevil, došel dříve či později
až k Samotě, domovu Boha, jenž dlí v tichu
a kráse přírody.*

*Ale pak nastala doba Nevědomí, kdy se lidé
naučili stavět budovy stovky metrů vysoké
a ničit řeky a lesy a hory během týdnů.
Z kamenů a dřeva patřících lesu stavěli
příbytky k uctívání Boha. Věžičky, věže
a minarety se tyčily k obloze; vzduch byl
prosycen zvukem zvonů, modliteb, zpěvů
a kázání.
A Bůh ztratil domov.*

Anthony de Mello, SJ

Úvod

Před několika lety jsem byl americkou kolegyní otázan, jak v naší zemi reaguje katolická církev na problémy životního prostředí. Tehdy jsem odpověděl něco ve smyslu, že církev spí, možná se pomalu probouzí.

Od té doby mi otázky vztahu křesťanství, životního prostředí a udržitelného rozvoje vrtaly hlavou. Začal jsem si v Bibli podtrhávat citace, které mi připadaly, že mají k životnímu prostředí vztah. Trvalo mi to několik let, takže, upřímně řečeno, to bylo spíše na okraji mého zájmu. Teprve v roce 1996 se začala rýsovat konkrétněji myšlenka, pokusit se něco na dané téma napsat. Byl to troufalý nápad, protože mé teologické znalosti jsou víc než chabé. Na druhou stranu jsem se však několikrát přesvědčil, že i znalosti studentů teologie a ve většině případů asi i kněží v otázkách ekologie a životního prostředí jsou také chabé. Výraznou výjimkou byl polský misionář, františkán Stanislav Jaromi, působící svého času v Opavě. S pomocí otce biskupa Josefa Hrdličky zorganizoval tři semináře na téma církev a životní prostředí. Pak odjel zpátky do Polska a zůstala po něm na severní Moravě nezaplněná mezera. Podobně, jako v ekologické komunitě zůstala velká trhlina po tragickém skonu bývalého federálního ministra životního prostředí, Josefa Vavrouška.

Na jaře minulého roku jsem strávil s rodinou čtyři měsíce v zahraničí. Vytržen z běžných starostí, denní rutiny a stereotypu, měl jsem dost času přemýšlet o tom, nemám-li sebrat odvalu, využít omezených ekologických znalostí a právě dokončovaného výtahu citátů z Bible a nepřispět, byť nepatrně, k povzbuzení zájmu o stav a vývoj životního prostředí mezi křesťany v naší republice. Konečně i mezi hledajícími nebo nevěřícími v komunitě ekologů a „zelených“ snad tento pokus může být obohacením při nalézání hodnot křesťanství a židovství, na kterých je evropská kultura značnou měrou založena.

Zúčastnil jsem se řady konferencí, seminářů a pracovních setkání o řešení problémů životního prostředí. Ale prakticky nikdy, až na nepatrné výjimky, tam nepadlo ani slovo o Bohu, o našem poslání při naplňování jeho stvořitelských plánů. Přitom, jak kdosi výstižně poznamenal, pokud všechno to mluvení, jednání a konání není o Bohu, není o ničem. Vytěsníme-li Stvořitele vesmíru, planety, života, vši té krásy na okraj (nebo spíše za okraj) svého zájmu, o čem se vlastně bavíme a jakou perspektivu má všechno naše pachtění? Obávám se, že je možné použít výstižně citát z Bible, z knihy Kazatel:

Pomíjivost, pomíjivost, řekl Kazatel, všechno pomíjí.

Kaz 12, 8

Také jsem se na tom podílel a mlčel jsem. Dílem jsem se asi styděl, dílem mi připadalo zmiňovat se o Bohu jaksi nepatřičné. A také je tu opravdu riziko, že člověk, třeba v dobré víře, začne na dané téma mluvit opravdu nepatřičně, nevhod, v nesprávný čas a na nesprávném místě. Že se začne vyjadřovat k něčemu, co ho přesahuje a nadělá spíše více škody, než užitku. Rozhodl jsem se proto vyjádřit to, co mi leží na srdci, písemně. To by měl být dostatečně nevtíravý způsob sdělení. Knížku si nikdo kupovat nemusí a i když už tu chybu udělá a obsah jej zklame, není třeba ji číst. Lze s ní třeba podložit skříň.

Berte, prosím, následující řádky jako první a velmi nedokonalý pokus. Snad přiměje někoho fundovaného v oblasti ekologie i teologie aby téma zpracoval lépe. A do té doby snad tento text přispěje alespoň k tomu, aby ekology a křesťany povzbudil k přemýšlení o věcech, které nás spojují, ne rozdělují.

Knížku jsem rozdělil na tři části. První, nejobsáhlejší část, se zabývá vývojem života na planetě, tím, jak člověk ovlivňoval své prostředí až po dnešní působení ve vskutku globálním rozsahu. Není však dobré pouze analyzovat nepříznivé trendy, je potřebné hledat pozitivní vizi, jak dál. Možným a slibným přístupem k řešení nahromaděných problémů je idea udržitelného rozvoje (resp. idea udržitelného způsobu života), kterou jsem se pokusil srozumitelně popsat. Text je prokládán citáty ze Starého a z Nového zákona, které, podle mého dojmu, mají k uvedenému vztah.

V další části uvádím všechny citáty z Bible, které mě oslovily a připadají mi, že jsou ve vztahu k životnímu prostředí, globálním problémům a udržitelnému rozvoji aktuální. Samozřejmě jde o velmi subjektivní výběr. Jiní by byli osloveni dalšími pasážemi z Bible, některé uvedené by naopak vynechali. Je pravděpodobné, že kdybych sám dnes opět Starý a Nový zákon procházel, nebyl by výběr identický. Přesto však věřím, že pro mnohé budou uvedené citáty inspirativní a konečně vždy je možné a vhodné jít k hlavnímu prameni a čerpat z úplného textu Starého a Nového zákona.

Ve třetí části uvádím stručný výťah ze životopisu sv. Františka z Assisi podle knížky Juliána Greena Bratr František. Svatý František je totiž patronem ekologů. Přiznávám se, že dříve jsem sv. Františka nechápal, zdál se mi pro dnešní racionální dobu málo aktuální. Bližší mi připadal (přesto jak málo vím o obou) jeho současník svatý Dominik. Svatý František byl zván bláznem Božím a jeho poselství se tehdy a tím spíše i dnes musí na první pohled zdát bláznivým. Dnes jsem moc rád, že právě on je naším patronem.

Žil v době, která je v mnohém podobná té naší. Jestliže dnes je řada globálních trendů dlouhodoběji neudržitelných, tehdy to byla církev, která byla neobyčejně prohnílá a pokud by byla jen lidskou institucí, musela by se rozpadnout na prach. Úžasné se mi však zdá to, že František proti církvi nebojuje vzpourou, ale bojuje za její obrodu poslušností. To je opravdu na hranici bláznovství a není to přístup slabocha, ale naopak, vyžaduje to vnitřní sílu, kterou si lze stěží představit. Když v šestačtyřiceti letech umíral, bylo zřejmé, že bude brzy svatořečen a přesto se zdálo, že jeho ideály a nároky byly příliš bláznivé pro reálný svět. Po osmi stoletích víme, že tomu tak není a svatý František je jedním z bratří, na kterých se obrodila nejen církev, ale na jejichž odkazu stojí evropská civilizace. Vřele doporučuji k přečtení knížku Juliána Greena Bratr František a knížku G. K. Chestertona Sv. František z Assisi.

Měl jsem v úmyslu přidat ještě krátkou čtvrtou část, porovnání životů a poselství sv. Františka a Josefa Vavrouška. Od toho jsem však upustil, protože na to nestačím a obávám se, aby text nevyzněl banálně a lacině. Byl bych však rád, kdyby se objevil někdo, kdo by sestavil životopis Josefa Vavrouška a pokusil se o toto neobvyklé srovnání. K nápadu mne inspiroval dřívější rozhovor s Josefem Vavrouškem v sobotní příloze Lidových novin, nazvaný Vavroušek z Assisi.

Ty dva muže dělí téměř osm století. „V dějinách jsou určité okamžiky“, říká Julien Green, „kdy se zdá, že osud kolísá mezi štěstím a neštěstím, jako by čekal na někoho, kdo má přijít.“ Sv. František a Josef Vavroušek se v mnohém liší. Svatý František byl „blázen Boží“, Josef Vavroušek byl racionální člověk a křesťanem nebyl. Sv. František odmítal pro sebe vzdělání a nechtěl znát víc, než několik Kristových slov. Josef Vavroušek byl vystudovaný strojný inženýr, pak vědec zabývající se teorií systémů, aplikující posléze své znalosti a poznatky v oblasti životního prostředí. Josef Vavroušek byl ministrem vlády, sv. František by se obdobnému postavení ve světské instituci nebo v církvi určitě velkým obloukem vyhnul.

Měli však řadu věcí společných nebo podobných. Josef Vavroušek byl pro řadu dravých a úspěšných jedinců nejspíš také tak trochu blázen. Svě postavení ministra

nevyužil pro svůj prospěch a když si koupil přehrávač kompaktních disků, sděloval jednomu svému příteli téměř s ostychem, že je to z jeho ministerského platu. Byl skromný a propagoval uvědomělou skromnost. Svatý František žil se svými bratry naprostou chudobu a materiální nezajištěnost.

Na Vavrouškově pohřbu jsem si uvědomil, jak jsme tu všichni jen na krátký okamžik a dříve či později z tohoto světa odejdeme bez majetku a bez funkcí. Jen radost, kterou jsme druhé obdarovali tu po nás zůstane. V tomto smyslu byl Josef Vavroušek velmi bohatý člověk.

Sv. František viděl žalostný stav církve a přesto z něj vyzářovala radost a pokoj. Josef Vavroušek si byl vědom globálních i národních problémů životního prostředí i řady dalších negativních společenských trendů. Neměl nejspíš vědomou oporu v Bohu a sílu čerpal z pobytů v přírodě a na horách, které miloval. Přesto na základě jedenáctileté známosti tvrdím, že z něj vyzářoval pokoj, tichá radost a také přirozená autorita. Tu měl i sv. František už od dětství, přestože byl fyzicky slabý. Sv. František vedl do pětadvaceti let velmi rozmařilý život, který životopiscům činí potíže. Pak však byl zasažen Boží milostí, „ten někdo ho najednou dohonil a zdrtil vší silou své něhy, jako bleskem“, píše Julien Green. Od té chvíle už jsou ctižádost, peníze, moc, zábava už jen samá prázdnota. Existuje pouze to, co je nesdělitelné.

Josef Vavroušek takovým bouřlivým vývojem neprošel. Nebyl jistě mužem bez chyb a slabostí, ale nebyl nikdy požitkář, spíše od mládí romantická duše, hledající ve světě ideály pravdy a přátelství. Ve třidvaceti letech spoluorganizoval studentskou expedici Lambarené, vezoucí do nemocnice v Gabunu, založené Albertem Schweitzerem, zásilku léků jako dar. Devítiměsíční africká zkušenost jej ovlivnila na celý život a prohloubila v něm smysl pro solidaritu s chudými a neprivilegovanými občany této planety.

Petr Bárta, novinář - kolega z expedice o něm napsal:

„Josef Vavroušek, řečený Viki, někdy rýmován i jako „král Afriky“. On to je mezi námi, který má kdykoli a kdekoli v Africe vědět, kde jsme a kudy odkud kam.

Chlapík přesně takový, jakého si lze pro podobnou cestu představit. Sportovec, jmenovitě horolezec, který si do Súdánu nechá letecky poslat cepín, protože nesnese pomýšlení, že by snad mohl být potřeba, a nebyl po ruce.

Nápadně dobrá a solidní postava zvenčí i zevnitř, s nechutí nosit sako, oblek, kravatu a cokoli tomu vzdáleně podobné. Pevná, bytelná skořápka a pod ní překvapivě romantická a zranitelná duše, která si poveze na Saharu Saint-Exupéryho a bývá ráda sama, což je třeba respektovat.

Člověk, kterému by se mělo přát, aby nemusel jezdit přes Afriku v osmi, ale aby si mohl hodit přes záda batoh a jít jako osamělý vlk přes Himaláj. Až by se vrátil, moc bychom se toho nedověděli, je totiž o něco méně řečnější, než někteří jeho hovorní kamarádi. Zato má blíž od slov k činům - často i nejušlechtlejším.

Víra je nezasloužený dar od Boha. Josef Vavroušek žil poctivě a celý život hledal vážně a důsledně pravdu. Myslím, že byl celý život veden Duchem svatým, který na něj působil skrze krásu přírody a velebnost hor.

Žije-li člověk pro ideál, může se pokusit o všechno. Svatý František byl dost velký blázen na to, aby se pokusil obrátit na víru sultána. Josef Vavroušek byl dostatečně velký blázen na to, aby v r. 1992 na konferenci OSN o životním prostředí a rozvoji přednesl svoji vizi reformy Organizace spojených národů.

Sv. František zemřel šestačtyřicetiletý, vysílený nemocí, odříkáním a životem v chudobě. Josef Vavroušek nejprve málem přišel o život na Pamíru, kdy lavina jeho

kamaráda na laně na místě zabila a on se těžce zraněný plazil hodiny dolů do údolí, než jej našli kamarádi. Nakonec však, mnohem později, v padesáti letech, se jemu a jeho dceři Petře staly milované hory osudnými. Zemřeli oba v březnu r. 1995 pod lavinou v Západních Tatrách.

Po smrti sv. Františka se zdálo, že jeho poselství je příliš radikální a že řeholní řád získá s nástupcem Eliášem jiný směr. Dnes víme, že osm století nic neubralo na síle odkazu sv. Františka.

Josef Vavroušek zemřel před dvěma lety a nikdo netušíme, co bude za osm století. Zdá se, že odešel nesmyslně brzy, na vrcholu sil, uznáván v naší zemi i mezinárodně jako velká autorita a osobnost mezi ekology i mezi veřejností. Ale kdo ví, třeba v tom určitý smysl je, který z lidského pohledu zatím neumíme pochopit.

Sv. František a Josef Vavroušek žili v odlišné době, v odlišných podmínkách a jejich osudy i poslání byly odlišné. Nechci srovnávat jejich význam a velikost. Nejsem toho schopen a někdo z jejich obdivovatelů by se mohl cítit dotčen. Oni dva toho však především nemají zapotřebí. Věřím, že dnes už se dobře znají a jsou výborní přátelé.

Až budete o problémech životního prostředí a nepříznivých globálních trendech, nenechte se přemoci obavami a strachem. Sv. František i Josef Vavroušek vnímali velmi zřetelně bídu světa a jeho ohrožení. Přesto si uchovali v srdcích radost a naději. Naděje jim dala sílu jednat, jak nejlépe uměli.

Bůh stvořil vesmír, planetu Zemi i život na ní. Poslal na zemi svého Syna, který nás nazval svými přáteli. Co chceme víc?

Už vás nenazývám služebníky, protože služebník neví, co činí jeho pán. Nazval jsem vás přáteli, neboť jsem vám dal poznat všechno, co jsem slyšel od svého otce.

J 15, 15

Žádná generace před námi neměla jednoduchý, bezproblémový život. Ani my nevybudujeme vlastními silami ráj na zemi. Přesto, nebo právě proto, je dobré vzít dar života jako výzvu učit se tvořit a milovat. Nazývá-li nás Bůh přáteli, neopustí nás.

Bez povzbuzení otce biskupa Josefa Hrdličky bych nejspíše následující úvahy o křesťanství, životním prostředí a udržitelném rozvoji nenapsal. Nicméně stalo se a nezbyvá než dodat s autorem druhé knihy Makabejské, Jásonem z Kyrény:

Je-li sepsáno dobře a výstižně, je to podle mého přání. Je-li obyčejné a průměrné, udělal jsem, co jsem uměl.

2 Mak 15, 38

Vývoj života

*Na počátku bylo Slovo,
to Slovo bylo u Boha,
to Slovo byl Bůh.
To bylo na počátku u Boha.
Všechno povstalo skrze ně
a bez něho nepovstalo nic,
co jest. V něm byl život
a život byl světlo lidí.
To světlo ve tmě svítí
a tma je nepohltila.*

J 1, 1 - 5

O vzniku našeho světa - vesmíru podává Bible jen stručnou informaci, obraz, který byl přijatelný pro prosté lidi minulých staletí a tisíciletí.

Dnes se zdá nejpravděpodobnější, že náš vesmír - prostor, čas, hmota, energie - vznikl asi před patnácti miliardami let tzv. velkým třeskem (teorie Big Bangu). Co bylo před třeskem, před vznikem vesmíru, se nedozvíme. Podobně jako dobrá víla nemůže vystoupit z dvourozměrného obrázku pohádkové knížky, tak ani my, alespoň v tomto životě, nezjistíme, co bylo před vesmírem, nebo co je mimo vesmír. Nemusí nás to příliš trápit. Patnáct miliard let historie a desítky miliard světelných let prostoru budou ještě dlouho dostačovat pro rozlet naší tvořivosti a fantazie.

Ani Bůh, zdá se, nepovažoval za nezbytné nás se vznikem vesmíru podrobně seznamovat:

Na počátku stvořil Bůh nebe a zemi. Země byla pustá a prázdná a nad propastnou tůňí byla tma. Ale nad vodami vznášel se duch Boží.

Gn 1, 1 - 2

Země je stará, platí-li teorie velkého třesku, 4,6 miliardy let. Byla pustá, to tvrdí také přírodovědci. Ale byl tu přítomen duch Boží, Stvořitel, který měl svůj plán. Dostáváme tedy zásadní informaci, že vznik vesmíru, Země a celý následující vývoj není dílem slepé náhody, ale že tu byl duch Boží, jehož stvořitelské dílo se snažíme krůček za krůčkem pochopit.

Kniha Genesis popisuje, jak Bůh po šest dní tvořil. Nejspíše to nebylo v časovém úseku šesti dní, jak čas dnes chápeme a měříme. Pro člověka starověku a středověku také nebylo podstatné, za jak dlouho, ale co Bůh učinil. Oddělil světlo od tmy, vytvořil souš, rostliny, pak živočichy. A vždy viděl, že je to dobré.

Nakonec učinil Bůh člověka *aby byl naším obrazem, podle naší podoby (Gn 1, 26)*. Člověk má panovat nad mořskými rybami, nad nebeským ptactvem, nad zvířaty a nad celou zemí i nad každým plazem plazícím se po zemi.

Podle evoluční teorie vznikl život na Zemi asi před 3,5 miliardami let. Planeta vznikla o miliardu let dříve a postupně na povrchu chládkla. Vodní páry vzniklé při procesu ochlazování v atmosféře kondenzovaly a z nich vznikly oceány. Zde se rodily první zárodky života. Evoluce dospěla k prvními kvalitativnímu přerodu, evoluce abiotická přerůstá v evoluci biologickou.

Pak se po tři miliardy let vyvíjely na Zemi jednobuněčné organismy. Teprve před

500 milióny let se objevují mnohobuněčné organismy. Zdá se, jako by se po tři miliardy let nic moc nedělo, ale není to pravda. Kdo jen trochu ví, jak báječný, dokonalý a zázračný organismus je buňka, připustí, že evoluce v průběhu historie spíše nabírá na rychlosti.

Od vývoje prvních mnohobuněčných organismů až po dnešního člověka uplynulo půl miliardy let. Před 400 milióny let první rostliny kolonizují pevninu.

Bůh také řekl: „Zazelenej se země zelení: bylinami, které se rozmnožují semeny a ovocným stromovým rozmanitého druhu, které na zemi ponese plody se semeny!“

Gn 1, 11

Asi před 300 milióny let pevninu osídlují živočichové - hmyz, obojživelníci, později se objevují plazi, pak obratlovci a nakonec, před 65 milióny let, savci.

I řekl Bůh: „Vydej země rozmanité druhy živočichů, dobytek, plazy a rozmanité druhy zemské zvěře!“

Gn 1, 24

Vývoj to však z dnešního lidského pohledu nebyl nijak idylický. Před 500 milióny let se během tzv. kambrické exploze život zorganizoval v průběhu deseti miliónů let do jednoho sta kmenů. Z jakých příčin se to stalo, a hlavně proč se to stalo tak rychle, neumíme dodnes vysvětlit. Od té doby se událo na Zemi pět globálních katastrof, způsobených srážkami Země s asteroidy a možná i rozsáhlou sopečnou činností. Milióny a miliardy druhů mizely a další se objevovaly.

Z původních 100 kmenů dnes existuje 32 kmenů. Odhaduje se, že se na Zemi v průběhu historie objevilo 50 miliard rostlinných a živočišných druhů. Dnes na Zemi existuje 250 000 rostlinných druhů a 3-5 miliónů živočišných druhů (podle některých odhadů až 50 miliónů druhů). Popsáno je dnes pouhých 1,7 miliónu druhů. Nejrozsáhlejší byla čtvrtá globální katastrofa, při níž zaniklo 96 procent tehdy žijících druhů.

*Nad mé chápání jsou tyto divy,
jsou nedostupné, nestačím na to.*

Ž 139, 6

Po každé takové katastrofě nastala doslova exploze vzniku nových a dokonalejších druhů. Otevřel se prostor pro evoluci, který byl vždy využit. Ukážeme si to na poslední, páté globální katastrofě. Ta se udála před 65 milióny let a vyhnuli při ní vešeještěři. A samozřejmě také řada dalších druhů. Naše Země se pravděpodobně srazila s asteroidem, který měl při dopadu na Zemi průměr 20-30 kilometrů. Vzhledem k velikosti Země (průměr 12 756 km) nešlo o velké těleso, ale díky vysoké rychlosti asteroidu se při střetu uvolnilo obrovské množství energie, ekvivalentní výbuchu mnoha set vodíkových pum.

Asteroid dopadl na Yukatánský poloostrov v Mexiku. Kromě ničivých požárů a větrných smrští způsobil výbuch vymrštění obrovského množství prachu a popela do atmosféry. Během několika týdnů obepnul mrak planetu. Ta se ochladila - v tropech o 20-30 °C a teploty se pohybovaly kolem nuly. Mrak prachu také snížil intenzitu dopadajícího slunečního záření. V prvním měsíci po výbuchu o 98 procent, rok po výbuchu byla intenzita záření asi padesátiprocentní oproti normálnímu stavu. Proto byl velmi omezen proces fotosyntézy a rostlinná produkce se radikálně snížila. Veleještěři,

závislí na vysokém přísunu potravy, hynuli a vyhynuli. Jenže díky této katastrofě se otevřel životní prostor pro savce. Právě před 65 milióny let začíná éra savců.

Je těžké pochopit takové plýtvání rostlinnými a živočišnými druhy, a je nepředstavitelný rozsah zkázy a zániku, který po každé katastrofě nastal. Ale díky takovému vývoji jsme tu nyní my, lidé.

*Bůh stvořil člověka, aby byl jeho obrazem,
stvořil ho, aby byl obrazem Božím,
jako muže a ženu je stvořil.*

A Bůh jim požehnal a řekl jim:

„Plodte se a množte se a naplňte zemi.

Podmaňte ji a panujte nad mořskými rybami,

nad nebeským ptactvem, nade vším živým,

co se na zemi hýbe.“

Gn 1, 27 - 28

Z planetárního hlediska nedávno, před 8 - 14 milióny let se objevil v oblasti Východoafrické příkopové propadliny předchůdce člověka, býložravý Ramapithecus. Před 2 - 5 milióny let žil Australopithecus. Ale prakticky ve stejné době (před 2 - 3 milióny let) se v oblasti příkopové propadliny objevuje první příslušník rodu člověk, Homo habilis (člověk zručný), který byl již všežravcem. Došlo snad tady k Božím zásahu, stvoření člověka a jeho kvalitativnímu vyčlenění z živočišné říše? Nebo to bylo až později, kdy člověk moudrý vytlačil „neandrtálce“?

V den, kdy Hospodin Bůh učinil zemi a nebe, nebylo na zemi ještě žádné polní křovisko ani nevzcházela žádná polní bylina, neboť Hospodin Bůh nezavlažoval zemi deštěm, a nebylo člověka, který by zemi obdělával ... I vytvořil Hospodin Bůh člověka, prach z země, a vdechl mu v chřípí dech života. Tak se stal člověk živým tvorem.

(Gn 2, 4-7)

Je zajímavé, že původně byl člověk, nebo alespoň jeho přímí předchůdci, býložravcem. To odpovídá i původnímu Božím záměru:

Bůh také řekl: „Hle, dal jsem vám na celé zemi každou bylinu nesoucí semena i každý strom, na němž rostou plody se semeny. To budete mít za pokrm. Veškeré zemské zvěři i všemu nebeskému ptactvu a všemu, co se plazí po zemi, v čem je živá duše, dal jsem za pokrm veškerou zelenou bylinu.“ A stalo se tak. Bůh viděl, že všechno, co učinil, je velmi dobré.

(Gn 1, 24-31)

Později, snad po pádu člověka, se toto mění. Ani Ježíš Kristus nás svým učením nenutí k vegetariánství a sám maso jí. Je však možné, že jak se bude naše vnímání etiky, úcty k živé přírodě rozšiřovat, budeme jako jednotlivci spotřebu masa omezovat. Jako před několika stoletími bylo „normální“ otroctví a dnes není, možná jednou i konzumace masa bude považována za nepatřičnou. Dnes však bude úspěchem, bude-li za nepatřičné a nepřijatelné považováno kruté zacházení se zvířaty a živočichy, stejně jako jejich zbytečné zabíjení.

Konečně, když Bůh mluví po potopě světa k Noemu a jeho synům, vydává jim do rukou všechnu zemskou zvěř, nebeské ptactvo i mořské ryby, každý pohybuující se

živočich je nám dán za pokrm. A je zopakováno naše poslání plodit se, množit se a naplnit Zemi:

Před 750-250 tisíci lety žil v Africe, v Asii i v Evropě Homo erectus (člověk vzpřímený). Pak se tato vývojová větev rozdělila na dvě části: Homo sapiens neandertalensis (žil před 250-35 tisíci lety) a Homo sapiens sapiens (člověk moudrý), což jsme my, dnešní lidé. Objevujeme se před 40 000 lety.

*Co je člověk, že mu přikládáš význam,
že se jím zabýváš v srdci,
že na něj dohlížíš každého rána
a každou chvíli ho zkoušíš?*

Jb 7, 16 - 18

Homo sapiens sapiens dokázal vyrábět kamenné a kostěné nástroje, sbíral plodiny, ale také lovil. Vytvářel jeskynní malby, sošky, rychle rozvíjel řeč, což podporovalo rozvoj mozku a schopnost abstraktního myšlení. Je snad toto období stvoření člověka v biblickém smyslu? Nebo k tomu došlo ještě později, podle doslovné interpretace údajů z Bible někdy před 5,5 tisíci lety? To už však na Zemi existovalo rozvinuté zemědělství, stálá lidská sídla, pokročilá organizace lidské společnosti na rody a kmeny. V té době už také lidé vypalují nádoby z hlíny a umí tkát látky z rostlinných vláken. Někdy v té době se také objevuje převratný vynález - kolo a následně dvoukolový vůz.

Ať už byl člověk stvořen, kvalitativně vyčleněn z živočišné říše, kdykoliv, jedno je zřejmé. Evoluce má obrovskou dynamiku, vývoj se zrychluje. Přes miliardu let trvalo, než se evoluce neživé hmoty transformovala v evoluci biologickou. Další tři miliardy let trvalo evoluci živé hmoty, než dospěla k člověku. Teprve před 40 000 lety dochází u člověka k transformaci evoluce biologické v evoluci kulturní. Člověk se naučí využívat oheň, rozvíjí řeč, ovládá stále dokonalejší nástroje, domestikuje zvířata, později v oblasti tzv. úrodného půlměsíce (Blízký východ) rozvíjí zemědělství, pak architekturu, vynalézá písmo a na vzestupu jsou stále abstraktnější obory - filosofie, náboženství, v posledních stoletích pak také věda a technologie.

*Nebesa vypravují o Boží slávě,
obloha hovoří o díle jeho rukou.*
Ž 19, 2

*Hospodinova je země se vším, co je na ní,
svět i ti, kdo na něm sídlí.*
Ž 24, 1

Strmý vzestup člověka přináší dobré i špatné a obojí, dobré i zlé důsledky naší činnosti nabývají v poslední době globálního rozsahu. Hospodin Bůh postavil člověka do zahrady v Edenu, aby ji obdělával a střežil. A Hospodin Bůh člověku přikázal:

„Z každého stromu zahrady smíš jíst. Ze stromu poznání dobrého a zlého však nejez. V den, kdy bys z něho pojedl, propadneš smrti.“

Gn 2, 16 - 17

Ani ve chvíli, kdy jsme se vzepřeli Boží vůli a poznali dobré a zlé, nebere nám Bůh svobodu, svobodnou volbu. Později to však jeho syna bude stát život, abychom mohli

být od nákazy virem zla očištěni. Ne pro naše zásluhy či úsilí, ale jen z Boží milosti, která převyšuje spravedlnost.

Ježíš Kristus mluvil často o tom, že žijeme na konci věků, že jeho druhý příchod je blízko. Apoštolové asi očekávali, že se ještě Kristova druhého příchodu dočkají. Čekáme téměř dva tisíce let a zdá se nám to příliš dlouho.

Nalezne Syn člověka na zemi víru, až přijde?“

L 18, 8

Uvědomíme-li si, že náš vesmír existuje přibližně 15 miliard let a země 4,6 miliardy let, naše vidění se změní. Pokud bychom totiž stáří Země přirovnali k jednomu dni (tedy 4,6 miliardy let se rovná 24 hodinám), pak se člověk moudrý objevuje na scéně teprve dvě vteřiny před půlnocí. V tomto srovnání, pokud právě nyní odbíjí půlnoc a končí den, přišel Kristus na svět teprve desetinu vteřiny před půlnocí!

Bůh nám tedy dává Zemi, abychom se plodili, množili, naplnili ji a podmanili si ji. Ale slovo „podmanit“ bylo a je zdrojem četných nedorozumění. Dnes bychom spíše řekli „moudře pečujte o Zemi, buďte jejími správci, jste za ní odpovědní“. Není jisté, že by tomuto byl schopen porozumět prostý nomád, pastevec-kočovník ve starověku. Ten s přírodou spíše opravdu bojoval o přežití. V oblasti Blízkého východu šlo především o nedostatek vody, proto je také voda pro něj logicky symbolem života.

„Každý, kdo pije tuto vodu, bude mít opět žízeň. Kdo by se však napil vody, kterou mu dám já, nebude žíznit navěky.“

J 4, 13 - 14

Boží příkaz naplnit a podmanit Zemi uskutečňujeme, ale protože jsme od počátku zatíženi hříchem, jsme nedokonalí a zmítáme se mezi dobrem a zlem, přinášelo to vždy řadu problémů, které se v posledních desetiletích staly globálními. Všechno naše lidské úsilí vybudovat bez Boha něco trvalého, se ukazuje být pomíjivé a marné. Vzpomeňme jen na nedávnou bolestnou zkušenost s reálným socialismem a vidinou nastolení komunismu.

Uposlechl jsi hlasu své ženy... Kvůli tobě nechť je země prokleta; po celý svůj život z ní budeš jíst v trápení. Vydá ti jenom trní a hloží a budeš jíst polní byliny. V potu tváře budeš jíst chléb, dokud se nenavrátiš do země, z níž jsi byl vzat. Prach jsi a v prach se navrátiš.

(Gn 9, 14-19)

Je velkou výzvou na prahu třetího tisíciletí jednat tak, aby byl život na planetě Zemi dlouhodobě udržitelný. Zdá se, že se dostáváme do bodu, kdy to bez velké pomoci Boží zjevně nepůjde. Profesor Josef Svoboda z University of Toronto v Kanadě mluví o nezbytnosti přerodu evoluce kulturní v evoluci etickou, duchovní. Pokud k tomu nedojde, budou se problémy vyhrcovat a budeme působit velké množství utrpení sobě, ale i ostatní živé a dá-li se to tak říci i neživé přírodě. Nezbývá, než dát za pravdu osvědčenému heslu „budme připraveni, že tu zítra nemusíme být, ale jednejme tak, jako bychom tu měli být ještě velmi dlouho“.

Pokusíme se nyní stručně popsat vzestup člověka a ukázat, jaký to mělo vliv na jeho životní prostředí a biosféru.

Nejprve člověk ovlivňoval svoje prostředí velmi málo. Sbíral plodiny, lovil a možná občas způsobil lesní požár. Vyhubit však některý rostlinný či živočišný druh nedokázal. Lesní požáry mohly způsobit určité lokální problémy, ale konečně požáry vznikaly i vlivem blesku, případně sopečnou činností.

Poté, co člověk domestikoval zvířata, začínají už problémy regionálního rozsahu. Lidé pastviny přepásali, ničili a museli kočovat, migrovat. Původní ekosystémy pak obvykle měly dost času na regeneraci. V Bibli je pěkná zmínka o „ekologických“ problémech té doby:

Země jim však nevynášela tolik, aby mohli sídlit pospolu, a jejich jmění bylo tak značné, že nemohli sídlit pohromadě. Proto došlo k rozepři mezi pastýři stáda Abrahamova a pastýři stáda Lotova. Tehdy v zemi sídlili Kenaanci a Perizejci. Tu řekl Abram Lotovi: „Ať nejsou rozepře mezi mnou a tebou a mezi pastýři mými a tvými, vždyť jsme muži bratři. Zdalipak není před tebou celá země: Odděl se prosím ode mne. Dáš-li se nalevo, já se dám napravo. Dáš-li se ty napravo, já se dám nalevo.“

(Gn 13, 6-9)

Radikální změna nastává před 8-10 tisíci lety, s příchodem zemědělství. Je to tak výrazná kvalitativní změna ve vývoji lidstva, že např. americký futurolog Alvin Toffler ji zařazuje mezi tři největší historické revoluce: revoluci zemědělskou, průmyslovou a současnou revoluci postindustriální.

Lidé tehdy začali skladovat semena a začali je také vědomě rozsévat, aby příští rok sklidili úrodu. Pokračuje domestikace zvířat a začíná budování trvalých obydlí, sídel. Z kočovníka-nomáda se stává postupně usedlý zemědělec. Zvyšuje se produkce potravy a rychleji také roste počet obyvatel. Odhaduje se, že do začátku zemědělské revoluce žilo na Zemi asi 3-5 miliónů obyvatel. V průběhu staletí se zemědělství zdokonaluje. Na Blízkém východu je vyvinut důmyslný zavlažovací systém, rozvíjí se také obchod a doprava. Lidské rody se sdružují v kmeny, pak v kmenové svazy. Organizační struktura společnosti se hierarchizuje a vytvářejí se státy a mocné říše. Vládcí úspěšných a bohatých říší jsou v pokušení vybudovat něco velkolepého, věčného. Jako třeba v Babylónu. Jenže pýcha předchází pád a ten má dlouhodobé důsledky, někdy až do současnosti.

Hospodin totiž řekl: „Hle jsou jeden lid a všichni mají jednu řeč. A toto je teprve začátek jejich díla. Pak nebudou chtít ustoupit od ničeho, co si usmyslí provést. Nuže, sestoupíme a zmateme jim tam řeč, aby si navzájem nerozuměli.“

Gn 11, 6 - 7

Ze starověku máme řadu svědectví, jak v oblasti Středomoří byl člověk již schopen nenávratně nebo na dlouhá staletí zničit celé regiony. Dnešní Izrael, země zaslíbená, byla v době starozákonních proroků „země oplývající mlékem a medem“. (Lv 20, 24) Dnes tvoří asi třetinu území Izraele poušť a Židé s vynaložením velkých investic zemi opět zalesňují a zúrodnují. Díky tehdejšímu zavlažování se totiž půda v průběhu staletí zasočila a stala se neúrodnou. Každá voda z řek, jezer či vodních nádrží obsahuje rozpuštěné soli. V oblasti subtropů je přitom vysoký výpar a vypařuje se čistá H₂O - voda. Minerály zůstávají v půdě a působí pokles úrodnosti. Dnes je při zavlažování v Izraeli obsah soli filtrován a přesně dávkován počítači.

V Libanonu došlo k vykácení cedrů, v Řecku k rozsáhlému odlesňování, na území bývalé Jugoslávie k nadměrné pastvě, rozrušení drnového fondu a následné erozi půdy

až na skalní podklad. Kartágo, na území dnešního Tunisu, bývalo obilnicí Říma a konečně i území dnešní Sahary bylo kdysi obydlené. Na vzniku Sahary se nejspíše podílely jak přírodní, tak i antropogenní faktory. Ústup ledovce při posledním zalednění způsobil, že se oblast severní Afriky stala teplejší a sušší. K tomu přistoupil antropogenní faktor - nadměrná pastva.

Na těchto příkladech si můžeme dokumentovat, že naši předkové se nechovali vůči svému prostředí ani lépe, ani hůře, než my v současnosti. My jen máme díky vědě a technice možnost ovlivňovat přírodu a životní prostředí mnohem intenzivněji a v opravdu globálním rozsahu. Oproti předkům máme podstatně větší možnosti, ale také větší odpovědnost. Jinými slovy, naše svobody a práva by měly být vyváženy odpovídající mírou odpovědnosti. A to nejen vůči bližním, ale i vůči živé a neživé přírodě. Ano, i neživá příroda si zaslouží úctu, protože byla stvořena Bohem, který stvořil i nás.

Pravím vám, že Bůh může Abrahamovi stvořit děti z tohoto kamení.

M 3, 9

Pravím vám, budou-li oni mlčet, bude volat kamení.

L 19, 40

Ze Středomoří se hlavní civilizační tlak přesouval do střední, západní a severní Evropy. Naše území bylo osídleno Slovy mezi 5. až 6. stoletím. Tehdy bylo 95 procent území našeho státu pokryto lesy. Samý les, narušovaný jen vodními toky a plochami, skalisky a občasnými mýtinami. V následujících stoletích se obraz krajiny dramaticky měnil. Docházelo k mýcení a vypalování lesů, ke žďáření (názvy jako Žďár nad Sázavou jsou toho připomínkou). Tato velká transformace Evropy byla nesena heslem benediktinů: Ora et labora. Modli se a pracuj.

Dnes je území České republiky pokryto lesy z třiceti procent. Z hlediska člověka je to v pořádku a ani skalní ekologové nebudou prosazovat, aby byla krajina vrácena do původního stavu. Naopak, když např. v Bílých Karpatech zarůstají orchidejové louky lesním náletem, organizují se brigády mladých dobrovolníků, kteří louky kosí a udržují krajinu v „původním“, ale vlastně oproti prvním stoletím našeho letopočtu velmi pozměněném stavu. Dnešní kvantita lesních porostů je vyhovující, jiná otázka je kvalita převažujících lesních monokultur.

Jiné evropské země byly odlesněny ještě radikálněji, např. Holandsko. Holanďané vytvořili ze svého území, zjednodušeně řečeno, jeden velký park a zahradu (protkaný ovšem velmi hustou sítí vodních kanálů a dálnic). Přesto se zdá, že citelně vnímají nedostatek volné, „divoké“ přírody a kdyby to bylo možné, vyměnili by podstatnou část svých televizorů, videí a aut za naši Šumavu. Naštěstí pro nás to možné není.

Evropa měla dvojnásobné štěstí, že civilizační tlak nevedl k tak drastickým změnám, jako tomu bylo ve Středomoří a na Blízkém východě. Jednak jsou ekosystémy a krajina v mírném klimatickém pásmu stabilnější a odolnější, než v subtropích. Druhé naše štěstí bylo objevení Ameriky Kolumbem v roce 1492. V následujících stoletích směřovaly statisíce lidí z Evropy do Ameriky, kde na ně čekal obrovský kontinent. Nekonečná cesta na západ a všude kolem země čekající na člověka, který ji zkulturní a přetvoří.

Původní obyvatelé, tzv. Indiáni, by měli jiný názor. Ale není teď naším účelem prodiskutovat, co všechno jsme my, běloši, udělali při kolonizaci Ameriky špatně. Snad jen drobná poznámka. Je jistě špatné, že jsme Indiány vybíjeli, nahnali je do rezervací,

decimovali je alkoholem a rozvrátili jejich kulturu. Zdaleka největší počet Indiánů však zahynul v důsledku námi zavlečených nemocí.

V celé Americe (severní, střední a jižní) zbylo v roce 1892 jen deset procent původního obyvatelstva ve srovnání s rokem 1492. A to kvůli nemocem pro nás banálním, jako je chřipka nebo spalničky. Co my odbudeme několikadenní horečkou, kosilo původní obyvatele po statisících.

Evropa tedy získala na pár století teritorium pro expanzi, svůj civilizační ventil.

Další předěl přichází na přelomu 17. a 18. století. Nejdříve je Papinem vynalezen princip parního stroje a o osm desetiletí později James Watt sestrojil první parní stroj (1776). Člověk se naučil využívat energii z fosilních paliv ve velkém. Začíná tzv. průmyslová revoluce. Už nejsme odkázáni jen na sílu svých paží nebo na energii vody či větru (mlýnský kola, plachetnice,...). Vidět parní lokomotivu a obdivovat její sílu, krásu a dokonalost muselo být úžasné. Nějaké znečištění ovzduší nás tehdy vůbec nemohlo trápit. Při pohledu ze země se přece prostor, obloha, oceány, zdají být nekonečné. Tedy i každý odpad se v nich proto musí ztratit. U řady lidí toto smýšlení přetrvává i dnes, o tři století později.

Tehdy se zdálo, že náš svět i celý vesmír funguje jako dobře seřízený hodinový stroj. Jen jej poznat, využít a můžeme vybudovat ráj na Zemi. Věda a technika se prudce rozvíjí, dosahuje dalších a dalších skvělých úspěchů a směle se pouštíme do budování nové „babylónské věže“. Začínáme poněkud zapomínat na Stvořitele, vypadá to, jako by vše šlo i bez něj. Víra se stává pro mnohé zvykovou a o několik generací později mrtvou, nebo jen skrytě doutnající, objevující se v okamžicích osobních krizí.

*Nechal jsem je tedy být s tím zarputilým srdcem,
ať si jdou za svými plány.*

Ž 81, 13

Průmyslová revoluce umožňuje produkci bohatství, ale také nebývalou polarizaci v rozdělení příjmů. Už nechceme pasívně snášet úděl neprivilegovaných a čekat na odměnu v posmrtném životě. Chceme svůj podíl na bohatství teď hned. A to plodí výbušnou situaci. Evropa se zmítá v konfliktech, které vyvrcholí dvěma světovými válkami ve dvacátém století. Snad to byl Winston Churchill kdo řekl, že nejvýznamnější revolucí pro Velkou Británii byla ta, která se vůbec neuskutečnila - dělnická revoluce, jak o ní snili Marx s Engelsem. Možná k ní opravdu v Anglii, v Německu a v dalších evropských zemích nebylo daleko.

Ale vraťme se k počátkům průmyslové revoluce a zdůrazněme jeden aspekt, který přinesla - exponenciální růst. Problémy exponenciálního růstu si ukážeme na příkladu světové populace.

Začíná to nevinně. V roce narození Krista žilo na Zemi přibližně 200 miliónů lidí. Pak trvalo více než jeden a půl tisíciletí, než se počet obyvatel zdvojnásobil a v roce 1650 dosáhl zhruba půl miliardy. Za dalších 300 let, v roce 1950 už nás na Zemi žije 2,4 miliardy a dnes je to 5,8 miliardy. Doba zdvojnásobení počtu lidí je dnes pouhých 40 let a bude-li tento trend zachován, znamená to, že v roce 2035 by nás bylo 11 miliard, v roce 2075 22 miliard, v roce 2200 už 200 miliard a v roce 2500 by to bylo 26 000 miliard obyvatel této planety. Netvrdím samozřejmě, že se to stane, tvrdím jen, že exponenciální růst zpočátku vypadá nevinně, ale v dlouhodobějším horizontu je neudržitelný.

Dalším příkladem zrádnosti exponenciálního růstu může být dávná legenda o tom, jak byly vynalezeny šachy. Rádce, který hru v Orientu vymyslel, chtěl jako odměnu na panovníkovi za první políčko na šachovnici jen jedno zrnko rýže. Za druhé políčko dvě

zrnka rýže, za třetí políčko čtyři zrnka, za čtvrté políčko osm zrnok atd. Vypadalo to, že panovník pořídil levně, ale když se dopočítal, kolik by měl vyplatit za všech 64 políček, zjistil, že v celé říši se za celou historii tolik rýže nevytvářelo.

Poslední příklad, trochu kuriózní, je od sociologa Jana Kellera. Mohli bychom jej nazvat „překládáním papíru přes sebe vzhůru na Měsíc“. Předpokládejme, že máte dostatečně velký papír, který budete opakovaně mnohokrát překládat přes sebe. Je-li tloušťka papíru 0,1 mm, po prvním přeložení je tloušťka papíru 0,2 mm, pak 0,4 mm, poté 0,8 mm atd. Přeložíte-li papír 42 krát, bude jeho tloušťka 320 000 km. Vzdálenost Měsíce od Země je 358 000 km. Stačí tedy umět více než čtyřicetkrát přeložit dostatečně velký papír a nemusíme stavět vesmírnou loď, abychom se dostali na Měsíc.

Teď však zpátky k praktičtějším věcem. V posledních šedesáti letech stoupá spotřeba energie celosvětově o 3-4 procenta ročně. Při pokračování trendu bychom za 3200 let potřebovali pro pokrytí svých potřeb energii celého Slunce. Jde tedy zjevně o neudržitelný trend, který byl nastartován průmyslovou revolucí, a který bude muset být změněn.

Do správy nám byla svěřena tato planeta, malý vesmírný člun v obrovském oceánu vesmíru. Nevíme, jestli jednou budeme kolonizovat okolní vesmírný prostor, planety a později třeba i cizí sluneční soustavy. Astronomové nabádají k opatrnosti, vždyť jen k nejbližší hvězdě letí světelný paprsek (300 000 km/vteřinu) 4,8 světelných let (od našeho Slunce urazí k Zemi světlo vzdálenost 150 milionů kilometrů za 8 světelných minut). Při současných možnostech by letěla vesmírná loď k nejbližší hvězdě 30 000 let.

Rozhodně v nejbližší době z této planety neutečeme, musíme se tedy naučit tu žít. V rámci jejich prostorových, energetických i surovinových limitů. Jenže tyto vnější limity nejsou to nejtěžší k překonání. Jsou tu i „vnitřní limity“, naše vlastnosti, touhy, nedostatky. To, jak vypadá dnešní svět, je z velké míry odrazem stavu našeho nitra. Nemůžeme dát plně do pořádku svůj vztah s přírodou, nebude-li mír a pokoj uvnitř nás samotných. A jsme opět u náboženství, u křesťanství, u Boha Stvořitele.

Země, kterou jsme při průzkumu procházeli, je země převelice dobrá. Jestliže nám Hospodin bude přát, uvede nás do této země a dá nám ji.

Nu 14, 7-8

Vždyť Hospodin, tvůj Bůh, tě uvádí do dobré země, do země s potoky plnými vody, s prameny vod propastných tůní, vyvěrajícími na pláni i v pohoří, do země, kde roste pšenice i ječmen, vinná réva, fíková a granátová jablka, do země olivového oleje a medu, do země, v níž budeš jíst chléb bez nedostatku, v které nebudeš postrádat ničeho, do země, jejíž kamení je železo a z jejichž hor budeš těžit měď. Budeš jíst dosyta a budeš dobrořečit Hospodinu, svému Bohu, za tu dobrou zemi, kterou ti dal. Střež se však, abys nezapomněl na Hospodina, svého Boha, a nepřestal dbát na jeho přikázání, práva a nařízení, která ti dnes udílím. Až se dosyta najíš a vystavíš si pěkné domy a usídliš se, až se ti rozmnoží skot a brav, až budeš mít hodně stříbra a zlata, až se ti rozmnoží všechno, co máš, jen ať se tvé srdce nevypíná, takže bys zapomněl na Hospodina, svého Boha, který tě vyvedl z egyptské země, z domu otroctví. ... Neříkej si v srdci: „Toho blahobytu jsme se domohl svou silou a zdatností svých rukou.“ Pamatuj na Hospodina, svého Boha, neboť k nabytí blahobytu ti dává sílu on.

Dt 8, 7-14; Dt 8, 17-18

Nyní tedy, Izraeli, co od tebe požaduje Hospodin, tvůj Bůh? Jen aby ses bál Hospodina, svého Boha, chodil po všech jeho cestách, miloval ho a sloužil Hospodinu, svému Bohu,

celým svým srdcem a celou svou duší, abys dbal na Hospodinova přikázání a nařízení, která ti dnes udílím, aby s tebou bylo dobře. Hle, Hospodinu, tvému Bohu patří nebesa i nebesa nebes, země a všechno, co je na ní.

Dt 10, 12-14

Vrací se to v dějinách stále znova. Jakmile se nám daří a úspěch je střídán úspěchem, naše srdce „ztuční“.

Jedli a nasýtli se, ztučnili a žili v rozkoši z tvé veliké dobroty. Ale začali být vzpurní a bouřili se proti tobě.

Neh 9, 25-26

Ztrácíme schopnost vnímat, komu za vše vděčíme a přepadne nás bláznovství silných a úspěšných - věříme, že si vystačíme sami, že Země i vesmír je tu jen pro nás a čekají, abychom si je podmanili. Před tímto postojem jsme však byli důrazně varováni.

Jestliže se budete řídit mými nařízeními, dbát na má přikázání a plnit je, dám vám ve vhodném čase vydatné deště, země vydá svůj výnos a stromoví na poli ponese ovoce. Výmlat bude trvat až do vinobraní a vinobraní až do setby. Najíte se svého pokrmu dosyta a budete sídlit ve své zemi bezpečně. Zemi daruji pokoj a nikdo vás nebude děsit, když budete spát. Učiním také přítrž řádění zlé zvěře v zemi a vaši zemi nebude procházet meč.

Lv 26, 3-6

Jestliže mě nebudete poslouchat a nebudete plnit všechny mé příkazy, jestliže zavrhnete má nařízení a zprotivíte si mé řády, takže nebudete plnit všechny mé příkazy, ale budete porušovat mou smlouvu, pak já vám učiním toto: Navštívím vás hrůzou, úbytěmi a zimnicí, pohasnou vám oči a budete plni zoufalství. Nadarmo budete sít obilí, snědí je vaši nepřátelé. Postavím se proti vám a budete poraženi svými nepřáteli, a budou nad vámi panovat ti, kdo vás nenávidí, budete utíkat, i když vás nikdo nebude pronásledovat.

Jestliže mě ani potom nebudete poslouchat, budu vás trestat za vaše hříchy ještě sedmkrát víc. Roztříštím vaši pyšnou moc a učiním, že nebe vám bude jako železo a země jako měď. Nadarmo bude spotřebována vaše síla. Země vám nedá svůj výnos a stromoví v zemi neponese ovoce. Jestliže mi i pak budete odporovat a nebudete mě chtít poslouchat, přidám vám sedmkrát víc ran pro vaše hříchy. Pustím na vás polní zvěř. Ta vás připraví o děti, vyhubí váš dobytek a ztenčí vaše řady; vaše cesty zpustnou. Jestliže se tím nedáte ode mne napomenout a budete mi dále odporovat, i já se vám budu stavět na odpor a budu vás bít sedmkrát víc za vaše hříchy. Uvedu na vás meč pomsty, aby pomstil porušování smlouvy. Shromáždíte-li se do svých měst, pošlu mezi vás mor a budete vydáni do rukou nepříteli. Až vám zlomím hůl chleba, bude deset žen pro vás péci chléb v jediné peci a budou vám odvažovat chléb na příděl. Budete jíst, ale nenasytíte se.

Jestliže mě ani přesto neuposlechnete a budete mi dále odporovat, i já se vám budu stavět na odpor v rozhořčení a budu vás trestat sedmkrát víc za vaše hříchy. Budete jíst maso svých synů a budete jíst maso svých dcer. Zahladím vaše posvátná návrší a roztříštím vaše kadidlové oltářiky, vaše mrtvoly pohodím na mršiny vašich hnusných model a zprotivíte se mi. Obrátím vaše města v trosky, vaše svatyně zpusťošim a

nepřivoním k libé vůni vašich obětí. Sám zpustoším zemi tak, že nad ní strnou i vaši nepřátelé, kteří se v ní usadí. Vás pak rozptýlím mezi pronárody, vpadnu vám s taseným mečem do zad, takže se vaše země stane pustinou a vaše města se promění v trosky.

Tehdy si země vynahradí své roky odpočínutí po celou dobu, co bude zpustošena, až vy budete v zemi svých nepřátel. Tehdy bude země odpočívát a vynahradí si své roky odpočínutí. Po celou dobu zpustošení bude odpočívát, protože nemohla odpočívát ve vašich letech odpočínutí, když jste v ní sídlili. Naplním ustrašeností srdce těch, kdo z vás zůstanou v zemích svých nepřátel, že je zažene i šelest odváteho listí. Budou utíkat jako před mečem a padat, i když je nikdo nebude pronásledovat. Budou klopytat jeden přes druhého jako před mečem, ačkoli je nikdo nebude pronásledovat. Neobstojíte před svými nepřáteli. Zahynete mezi pronárody a pohltí vás země vašich nepřátel. Kterí z vás zůstanou, zaniknou pro svou nepravost v zemích svých nepřátel, a také pro nepravosti svých otců zaniknou.

Lv 26, 14-39

Země totiž bude od nich opuštěna a vynahradí si své roky odpočínutí, bude zpustošena, bez nich, dokud oni neodpykají své provinění, protože znovu a znovu zavrhovali mé rády a má nařízení si protivili.

Lv 26, 43

Ukážeme si, jakým problémům globálního rozsahu dnes čelíme a jak mnoho utrpení způsobujeme bližním i přírodě. Země sténá a my bychom měli zvolat jako naši starozákonní předchůdci:

Dovol, můj pane, nenech nás pykat za hřích, jehož jsme se ve své pošetilosti dopustili.

Nu 12, 11

A také bychom měli uznat:

Hospodinova je země se vším, co je na ní, svět i ti, kdo na něm sídlí.

Ž 24, 1

Průmyslová revoluce umožnila nebývalý růst materiálního zabezpečení a vývoj nových a stále dokonalejších technologických vymožeností. Neskončilo to, samozřejmě, vynálezem parního stroje. Začali jsme létat, nejdříve v balónu, pak letadlem. Vynalezli jsme telegraf, dynamit, spalovací motor, rozhlas, televizi, jaderný reaktor, počítače, lasery, raketoplán, ... To samo o sobě není vůbec špatné. Snad poprvé v dějinách má tolik lidí v rozvinutých zemích šanci žít v materiálním dostatku a zajištěnosti. Můžeme se osvobodit od vyčerpávajícího úsilí o přežití, o získání potravy a dalších základních potřeb pro sebe a své nejbližší. Náš intelekt či duch se může rozletět k výšinám, evoluce biologická může být v případě člověka transformována v evoluci etickou a duchovní. Máme předpoklady a možnosti k tomu, abychom vyrostli ve společenství rozvinutých osobností, odpovědných občanů. Pokud neupadneme do léčky konzumu.

Jak známo, zvířata, včetně šelem, si z přírody mohou vzít jen tolik (potravy), kolik potřebují. Nemohou jednat jinak. Člověk ano.

Uspokojování materiálních potřeb nemusí být pouze prostředkem, předpokladem k životu a rozvoji, ale hrozí, že se může stát sám o sobě cílem. To se dnes velmi často děje

a vede to ke globálním problémům, o nichž se zmíníme. Vnitřní prázdnota a konzumní nezřízenost jsou hlavní příčinou dnešní, nejen ekologické krize.

Pokud se tomuto poddáme, budeme nejen nadále působit sobě, bližním i přírodě utrpení, ale také jednou, na sklonku života se možná ohlédneme zpět a přiznáme:

*Doputuji veškerá svá léta
s hořkostí duše.*

Panovníku, kvůli tomuhle se žije?

Žil můj duch pro tohle vše, co zažil?

Uzdrav mě a zachovej mi život!

Iz 38, 15-16

Úspěchy technicky orientované civilizace nás vedly k víře v téměř neomezenou schopnost vědy a techniky vyřešit naše současné i budoucí problémy. Je však nebezpečné extrapolovat minulé úspěchy automaticky do budoucna. Toto si vnímavější lidé začali ve větší míře uvědomovat někdy v šedesátých a sedmdesátých letech.

Ještě v padesátých letech u nás, ale i v nekomunistickém světě byly továrny znečišťující přírodu symbolem pokroku. Starší generace si možná vzpomene na budovatelskou báseň:

„Z továren se kouří, děti oči mhouří,
mhuř si oči, mhuř, kdyby se z nich nekouřilo,
bylo by nám hůř.“

(F. Hrubín)

Nebo na staré, předlistopadové stokoruně jsme viděli hutníka a rolníci, na pozadí velká továrna a ze všech komínů se mohutně kouří. Dnes už bychom si takový symbol na bankovku nedali.

Velkým zlomem ve vnímání ohroženosti ekosystémů, přírody a celé planety byly první výpravy lidí do vesmíru. Uviděli jsme křehkou, modrou planetu nesoucí život v nekonečném oceánu vesmírného prostoru, který je mrazivý, prosycený smrtícím kosmickým zářením.

Země má poloměr pouhých 6 378 kilometrů. Co je to proti 150 miliónům kilometrů k našemu Slunci? Co je to proti vzdálenosti k nejbližší hvězdě, k nejbližší galaxii mimo Mléčnou dráhu? Někoho však možná překvapí, že biosféra, tzn. obal kolem planety, kde se vyskytuje život, je mocná pouze 20 kilometrů a více než 95 procent života je ve „slupce“ obepínající planetu, mocné pouze 3,7 kilometru. Co jsou necelé čtyři kilometry proti více než 6000 kilometrů poloměru Země? Život je tedy dar a veliký zázrak a biosféra je křehký obal Země. Dnes je v našich silách život na Zemi silně poškodit. To si uvědomili první kosmonauté a po nich lidé, kteří uviděli snímky Země vyfotografované z vesmíru. Není proto tak od věci nápad, že ve školních třídách by vedle portréту pana prezidenta mohla na stěně viset i barevná fotografie společného domova nás všech - planety Země.

U nás, v bývalé totalitní komunistické zemi, kde se nepřipouštěla kritika a kde tudíž řídicí sféra neměla zpětnou vazbu, jsme problémy životního prostředí dlouho popírali nebo alespoň bagatelizovali. Dnes platíme účet - oproti západním zemím máme zhruba 20-30 let zpoždění. Ale naše země, západní Evropa, stejně jako celý svět dnes čelí řadě globálních problémů, které jsou nám všem společné a za jejichž řešení máme společnou

odpovědnost. Skleníkový efekt, ozónová díra či kyselý déšť totiž ani trochu nerespektují národní hranice a národní zájmy.

Populační problém

Růst populace je z křesťanského hlediska velice citlivou záležitostí. Na jedné straně je tu Boží zaslíbení *Plod'te a množte se a naplňte zemi (Gn 1, 28)*. Na druhé straně jsme si ukázali, že současné tempo růstu světové populace je z dlouhodobějšího hlediska neudržitelné.

Žije nás dnes na Zemi 5,8 miliardy lidí. Je to hodně, málo nebo tak akorát? Odpověď není vůbec jednoduchá. V zemích západní Evropy hustota obyvatel na km² dosahuje hodnoty 100, 200, ale také až 300. Populace je zde dnes stabilizována a prakticky neroste, někde dokonce klesá. Sem patří i Česká republika, za loňský rok se u nás snížil počet obyvatel zhruba o 10 000. Nemusíme mít obavy, že by to způsobilo vyhynutí Čechů. Podstatnější je, že populace stárne. Stále větší procento populace tvoří lidé v postproduktivním věku a pro stát je stále obtížnější poskytovat odpovídající sociální a zdravotní zajištění. Za takové situace může být vyvíjen tlak, aby byla legalizována eutanázie. To je z křesťanského, ale věřím, že i z obecně lidského hlediska, nepřijatelné. Přesto asi dojde k tenzím, kdy produktivní část populace bude vnímat lidi v postproduktivním věku jako břemeno, které nechtějí nést. Nepřímo se nám tak může jednou vrátit naše dnešní neochota mít a postarat se o více než jedno či dvě děti.

V rozvojových zemích, to znamená v zemích chudých, neindustrializovaných, žije přes osmdesát procent světové populace. Hustota obyvatel v těchto zemích není obvykle nijak vysoká - několik desítek obyvatel na km². Zdálo by se tedy, že počet lidí na planetě může klidně růst. Statistika však někdy klame a velmi záleží na výběru vhodných ukazatelů. Pro odlehčení si uveďme opět výrok W. Churchilla: „Ze statistiky věřím jen číslům, která si zfalšuji sám.“ Nebo obecně známé pořekadlo: „Existuje malá lež, velká lež a statistika.“ Přibližme si to na příkladu populace v Egyptě.

V Egyptě dnes žije 60 miliónů obyvatel a doba zdvojnásobení je pouhých 30 let. Takový trend by nás měl znepokojit. Přepočítáme-li počet obyvatel a velikost země na hustotu, vyjde nám pouhých 57 obyvatel/km². To není zlé. Jenže obdělávatelné půdy je v Egyptě pouhých 2,5 procenta. Vše ostatní je Sahara. Kdo viděl snímek Egypta z vesmíru, dá mi za pravdu. Egypt, to je delta Nilu, pak tenký zelený pás táhnoucí se podél Nilu od Středozemního moře na jih a jinak samá poušť. Pokud přepočítáme počet obyvatel ne na celé území Egypta, ale jen na kultivovanou půdu, vyjde nám hustota 2 315 obyvatel/km²! To je hustota obyvatel na našem panelovém sídlišti. Netroufám si hodnotit celý svět, ale odvážím se tvrdit, že Egypt dnes přelidněný je.

Je tu další obecný problém. I tam, kde by půda kultivovatelná potenciálně byla, je dobré o to usilovat v maximální možné míře, jako jsme to učinili v rozvinutých zemích, nebo ne? Vykácíme-li kupříkladu tropický deštný les, můžeme území krátkodobě (ale opravdu jen krátkodobě, asi pět let) zemědělsky obdělávat. Jenže tropický deštný les (stejně jako další ekosystémy) má řadu nezastupitelných funkcí pro fungování biosféry i pro přežití člověka. Například pohlcuje oxid uhličitý (produkovaný dýcháním živočichů, ale zejména spalovacími procesy) a produkuje kyslík. Zdá se tedy, že v tropech, subtropích, ale také např. v tundře si nebudeme moci dovolit ani zdaleka tak přetvořit a využívat krajinu, jako jsme si to mohli dovolit v mírném klimatickém pásmu.

Na rozdíl od rozvinutých zemí je populace v rozvojových zemích velice mladá, většina lidí je ve věkových kategoriích předproduktivního věku. A protože v rozvojových zemích žijí čtyři pětiny obyvatel, můžeme říci, že i celkově je lidstvo „mladé“, s největším zastoupením v předproduktivních kategoriích. To znamená velmi podstatnou věc. Je nás dnes necelých šest miliard, ale i kdybyste měli kouzelnou moc a zařídili, že od této chvíle každý rodičovský pár na světě bude mít maximálně dvě děti a ne více, vyšplhá se počet lidí v příštích dvaceti letech na osm miliard. Proč? Protože nejsilnější populační ročníky jsou dnes ty nejmladší. A jak budou dorůstat do produktivního věku, bude počet obyvatel narůstat, i kdyby nikdo neměl více než dvě děti. Protože kouzelný proutek nemáme, víme, že počet obyvatel v první polovině 21. století naroste ne na osm, ale přibližně na 10-15 miliard.

Co vede lidi v rozvojových zemích k tomu, že mají tolik dětí? Zvláště když nejsou často schopni se o ně řádně postarat a život je pro rodiče i děti každodenním bojem o trochu jídla a přežití.

Předně v chudých rozvojových zemích není sociální, zdravotní a důchodové zajištění. Pokud tedy onemocníte nebo zestárnete, jste odkázáni jen na pomoc nejbližší rodiny. Rodiče věří, že budou-li mít více dětí, mají větší šanci, že se některé z nich o ně bude schopno postarat.

Dalším faktorem je levná dětská pracovní síla. Většina lidí pracuje v zemědělství (často 80-90 procent populace oproti 2-3 procentům populace ve Spojených státech) a trochu hrubě řečeno, děti jsou levnější, než mechanizace. Nechodí do školy, pracují na poli. Ale nejen na poli. Koupili jste si někdy levné tričko vyrobené v jihovýchodní Asii? Nebo krásný koberec s orientálními vzory, tkaný v Indii nebo v Pakistánu? Pravděpodobně je to výsledek dětské práce v otrockých podmínkách, vykonávané za otrockou mzdu. Nechce se nám tyto souvislosti domýšlet, ale měli bychom tak činit.

Sex je jedním z mála dostupných potěšení pro chudé a nezaměstnané. Chudí lidé obvykle přežívají ze dne na den a nemají moc smyslu pro uvažování v dlouhodobějším horizontu. Když k tomu přidáme naprostý nedostatek nebo absenci vhodné sexuální osvěty a výchovy k rodičovství, důsledky jsou zřejmé. Svou roli, velice významnou, hrají samozřejmě náboženské a kulturní důvody. Někde žena, aby naplnila poslání matky, by měla by přivést na svět alespoň čtyři, pět dětí. Jinde je vyžadováno, aby přivedla na svět syna nebo syny. Pokud mají rodiče tři děvčátka, budou o to více toužit po synovi. Jinde je z náboženských důvodů plánování rodičovství problematické a používání např. antikoncepčních prostředků je velmi kontroverzní.

Náboženské a kulturní faktory mají obrovskou setrvačnost. Není možné přijít do zaostalé oblasti a říci: dáme vám školení o plánovaném rodičovství a vy se podle toho chovejte. Uděláte-li to, neúspěch je téměř jistý, ale necitlivým přístupem můžete také způsobit škodu a zmatek. Stalo se, že nadšenci z nevládních organizací přijeli mezi domorodce s balíky prezervativů, rozdali je a mysleli si, že dělají užitečnou práci.

Stojíme před zásadní otázkou: můžeme a chceme regulovat nárůst populace na Zemi? Domnívám se, že ano. Je jistě pravda, že každý člověk, chudý či bohatý, vzdělaný či nevzdělaný, zdravý či nemocný, je jedinečný a jeho život má smysl, byť my tento smysl chápat nemusíme. Ale je také pravda, že by lidský život měl mít šanci být prožit důstojně, s možností rozvoje vlastní osobnosti. Děti rodičů se ve slumech velkoměst rozvojového světa mají tuto šanci pramalou. Samozřejmě neříkám, že by lidé ve slumech neměli mít děti. Ale přijmout Boží dar nového života, to je velká odpovědnost.

Již v roce 1824 vyslovil britský kněz Malthus pozoruhodnou hypotézu: „Lidská populace se neliší od populací rostlin a živočichů, jež mají tendenci růst geometrickou

řadou (exponenciálně), zatímco produkce potravy roste řadou aritmetickou (lineárně). Jestliže člověk dobrovolně nezabrdí svou schopnost reprodukce, přemnoží se a uplatní se vnější zábrany - hlad a válka.“

Zdůrazněme klíčové slovo *dobrovolně*. Jediný z živočišné říše člověk může dobrovolně regulovat svou reprodukci a vyhnout se tak bolestivým vnějším zábranám - epidemiím, hladu, válce apod.

Můžeme samozřejmě spekulovat, že Země by mohla teoreticky uživit i 140 miliard lidí, přejde-li celé lidstvo důsledně na vegetariánskou stravu. Co však ostatní zdroje - energie a nerostné suroviny? Bude jich dost? Co produkce odpadů? A hlavně prostor je omezeným zdrojem. Zeměkouli nenafoukneme a není asi cílem, aby nás na metru čtverečním stálo pět nebo deset. Ve velkoměstech už dnes můžeme pozorovat zvýšenou vnitrodruhovou agresivitu pramenící nejspíše z nedostatku volného prostoru.

Předpokládejme tedy, že regulace nárůstu populace je žádoucí. Jak toho dosáhnout? Jistě ne diktátorskými, totalitními metodami. Krátkodobě to může fungovat, dlouhodobě určitě ne. To je, obávám se, případ Číny. Když měla Čína miliardu obyvatel, dala si za cíl zastavit nárůst populace na 1,2 miliardy lidí. To se jí do značné míry podařilo za cenu velmi tvrdých ekonomických opatření vůči rodičům, kteří mají více než dvě děti a především prosazováním potratů. I kdybychom nehodnotili morální stránku věci, můžeme předpokládat, že při budoucím přechodu Číny z totalitního politického systému na demokratický může dojít k populačnímu výbuchu. Tlak budí protitlak. Kyvadlo se zhoupne z jedné krajní polohy do druhé.

Shodneme-li se, že regulace populačního růstu musí být prosazována demokratickými způsoby, jaké postupy se nabízejí?

Velice častý způsob, prosazovaný skrytě či otevřeně, je interrupce. Z křesťanského hlediska, ale podle mého názoru i z obecně morálního hlediska, je to způsob naprosto nepřijatelný (snad až na některé výjimky, jako je ohrožení života matky v těhotenství, těžké poškození plodu, otěhotnění ženy po znásilnění apod. - do těchto případů si netroufám mluvit). Nikdo asi nebude obhajovat názor, že život začíná narozením jedince, porodem. Kdy tedy? Ve třetím měsíci těhotenství? Ve třetím týdnu? Ve třetím dnu? Není-li to jisté, pak, protože jde doslova o život, měl by být lidský život chráněn od splynutí spermie s vajíčkem. Při průniku spermie do vajíčka jasně vzniká zárodek budoucího života.

Argumentuje-li se, že je lepší interrupce než nechtěné dítě, mělo by být poznamenáno, především u mladých párů, že zplození dítěte i samotné zahrávání si s možností otěhotnění je obrovským závazkem, především vůči dítěti. To se nemůže ještě bránit, nemůže bojovat za svá práva. Platí-li, že udržitelný rozvoj má respektovat práva budoucích generací, pak by to mělo platit i o dětech ještě nenarozených, ale již počatých. A pokud některý pár opravdu není připraven se o dítě postarat, v zemích rozvinutých je dostatek manželských párů, které velmi touží po dítěti, třeba adoptovaném. Zatím je pro nezodpovědný pár snažší nenarozené dítě zabít, než pro jiný pár narozené dítě adoptovat.

Dalším možným způsobem regulace porodnosti je sterilizace muže či ženy. Jde o zásah nevratný a musí být velice těžké vzdát se s konečnou platností možnosti mít další dítě. U věřících je tu navíc vědomí, že zásadně zasahují do plánů Stvořitele, které nám jsou velice často nepochopitelné. Jako tomu bylo například u Abrahama a jeho ženy Sáry, když už byli oba velmi staří:

Tu Hospodin Abrahamovi řekl: „Pročpak se Sára směje a říká: „Což mohu opravdu rodit, když už jsem tak stará?“ Je to snad pro Hospodina nějaký div? V jistém čase, po obvyklé době se k tobě vrátím a Sára bude mít syna.“

A co je podstatné - sterilizace významně nárůst populace nesníží. Indická vláda zkusila odměňovat ženy a muže, kteří sterilizaci podstoupili. Ať už jich byly tisíce nebo desetitisíce, na křivce nárůstu populace se to neprojevílo. Dnes má Indie přes 900 miliónů obyvatel a je druhým nejlidnatějším státem.

Velmi kontroverzním prostředkem regulace porodnosti je antikoncepce. Některé druhy antikoncepce asi mohou mít nepříznivé vedlejší účinky na organismus ženy (hormonální antikoncepce), jiné jsou z hlediska dostupnosti, spolehlivosti a vedlejších účinků prakticky bezproblémové (kondom). Představitelé katolické církve jsou dosud proti, protože zamezení početí antikoncepčními prostředky považují za zásah do vůle Boha, dárce života. Mnoho křesťanů s tím má problémy a antikoncepci s většími či menšími výčitkami svědomí používají. Na druhou stranu řada kněží používání antikoncepce přísně neodsuzuje, ale spíše ji nedoporučuje. Myslím že zde, na rozdíl od interrupce a sterilizace, se bude pohled církve i praktické chování věřících ještě vyvíjet.

V rozvojových zemích naráží účinnost antikoncepční ochrany na odmítavý postoj i dalších světových náboženství a také na nedostatečnou dlouhodobou osvětu a vzdělání. Ani antikoncepce nedokázala růst populace viditelně omezit. Z křesťanského hlediska bezproblémová je regulace porodnosti sledováním a využitím plodných a neplodných dnů ženy (sledování ovulačního cyklu). Může být i velmi spolehlivá, ale vyžaduje pečlivé a důsledné sledování a v období plodných dnů schopnost sebeovládání u muže a ženy. To bývá velká potíž v rozvinutých zemích a ne mnoho manželských párů je schopno spolehnout se jen na tuto metodu. O předmanželských nebo mimomanželských stycích ani nemluvě.

V rozvojových zemích je situace ještě komplikovanější nedostatkem vzdělání, osvěty a výchovy k odpovědnému a plánovanému rodičovství. Nám to může znít divně, ale lidé ve slumech obvykle mnoho nepřemýšlí, co bude za devět měsíců.

Zatraktivnit tuto metodu může pomoci vědecký výzkum a vývoj. Ve Velké Británii byl před rokem vyvinut tzv. ovulometr, který snad měření plodných a neplodných dní učiní velmi jednoduchým, pohodlným a spolehlivým.

Mnoho zbývá vykonat v oblasti výchovy, osvěty a pomoci k plánovanému rodičovství, především v rozvojových zemích. Je to velká výzva i pro křesťany a katolickou církev. Viděl jsem slumy v Indii, chudé a „primitivní“ obyvatele kmene Turkana na severu Keni i favely v Brazílii. Je škoda, že tolik dětí se rodí do materiálně ubohých podmínek, prakticky bez šancí z chudoby vybřednout.

Existuje tedy způsob, jak omezit růst světové populace? Ano, existuje. Je jím ekonomický rozvoj. Ve všech zemích, které se pozvedly z bídy a dosáhly hrubého domácího produktu přibližně 1000 USD/obyvatele, se populační nárůst zlomil a situace se stabilizovala. Není to nelogické. Jakmile je stát bohatší, začíná fungovat zdravotní a sociální zajištění, lidé ve stáří nejsou odkázáni jen na péči rodiny a mohou pobírat nějaký důchod. Méně lidí je potřeba v zemědělství, více jich pracuje v průmyslu a především ve službách. Životní úroveň se zvyšuje a obyvatelé už nebojují jen o přežití a zajištění nejzákladnějších životních potřeb. Děti začínají chodit do školy a rodiče chtějí jim i sobě nabídnout něco víc, než jen přežívání. Začínají si uvědomovat, byť je to poněkud paradoxní, že si nemohou dovolit mnoho dětí, chtějí-li jim umožnit důstojný život. Dříve ta šance nebyla prakticky vůbec, nyní je. Ne však pro deset dětí, ale třeba pro tři, čtyři. Křivka populačního nárůstu rychle klesá. Jak jsme si již řekli, někde jde situace do opačného extrému a rodiče nechtějí mít děti, nebo jen jedno a raději v pozdějším věku,

protože nejdříve budují kariéru, užívají života, pak udržují svůj životní standard, dávají své geniální schopnosti do služeb společnosti a lidstva, ... a na děti nezbyvá místo.

Zbývá odpovědět kardinální otázku. Jak to udělat, aby čtyři pětiny lidstva měly šanci dojít k ekonomické prosperitě? Vidíme, jak je v naší zemi současná ekonomická transformace složitá a to patříme globálně jednoznačně mezi 20 procent privilegovaných a bohatých obyvatel této planety. Navíc, kde na takový rozvoj vzít zdroje? Pětina světové populace spotřebovává osmdesát procent nerostných zdrojů, devadesát procent energetických zdrojů a produkuje podobné množství odpadů. To vede již dnes k závažnému poškození životního prostředí, jak si ještě dále ukážeme. Jak zajistit udržitelný a životnímu prostředí přátelský rozvoj pro čtyři miliardy lidí? Nikdo dnes přesně neví. Jen jedno je jisté, bude to muset být kvalitativně odlišný způsob rozvoje od toho, jakým prošla v posledních dvou staletích Evropa a severní Amerika. Klasická industrializace s nedokonalými technologiemi není možná. Pro rozvoj tzv. Jihu („třetího světa“) je proto nutná jakási forma globálního řízení, obdoba Marshallova plánu, který zpřístupní vzdělání, know-how i moderní technologie rozvojovým státům, které budou schopny garantovat fungování základních pravidel demokratického politického systému a tržního chování.

Poslední poznámka se týká potravin. Uživí planeta lidstvo? Zatím je potravin dost, jsou však zoufale nerovnoměrně produkovány a distribuovány. Proto se někde potraviny ničí, aby ceny neklesaly (v lepším případě je stát vykupuje a ve formě potravinové pomoci je poskytuje potřebným regionům), jinde chodí děti s bříšky nafouknutými hladem. Do budoucna však je situace velmi nejistá. Od padesátých let jsme totiž byli schopni zvyšovat potravinovou produkci díky mechanizaci, chemizaci, genetickému šlechtění odrůd. Říkalo se tomu zelená revoluce a potravin opravdu třicet let přibývalo rychleji, než lidí na Zemi. To však nemůže jít do nekonečna. Spotřeba pesticidů se od padesátých do poloviny osmdesátých let zvýšila 32 krát, spotřeba umělých hnojiv devětkrát, plocha zavlažovaných polí dvakrát. To už zopakovat nepůjde. Jednak je to energeticky nesmírně náročné. A i kdybyste dnes do půdy nasypali 100 krát více pesticidů nebo umělých hnojiv, výnosy se podstatně nezvýší. Půda je již chemicky promořená. Konečně, v naší zemi to známe velmi dobře. Stejně tak rozšiřovat obdělávanou půdu je stále obtížnější a dražší a nepůjde to do nekonečna.

S obavami budou jíst svůj chléb a v úděsu budou pít vodu, neboť jejich země bude zpusťována, zbavena své hojnosti pro násilnost všech svých obyvatel.

Ez 12, 19

Dvakrát se již stalo (v 70. a v 80. letech), že při klimaticky nevydařeném roce se celosvětově urodilo méně obilovin, než by bylo třeba k pokrytí potřeb obyvatel i při rovnoměrném rozdělení. A to je varující.

S dalším zajímavým postřehem přišel Lester Brown, ředitel amerického Worldwatch Institute. Jak se industrializuje a ekonomicky rozvíjí Čína, je schopna nakupovat na světových trzích stále více obilovin. Čína má 1,2 miliardy obyvatel a pouze 0,1 ha orné půdy na obyvatele. To je nejméně na světě. A milióny tun úrodné spraše splavují každý rok čínské řeky do moře. (To je způsobeno jednak přírodními faktory - ne nadarmo se největší čínská řeka jmenuje Žlutá řeka, ale i antropogenními faktory, především mohutnou vodní a větrnou erozí půdy způsobenou intenzivním zemědělstvím).

Čína bude brzy schopna skoupit veškeré potravinové přebytky na světě. Státy jako Kanada, USA, Austrálie, evropské země, ale i Argentina a další pak raději prodají své přebytky za tvrdou měnu Číně, než by je poskytovaly v rámci rozvojové pomoci

bezplatně nebo na nedobytný úvěr nejchudším zemím. Prosperita Číny tak může nepříznivě způsobit hlad v jiných, chudých a finančně nesolventních regionech.

Zastavili jsme se u populačního problému podrobněji, protože jde o zásadní globální problém, který je navíc z křesťanského hlediska dosti kontroverzní a mnohé zbývá vyjasnit. Nicméně tato knížka nemá být o globálních problémech, ale o naději. Proto další globální problémy (bez nároku na jejich úplnost) zmíníme jen stručně, abychom měli představu o naléhavosti jejich řešení.

Zdravotní problém

Všichni dobře víme, jak je zdraví, fyzická i duševní pohoda, nezbytné pro spokojený život. Přejeme si navzájem „aby to zdraví sloužilo“. Zdraví sice není nejvyšší hodnotou, ale stačí, aby nás rozbolely zuby, nebo abychom strávili týden v nemocnici, a pro naše myšlení se uzdravení stává ústředním tématem.

Ve světě dodnes řadí nemoci, kterých se Evropa zbavila v pozdním středověku. V Africe, jižní a jihovýchodní Asii a v Latinské Americe se vyskytuje cholera (ta se objevila nedávno i v Rusku a v Rumunsku), malárie, tyfus, žlutá zimnice, lepra a další hrozné nemoci. Přitom tyto nemoci lze vymýtit, nebo alespoň potlačit. Například lepra, nebo-li malomocenství, zužuje dodnes asi pět miliónů lidí (tedy ekvivalent poloviny populace České republiky). Je-li nemoc podchycena v prvním stadiu (světlé, necitlivé skvrny na kůži), stačí na uzdravení léky v hodnotě šesti amerických dolarů. Pokročilejší stadia vyžadují pobyt v nemocnici a jsou dražší, ale i ta jsou léčitelná. Nedostatek peněz, léků a předsudky lidí v postižených oblastech však brání tuto dnes léčitelnou nemoc na konci 20. století vymýtit.

Některé zdánlivě vymýcené nemoci se mohou vrátit. O moru si většina lidí myslí, že neexistuje. Každý rok na něj několik lidí v rozvojových zemích zemře. Byl jsem v Indii na podzim roku 1994, když vypukla epidemie moru. Zemřelo padesát lidí, hospitalizováno jich bylo několik tisíc (nákaza se prokázala jen u několika set lidí). Domorodci nakupovali antibiotika bez předpisu, lidé chodili po ulicích s rouškami přes obličej. Odborníci varovali svět, že se mor může vyskytnout i jinde a nebezpečí nebude plně potlačeno nikdy. Přenašečem moru (bakterií) jsou totiž blechy přežívající na krysách a těch se lidstvo nezbaví.

Okolní státy tehdy uzavřely své hranice. Jen v Dílí zůstaly tři tisíce Pakistánců na vlakovém nádraží, většina bez jídla, bez peněz. To trvalo tři týdny, ale nikdo zprvu nevěděl, kdy to skončí. Bangladéš, Rusko a další méně rozvinuté státy ohlásily jako první zrušení leteckých spojů. Kdo chtěl domů, měl smůlu. Vstřícněji se chovala Kanada či Velká Británie. Ty lety jen omezily a každého pasažéra podrobily důkladné lékařské prohlídce. Zavazadla se „plynovala“, aby byl zničen veškerý potenciálně přítomný hmyz.

V indických městech se rychle odklízely kupy odpadků, smetí a špíny. Epidemii se podařilo zvládnout a většina lidí, která zemřela, byli podvyživení, zesláblí obyvatelé slumů.

Obyvatele rozvinutých zemí trápí odlišné problémy - nemoci oběhového systému, nemoci z nadváhy, degenerativní poruchy, nádorová onemocnění a také úrazy. Jen v České republice zahyne pouze při automobilových nehodách ročně 1400 lidí, 6000 lidí je těžce zraněno, téměř 30 000 lidí je zraněno lehce.

Samostatnou kapitolou je dobrovolné ničení si zdraví požíváním jedů - drog, alkoholu, kouření. Můj přítel lékař navrhuje, aby byla na alkohol a cigarety uvalena

zvláštní daň, ze které by se platila léčba onemocnění způsobených cigaretami a alkoholem. Má pravdu, proč by abstinents či nekuřák měl přispívat na léčbu někoho, kdo si vědomě a dobrovolně léta poškozuje zdraví?

Smutným příkladem nemoci společné oběma regionům je AIDS. Stále si to ještě u nás nechceme přiznat, ale ta nemoc je jak lavina. Ve Spojených státech na ni již zemřelo téměř sto tisíc lidí. V roce 1995 bylo na světě 4,7 miliónu lidí infikováno virem HIV. Množství nových případů AIDS je také rekordní - téměř dva milióny. Celosvětově na AIDS zemřelo jen v roce 1995 1,7 miliónů lidí. Množství nově hlášených případů HIV se od roku 1991 zdvojnásobilo. Demografové odhadují, že v roce 2010 sníží AIDS střední délku života v Zambii ze 66 na 33 let, v Zimbabwe ze 70 na 40 let, v Keni ze 68 na 40 let a v Ugandě z 59 na 31 let! Což je hrozné. Vše, co bylo v Africe v posledním století dosaženo díky lékařské péči, může být ztraceno.

Příčinou šíření AIDS je především sexuální neukázněnost, i když nejen ta. Známé jsou státy s rozvinutou sexuální turistikou (Thajsko). Někdy je to komplikovanější. U některých kmenů ve střední Africe patří žena po úmrtí muže jeho sourozencům. Taková tradice se nezmění přes noc. Matkám se rodí děti, které v sobě již mají virus HIV. Mohlo by se říci, nešťastný a odepsaný kontinent, izolujme jej. Ale to přeci nejde! I kdyby šlo o marný boj, nikdo ani nás, v České republice, nezbaví spoluodpovědnosti za tento stav.

Hle, toto byla nepravost tvé sestry Sodomy: pýcha, sytost chleba a sebejistý klid, který měla i se svými dcerami. Ale ruku utištěného ubožáka neposilovala.

Ez 16, 49

Musíme být solidární a učit se, jak účinně pomáhat. Jistě jednak modlitbou, ale i konkrétními činy.

AIDS je také příkladem dilematu, který před námi stojí. Dnešní lékařská věda dokáže pomoci zmírnit utrpení, pozastavit nemoc, když už ne vyléčit. Je to však drahé, moc drahé. AIDS dosud nelze vyléčit, ale jen péče o pacienta stojí ročně tři čtvrtě miliónu korun. Dokud je pacientů deset, nebo sto, dobrá. Ale co když jich budou desetitisíce? Uvolníme polovinu státního rozpočtu na léčbu? A co lidé v rozvojových zemích, kde jsou postižených milióny a státy jsou chudé, o zkorumpovaných a lhostejných vládních elitách nemluvě. Samozřejmě jsem pro, aby trpící měli co nejlepší péči. Jen upozorňuji na problém, který nám roste před očima a jehož řešení neznám.

Problém násilí

*Kdo prolíje krev člověka,
toho krev bude prolita,
neboť člověka Bůh učinil,
aby byl obrazem Božím.*

Gn 9, 6

*I překují své meče na radlice,
svá kopí na vinařské nože.
Pronárod nepozdvihne meč proti pronárodu,
nebudou se již cvičit v boji.*

Iz, 2, 4

Kde se v člověku bere touha vládnout, dobývat, podmaňovat? Naprostou většinu svého vývoje byl člověk lovcem a přístup lovce máme takřikajíc v genech (alespoň mužská část populace). Sledujeme-li mistrovství světa ve fotbale, pak chování hráčů, fanoušků v hledišti, ale i doma u televizorů s trochou nadsázky připomíná válečný stav. Sportovní soutěživost je však ještě velmi dobrý ventil na vybití agresivity.

Člověk - lovec se od zvířat liší zásadním způsobem. Je schopen kořistit a dobývat neomezeně, bez ohledu na skutečnou potřebu. Když se v savaně nažere lví rodina, může kolem nich projít zebra nebo antilopa zcela bezpečně. U nás lidí je to jinak.

U zvířat také neexistuje vnitrodruhová agresivita. Jistě, zvířata brání svá teritoria, ale souboje končí jen velmi vyjimečně smrtí slabšího a neexistují souboje, které by byly obdobné způsobu válčení a boje mezi lidmi navzájem.

Poté, co Kain prolil krev Ábela, nezbavili jsme se už vlastní vnitrodruhové agresivity a asi ani nezbavíme. Můžeme ji však omezit a musíme s ní bojovat. Klíč k řešení problému násilí leží v našem nitru, v našem srdci a smýšlení. Stejně jako u Kaina:

Což nepřijmu i tebe, budeš-li konat dobro? Nebudeš-li konat dobro, hřích se uvelebí ve dveřích a bude po tobě dychtit; ty však máš nad ním vládnout. ... Budeš-li obdělávat půdu, už ti nedá svou sílu. Budeš na zemi psancem a štvancem.

Gn 4, 7; Gn 12

Od konce druhé světové války do začátku osmdesátých let došlo ke 130 vojenským konfliktům, kterých se zúčastnilo 81 zemí. Kdyby někdo připočítal konflikty od roku 1980 po dnešek, bylo by to téměř jistě dohromady přes dvě stě konfliktů.

Nepřidáš se k většině, páchá-li zlo.

Ex 23, 2

Zaseli vítr, sklídí bouři.

Oz 8, 7

Na zbrojení se ročně vydává kolem 1000 miliard dolarů. Největší armády mají Čína, Rusko a Spojené státy. V první desítku nejpočetnějších armád však překvapivě následují Indie, Irák, Vietnam, severní Korea, Egypt, Pakistán, jižní Korea. Jedná se o země chudé a zpravidla nedemokratické. Tyto, ale i další rozvojové země vydávají na zbrojení ohromné částky. Jestliže Spojené státy věnují na zbrojení něco kolem pěti procent z hrubého domácího produktu, pak u některých rozvojových totalitních zemí je to třicet i více procent. Takový stát se samozřejmě bude chovat bezohledně nejen vůči vlastnímu obyvatelstvu, ale i vůči přírodě. Tropické lesy budou bezohledně káceny, suroviny rabovány a vyváženy, jen aby byly devizy na nákup nejmodernějších zbrojních systémů.

*Lidé se namáhají pro nic za nic,
národy se lopotí a pozře to oheň.*

Jr 51, 58

Dnes našťastí bezprostředně nehrozí velký globální vojenský konflikt. Ve světě se však rozhořely desítky lokálních a regionálních konfliktů, vedených často lehkými pěchotními zbraněmi, na které však světové společenství neví, jak reagovat. Příkladem může být Somálsko, území bývalé Jugoslávie, konflikty na území bývalého Sovětského svazu, Rwanda, Burundi, Zair atd. Opět se ocitáme před nezbytností určitého globálního

řízení (nezaměňovat však se světovládou) a řešení konfliktů národní autoritou. Spojené státy mají pravdu, když odmítají hrát roli světového četníka, přesněji řečeno „hasiče požárů“.

Násilí se neděje jen ve válkách. Dnešní národní státy čelí stále větší síle organizovaného zločinu. Ten je spojen zpravidla s obchodováním s narkotiky, kde má svůj hlavní zdroj příjmů (i když zdaleka ne jediný). Světový obchod s drogami dnes představuje částku 500 miliard dolarů. To je třicetkrát více, než je současný státní rozpočet naší republiky. Organizovaný zločin je schopen korumpovat vysoké státní a politické představitele a je tak hrozbou pro samotné demokratické fungování států.

A nyní, vy boháči, plačte a nařičte nad pohromami, které na vás přicházejí. Vaše bohatství shnilo, vaše šatstvo je moly rozežráno, vaše zlato a stříbro zrezavělo, a ten rez bude svědčit proti vám a stráví vaše tělo jako oheň. Nashromáždili jste poklady - pro konec dnů! Hle, mzda dělníků, kteří žali pole, a vy jste jim ji upřeli, volá do nebes, a křik ženců pronikl ke sluchu Hospodina zástupů. Žili jste rozmařile a hýřili jste na zemi, vykrmili jste se - pro den porážky! Odsoudili jste a zahubili jste spravedlivého, a on se proti vám nestaví.

Jk 5, 1 - 6

Mezi násilí bychom měli zařadit také pohrdání lidskými právy a jejich nedodržování. Většina z nás si pamatuje, jaké to bylo, žít v totalitní zemi. Připomeňme si, že států, kde funguje demokratický politický systém je na světě menšina. Statisíce lidí pro svůj názor sedí v žalářích, milióny lidí žijí nedůstojným způsobem - lžou a učí lhát své děti, aby přežily. Bohužel demokratické státy toto příliš často přehlížejí, pomůže-li to byznysu. Taková Čína, to už je pořádný trh a velké odbytiště zboží. Stojí za to přimhouřit oči, neplést se do vnitřních záležitostí a při jednání na nejvyšší úrovni „drobnosti“ jako politické vězně či Tibet nevzpomenout. Naše země také nemá v tomto čisté svědomí.

*Kletby a přetvářka, vraždy a krádeže
a cizoložství se rozmohly,
krveprolití stíhá prolitou krev.
Proto země truchlí,
chřadnou její obyvatelé,*

*polní zvěř a nebeské ptactvo,
hynou i mořské ryby.*

Oz, 4, 2 - 3

Nerovnoměrné rozdělení bohatství

Nesmiš být netečný. Nebudeš netečně přihlížet, jak na cestě klesl osel tvého bratra nebo jeho býk. Pozdvihni jej spolu s ním.

Dt 22, 3 - 4

Na mezinárodních fórech, jako např. na konferenci o životním prostředí a rozvoji v Rio de Janeiro v r. 1992 a následně v roce 1997 dochází k následující při, která nemá řešení: bohaté státy obviňují rozvojové země, že se populace množí příliš rychle.

Rozvojové státy obviňují bohaté, že spotřebovávají příliš mnoho zdrojů a podkopávají tak možnost budoucího rozvoje chudých států.

Naše planeta je bohatá na zdroje, ale ty jsou zoufale nerovnoměrně a nespravedlivě rozdělovány. Dva příklady za všechny. Průměrný Kanadán má pětsetkrát větší energetickou spotřebu, než Etiopčan. Můžete namítnout, že v Kanadě je větší zima, ale to není dostatečný argument pro tento nepoměr. Naše spotřeba je oproti etiopské „jen“ dvastěpadesátkrát větší.

*Mít nedostatek chleba, to je živobytí nuzných,
a kdo je oň připravuje, je vrah.*

Sír 34, 21

Na světě dnes žije 358 lidí, jejichž majetek představuje hodnotu vyšší než jednu miliardu dolarů. Někteří mají těch miliard více, ale to není podstatné. Těchto 358 lidí vlastní dohromady jmění, které je stejné jako jmění čtyřiceti procent populace s nízkými příjmy. Jinak řečeno, 358 lidí vlastní stejný majetek, jako 2,3 miliardy méně šťastných obyvatel této planety. I když uznáme, že těch 358 lidí je třeba mimořádně schopných a pracovitých, je to nefér. Lze namítnout, že za to mohou tržní pravidla a kdo podle nich dobře hraje, má se dobře. Protinámítka: trh není cílem, ale vždy jen prostředkem. A způsobuje-li takovéto disproporce, musí být regulován, jinak jsme jeho otroky.

*Kdo miluje peníze, peněz se nenasytí,
kdo miluje hojnost, nemá nikdy dosti.*

Kaz 5, 9 (10)

Neexistují jen obrovské disproporce mezi bohatstvím jednotlivých zemí, ale i uvnitř těchto zemí. Ve Spojených státech, které mají 260 miliónů obyvatel, žije 30 miliónů pod hranicí chudoby. Můžete si povzdechnout, že takovou chudobu byste si nechali líbit, ale nebyla by to pravda. Především přistěhovalci z Latinské Ameriky se protloukají velmi těžce, nechávají se ilegálně zaměstnávat, neplatí si zdravotní pojištění. Vím o mladé ženě z Chile, která takto v USA pracuje a pokud by onemocněla, musí stihnout nastoupit do letadla a odletět do Chile, kde by se léčila. Obyčejně teprve druhá generace, jejich děti, mají šanci, že se lépe ve společnosti uchytí.

V rozvojových zemích je to horší. Střední třída, která by společnost stabilizovala, neexistuje, nebo je velmi slabá. Jestliže rozdíl mezi příjmy horních dvaceti procent populace je v porovnání se spodními dvaceti procenty populace v rozvinutých zemích 6:1 až 8:1, v rozvojových zemích je to mnohem více. Nejvíce v Brazílii: 31:1. Pokud bychom porovnávali např. horních a spodních pět procent populace, šly by rozdíly do několikasetnásobků. To vede často k frustraci a hněvu neprivilegovaných. Bohatí pak žijí za ostnatými dráty, najímají strážné, pro děti jezdí do školy zásadně autem. A co je snad ještě horší, tato situace se zdá být bezvýchodnou, protože trh nevytvoří dostatek pracovních příležitostí. Milióny lidí jsou nepotřebných, nikdo o ně nestojí. Nedivím se, že matka Tereza z Kalkaty, když byla otázána, co považuje za nejzávažnější světový problém, prohlásila „být nežádoucí“. Člověk, který vyrůstá v bídě s pocitem, že není milován a není na tomto světě vítán, trpí nejvíce.

*Možíš ... zavolat: „Hospodin, Hospodin! Bůh je plný slitování a milostivý, shovívavý,
nejvyšší milosrdný a věrný, který osvědčuje milosrdenství tisícům pokolení, který odpouští*

vinu, přestoupení a hřích, avšak viníka nenechává bez trestu, stíhá vinu otců na synech i na vnucích do třetího a čtvrtého pokolení.“

Ex 34, 5-7

Chci milosrdenství, ne obět.

Oz 6, 6

Bůh je na straně chudých a utlačovaných. Mohl nám to říci jasněji než tím, že jeho Boží syn se narodil ve chlévě?

I porodila svého prvorozeného syna, zavinula jej do plenek a položila do jeslí, protože se pro ně nenašlo místo pod střechou.

L 2, 7

Zdroje

Energetické a surovinové zdroje dnes čerpáme rychle a ve velkém množství. Naše průmyslová civilizace je postavena především na využívání fosilních paliv - uhlí, ropy, plynu. Tyto látky se v přírodě vytvářely desítky miliónů let. Uhlí a ropa jsou složitými organickými sloučeninami, které dnes využíváme tím nejprimitivnějším způsobem - proženeme je pecí nebo spalovacím motorem. Tím také do ovzduší uvolňujeme obrovské množství oxidu uhličitého (a také oxidů dusíku), které přispívají ke globální změně klimatu.

Pachtíte se za mnoha věcmi a máte z toho málo.

Ag 1, 9

Odhaduje se, že světové zásoby ropy vydrží asi padesát let, zásoby plynu více než jedno století a zásoby uhlí přes dvě století. Jenže co dál? Jaké zdroje budou mít k dispozici budoucí generace? Řešením není úplně zastavit čerpání fosilních paliv. Měli bychom však současně usilovně vyvíjet technologie, které by umožnily ekonomicky konkurenceschopné využívání obnovitelných zdrojů (jako je sluneční energie, geotermální energie, vodní elektrárny, větrné elektrárny, využití biomasy, přílivové elektrárny). Dnes se nám to může zdát jako utopie, ale během několika desetiletí, maximálně století, si budeme muset vystačit jen s obnovitelnými zdroji.

Dnes mají silné energetické lobby zájem těžit, prodávat a spalovat. Zajímá je bezprostřední zisk, ne dlouhodobá perspektiva. Je na nás, občanech, nakolik si to necháme líbit. Na konferenci v Riu v r. 1992 bojkotovala jakoukoliv úmluvu o globální změně klimatu Saudská Arábie. Proč, je zřejmé. Žije z ropy.

Využití atomové energie je možné, ale velmi problematické. Vždycky je tu potenciální riziko havárie (díky lidskému faktoru; lidé, na rozdíl od techniky, vždy mohou chybovat). Neví se, co s odpadem, který bude smrtelně nebezpečný ještě desetitisíce let po vypálení palivového článku, jaderné elektrárny jsou drahé (Temelín bude stát přes 80 miliard Kč), jejich životnost je omezená (zhruba 30 let) a náklady na zakonzervování elektrárny po skončení životnosti se podle amerických zkušeností rovnají 130 procentům nákladů na výstavbu elektrárny. Hlavně však v globálním měřítku nejsou řešením. I uran je neobnovitelným zdrojem a svět nikdy nebude mít prostředky,

aby postavil desetitisíce jaderných elektráren, nutných na pokrytí energetických požadavků. Jen v Japonsku dnes pracuje 46 nukleárních reaktorů a to Japonsko pokrývá z tohoto zdroje jen malou část své potřeby.

Skutečným řešením je šetřit a přejít na obnovitelné zdroje. Šetřit neznámá utahovat si opasky, ale přejít z primitivních a plynových technologií na moderní a úsporné.

Česká republika má o třetinu vyšší spotřebu energie, než bývalé západní Německo. Přitom si lidé v Německu nežijí hůře než my, spíše naopak. Podle Amory Lovinse, poradce prezidenta Clintona pro otázky životního prostředí, mohou Spojené státy ušetřit více než padesát procent energie, aniž by lidé omezili svůj komfort. Navštívil jsem Lovinse v roce 1992 ve Skalisticích horách v Coloradu, kde má svůj Rocky Mountains Institute. Budovy tohoto výzkumného ústavu leží téměř dva tisíce metrů nad mořem, přesto je energeticky soběstačný. V zimě sice odebírají ze sítě nějakou energii, v létě ji však zase vrací zpět, díky instalovaným slunečním kolektorům. Zařízení je promyšleno do detailů. Např. odpadní teplo z ledničky vyhřívá sousední komoru.

Obdobně jsme na tom se surovinami. Zásoby zlata, rtuti, mědi, cínu, ale také vápence, kaolínu apod. jsou omezené, konečné. Před 25 lety varovali autoři první zprávy pro Římský klub Denis a Donella Meadowsovi (zpráva se jmenovala Limity růstu), že při nezměněných trendech budou od roku 1972 zásoby zlata vyčerpány za 11 let, rtuti za 13 let, stříbra za 16 let, ropy za 31 let atd. Nestalo se tak a zpráva je dnes často dávana za vzor falešných katastrofických proroctví. Ale i to není pravda. Zpráva varovala před neudržitelnými trendy a v tom podstatném pravdu měla - nemůžeme neobnovitelné a vyčerpitelné zdroje čerpat do nekonečna. Proč se však zásadně mylila v datech, kdy budou zdroje vyčerpány? U většiny zdrojů byla objevena nová významná ložiska. Byly vynalezeny nové technologie, které suroviny více šetří. V rozvinutém světě se začalo se surovinami více šetřit, u mnohých surovin se uplatnila jejich recyklace. Řada surovin byla nahrazena, substituována jinými materiály. Např. plasty vytlačily používání některých

kovů, výkonnější optická vlákna nahradila měděné kabely v oblasti telekomunikací apod.

A konečně, rozvinuté země vybudovaly již svou materiální infrastrukturu a víceméně ji budou pouze udržovat. Např. Holandsko už nechce stavět více dálnic, železnic, přístavů, letišť. Chce se uplatnit ve sféře nehmotných služeb (peněžnictví, obchody, informační technologie, ...), které jsou nejnáročnější na získávání a zpracování informací, ale které jsou také nejziskovější.

Ještě poznámka k recyklaci - je dobrá, ale není konečným řešením. Kupříkladu papír každou recyklací ztrácí na kvalitě a lze jej recyklovat maximálně sedmkrát. Jestliže na počátku máte bílý křídový papír, na konci cyklu získáte už jen výplň do velkých dopisních obálek.

V budoucnu bude docházet ke sporům a asi i regionálním válkám o zdroje, které jsou nevyčerpitelné a obnovitelné. Příkladem je voda. Na Zemi je jí 1,3 miliardy km³. Jenže pouze 2,5 procenta tvoří sladká voda. Ale i ta je především vázána v ledovcích, nebo je nedostupná příliš hluboko pod povrchem země. Využitelné sladké vody je pouhých 0,015 procenta! I to by stačilo, ale tento životadárný zdroj je na Zemi rozdělen velmi nerovnoměrně. Amazonská oblast nedostatkem vody netrpí, ale Blízký východ, severní Afrika nebo vnitrozemí Austrálie trpí nedostatkem vody velmi. Kdyby bylo více vláhy v oblasti Mrtvého moře v Izraeli nebo v Údolí smrti ve Spojených státech, nebyla by tam poušť, ale lesy. V první polovině 21. století se povedou války o zdroje (jako tomu bylo v roce 1991 ve válce v Perském zálivu, kde šlo o ropu), především o vodu.

Má-li někdo dostatek a vidí, že jeho bratr má nouzi, a bez citu se od něho odvrátí - jak v něm může zůstat Boží láska?

1J 3, 17

Pamatujme, že zdrojem je i prostor, nebo srozumitelněji, určité území, krajina. Každý stát má k dispozici určité území, které nelze zvětšit (nebereme-li v úvahu dobovačnou válku) a na kterém realizuje své veškeré socio-ekonomické aktivity. To vytváří tlak na přírodu, na ekosystémy, na životní prostředí. Klíčovým úkolem je pak hledání kompromisu mezi nároky člověka a předpoklady území pro využití. Protože prostor, který máme k dispozici, je omezený, musíme se snažit, aby krajina a ekosystémy v tomto prostoru fungovaly, aby nebyly překročeny meze únosnosti krajiny. Určit exaktně a dopředu meze únosnosti krajiny nedovedeme. Na to je příroda příliš složitá. Víme jen, že zničený tropický les, krajina nevratně přeměněná na poušť nebo zdevastované severní Čechy pro současný bezprostřední prospěch některých ohrožují život a možnosti pro budoucí rozvoj nás všech, včetně budoucích generací.

Ohrožení životního prostředí

Životní prostředí člověka je ta část světa, se kterou je člověk ve vzájemném působení, tj. kterou používá, ovlivňuje a které se přizpůsobuje. Zmíníme se jen o čtyřech problémech životního prostředí - o zachování rozmanitosti života (biodiverzity), mizení tropických deštných lesů, šíření pouští a znečištění atmosféry.

Biodiverzita

Ty, Hospodine, jsi ten jediný, ty jsi učinil nebe, nebesa nebes a všechn jejich zástup, zemi i vše, co je na ní, moře i vše, co je v nich. Sám to všechno zachováš při životě a nebeské zástupy se ti klanějí.

Neh 9, 6

Můžeme uvažovat o čtyřech druzích rozmanitosti života. O genové diverzitě, která je záležitostí molekulární biologie a genetiky, o druhové diverzitě, která je nejznámější (zachování existence druhů rostlin a živočichů), ekosystémové diverzitě (ochrana ekosystémů, které tvoří prostředí pro výskyt druhů, např. mokřady) a konečně o kulturní diverzitě (zachování rozmanitých lidských kultur, včetně tzv. „primitivních“, jako je kultura amazonských indiánů, australských domorodců - aboriginals, afrických Pygmejů, nebo asijských horských národů, např. Tibetanů).

Odhad celkového počtu druhů živočichů na Zemi kolísá mezi 3 - 50 milióny. Popsáno bylo pouze 1,7 miliónu druhů. Především mezi bezobratlými jsou milióny druhů, které dosud nikdo neviděl, nestudoval, nepopsal. V rostlinné říši je známo asi 250 000 druhů a o mnoho více jich existovat asi nebude. Asi desetina rostlinných druhů je však existenčně ohrožena. Podle některých odhadů, možná poněkud nadnesených, by mohla do roku 2100 zmizet z povrchu zemského polovina rostlinných a živočišných druhů. I kdyby šlo o přehnané číslo, ztráta každého druhu je doslova nenávratná a nenahraditelná. Člověk nemůže zopakovat ani napodobit evoluční vývoj, který potřebuje ke vzniku nových druhů milióny let. Je to hřích a neoprávněný zásah do díla Stvořitele.

Vždyť Bůh smrt neučinil,

*ani se netěší ze zahynutí živých,
stvořil totiž všechno, aby to bylo,
čemu dal na světě vzniknout, určil ke spáse.*

Mdr 1, 13 - 14

I z ryze antropocentrického hlediska můžeme uvést alespoň tři důvody, proč je biodiverzita důležitá:

1. Etický důvod - nemáme právo ničit nebo ohrožovat ostatní formy života. Vyhubíme-li celé druhy organismů, omezujeme evoluční vývoj.
2. Ekologický důvod - rostliny a živočichové jsou jako živá složka ekosystémů pro jejich fungování a pro uchování života na Zemi nezbytné.
3. Ekonomický důvod - biodiverzita je dosud nedoceneným přírodním zdrojem, který je však životně důležitý pro šlechtění nových zemědělských plodin a zvířat a pro rozvoj perspektivních průmyslových odvětví, jako je např. farmaceutický průmysl, průmysl potravinářský, textilní, chemický, rozvoj biotechnologií atd.

*Ze všeho dobrého, co mají před očima,
nedokázali poznat toho, který je,
a z pohledu na dílo nerozpoznali Tvůrce.*

Mdr 13, 1

*Neboť z velikosti a krásy tvorů
může být srovnáním poznán původce jejich bytí.*

Mdr 13, 5

Zastavme se ještě u kulturní diverzity. Dnes euroamerická kultura „válčuje“ většinu ostatních kultur. Snaží se ji vzdorovat arabský region, snad také hispánská či čínská kultura. Ať jste však v New Yorku, v Moskvě, na Sahaře, v Indii, v Brazílii nebo na Václavském náměstí, všude jste vystaveni stejně agresivnímu působení reklamy západního typu, která zdůrazňuje úspěch, vydělávání peněz, užívání života.

My už jsme do jisté míry vůči světu vytvářenému reklamou imunní, ale co nigerští Tuaregové, nebo australští aboriginální? Dívají se na satelitní televizi a jsou zmateni. Projevují se u nich rostoucí očekávání, tento svět by přeci mohl být i pro ně, je tak krásný.

Vidí-li domorodci v západní Africe přes satelit projevy západních politiků v evropském nebo ve francouzském parlamentu, mají tendenci jim věřit (a rozumí jim, protože jde o bývalé francouzské kolonie). Opustí pak svá obydlí, stěhují se do měst, ... a končí ve slumech. Jednu kulturu opustili, do druhé nejsou schopni se asimilovat. Z těchto vykořeněných lidí se často rodí největší lůza, zloději, kriminálníci, v lepším případě povaleči. Dokud byli ve svém prostředí, v jejich očích a jednání byla důstojnost a sebedůvěra.

Střety kultur, i když nenásilné, jsou vždy velmi těžké a měli bychom věnovat pozornost uchování původních kultur. Tzv. primitivní kmeny a národy mohou mít rozvinuté schopnosti, jako je intuice, možná telepatie, přírodní léčitelství aj., kterými nás mohou obohatit. Mohou nám pomoci opět nalézt tento rozměr života, který jsme při technickém způsobu rozvoje ztratili, nebo hluboko potlačili.

Kdo se povyšuje, bude ponížěn, a kdo se ponižuje, bude povýšen.

Mt 23, 12

Tedy řekne král těm po pravici: „Pojďte, požehnání mého Otce, ujměte se království, které je vám připraveno od založení světa. Neboť jsem hladověl, a dali jste mi jíst, žíznil jsem, a dali jste mi pít, byl jsem na cestách, a ujali jste se mne, byl jsem nahý, a oblékli jste mě, byl jsem nemocen, a navštívili jste mě, byl jsem ve vězení, a přišli jste za mnou.“ Tu mu ti spravedliví odpoví: „Pane, kdy jsme tě viděli hladového, a nasýtli jsme tě, nebo žíznivého, a dali jsme ti pít? Kdy jsme tě viděli jako pocestného, a ujali jsme se tě, nebo nahého, a oblékli jsme tě? Kdy jsme tě viděli nemocného nebo ve vězení, a přišli jsme za tebou?“ Král odpoví a řekne jim: „Amen, pravím vám, cokoliv jste učinili jednomu z těchto mých nepatrných bratří, mně jste učinili.“

Mt 25, 34 - 40

Tropické deštné lesy

Lesy jsou nejproduktivnější přírodní ekosystémy a zabírají 33 procent povrchu pevnin (nepočítáme-li území Antarktidy). Nejekonomičtější je těžba jehličnatých lesů mírného klimatického pásma. Nejohroženější jsou ale tropické deštné lesy. Celosvětově pokrývají jen asi šest procent povrchu Země, ale žije v nich čtyřicet procent všech živočišných a rostlinných druhů. Můžeme je považovat za plíce planety, produkují zhruba třetinu kyslíku a pohlcují oxid uhličitý. Dnes tyto lesy rychle mizí, ročně nenávratně ztratíme asi 120 tisíc km² jejich rozlohy, tj. velikost bývalého Československa. Celkově jsme již přišli zhruba o třetinu světových tropických pralesů.

Hlavními oblastmi jejich výskytu je severní část jižní Ameriky a střední Amerika, střední a západní Afrika, jižní a jihovýchodní Asie a část Oceánie. Některá území už o prales úplně přišla, nebo do roku 2010 přijdou, např. Madagaskar.

Hlavním důvodem kácení a vypalování lesů je zemědělství, především pastevecká činnost. Oproti lesům mírného klimatického pásma jsou však tropické lesy velmi zranitelné. Vrstva půdy je tu velmi tenká, díky příznivému klimatu, vysoké teplotě a vlhkosti jsou odumřelé zbytky rostlin a živočichů rychle rozkládány a zapojovány opět do života v nadzemní části. Půdní zásobník minerálů, organických látek a humusu je téměř prázdný. Je-li prales vykácen, vrstva popela vytvoří úrodnou vrstvičku, na které čtyři, pět let lze udržovat pastviny. Pak se oblast stává neúrodnou pustinou. Zemědělci a pastevci se stěhují, vypalují další území. Dým z lesních požárů lze pozorovat z oběžné dráhy Země. Ze čtyř set kilometrů výšky nevidíte města, kouř v požárů v Amazonii však ano.

*Člověk se slitovává nad svým bližním,
ale Hospodin má slitování se všemi tvory.*

Sír 18, 13

A opět - i toto je odpovědnost nás všech. Jsou-li představitelé rozvojových zemí žádáni, aby neničili tropické pralesy - naše společné dědictví - odpoví, že v Evropě a v severní Americe jsme my také zničili většinu původního lesa. Desítky let jsme se mohli rozvíjet a na životní prostředí jsme nebrali ohled. Jakým právem tedy nyní moralizujeme? Alespoň částečně je to pravda. Proto také Světová banka, Mezinárodní měnový fond a další nadnárodní finanční instituce začínají mluvit o výměně dluhů rozvojových zemí za přírodu a o kontraktech týkajících se životního prostředí. Uznáme-li totiž, že tropické lesy, ale také vzácné mokřady a další ekosystémy jsou společným dědictvím lidstva, je logické, že si u států tyto statky vlastnicích objednáme jejich

správné a hospodárné využívání a spravování. Je to oboustranně důstojnější, než se přit na konferencích a diplomatických fórech o to, kdo je, nebo v historii byl větší lump.

Šíření pouští

Pouště pokrývají 28,5 procent povrchu pevniny, pokud mezi ně nepočítáme i pouště polární, jako je území Antarktidy či Grónska. Produktivita pouští je velice nízká, do jedné tuny organické hmoty za rok.

Nás budou zajímat pouště jako extrémně suché oblasti, kde roční srážky jsou menší, než 25 milimetrů a relativní vlhkost nedosahuje pěti procent. Taková území zabírají plochu 6 miliónů km².

Mělo by nás znepokojovat, že rozsah pouští roste, postupuje. Vůbec nejhorší situace je v oblasti Sahelu - to je pás jižně od Sahary, táhnoucí se napříč Afrikou od východu na západ.

Třetina dnes kultivovatelné pevniny je ohrožena postupem pouští, tzv. desertifikací. Důvodem je nevhodné obdělávání půdy, nadměrná pastva, kácení stromů a křovin na palivové dříví, ničení tropických deštných lesů a změny klimatu. Během posledního století ubylo zemědělství 10 miliónů km² obdělávané půdy, především v Africe a na Dálném východě. To značně podkopává možnosti zvyšování produkce potravin, kterých bude třeba v důsledku zvyšování počtu obyvatel na Zemi.

Dbejte na dny odpočinku, ... já Hospodin vás posvěcuji. ... V šesti dnech totiž učinil Hospodin nebe a zemi, ale sedmého dne odpočinul a oddechl si.

Ex 31, 13, Ex 31, 17

Po šest let budeš osívat svou zemi a sklízet z ní úrodu. Sedmého roku ji necháš ležet ladem.

Ex 23, 10

Až přijdete do země, kterou vám dávám, bude země slavit odpočínutí, odpočínutí Hospodinovo. Šest let budeš osívat své pole, šest let budeš prořezávat svou vinici a shromažďovat z ní úrodu, ale sedmého roku bude mít země rok odpočínutí, slavnost odpočínutí, odpočínutí Hospodinovo. Nebudeš osívat své pole ani prořezávat svou vinici. Co po tvé žni samo vyrostě, nebudeš sklízet, a hrozny z vinice, kterou jsi neobdělal, nebudeš sbírat. Země bude mít rok odpočínutí.

Lv 25, 2 - 5

V některých horských oblastech, např. v Nepálu, lidé dobře vědí, co znamená kousek půdy pro obživu. Na neuvěřitelně strmých svazích vytvářejí rodiny malá, terasovitá políčka a každý rok v nůších vynášejí z údolí nahoru zpět půdu, kterou odplavila vodní eroze. Jinde přicházíme o tisíce kilometrů čtverečních úrodné půdy.

Jednotlivé faktory ohrožení životního prostředí člověka jsou spolu navzájem provázány. Kácení Amazonského pralesa ve východní části Brazílie způsobilo nástup desertifikačních procesů na savanách a pampách v jihovýchodní části Brazílie. S postupující degradací bude ubývat vláhy, která se díky lesům dostává do ovzduší. Na periférie pralesa proto bude přicházet méně vláhy, bude méně srážek a pastviny budou sušší. Bude nedostatek vody a stáda dobytka se začnou stěhovat a koncentrovat v

místech s ještě dostupnou vodou. Neúměrná hustota dobytka způsobí rozrušování drnového fondu, což podpoří větrnou, případně vodní erozi. Dojde ke ztrátám půdy a snížení úrodnosti, stáda se přestěhují jinam a tento proces bude pokračovat. Proto už dnes je prakticky jisté, že i Brazílie (a nejen ona) bude mít svou poušť, způsobenou kácením tropického deštného lesa.

Země totiž bude od nich opuštěna a vynahradí si své roky odpočinutí, bude zpustošena, bez nich, dokud oni neodpykají své provinění, protože znovu a znovu zavrhovali mé rády a má nařízení si protivili.

Lv 26, 43

Znečištění atmosféry, změny klimatu

„Dost už, uznejte, že já jsem Bůh.“

Ž 46, 11

Znečištění vody a ovzduší patří mezi nejviditelnější, bezprostředně měřitelné způsoby ohrožení životního prostředí člověka. V sedmdesátých a osmdesátých letech se mluvílo zejména o kyselých deštích. Ty vznikají především spalováním nekvalitního sirnatého hnědého uhlí (obsah síry v severočeské hnědouhelné pánvi je 1 - 3 procenta, ale i více, takže na každou tunu spáleného uhlí připadá 10 - 30kg spálené síry).

Síra v pecích oxiduje na oxid siřičitý, ten je uvolňován do atmosféry, kde reaguje se vzdušnou vlhkostí na kyselinu siřičitou a kyselinu sírovou. Obdobný proces probíhá také u oxidů dusíku. Prší pak na nás slabá kyselina, tzv. kyselý déšť. Ten narušuje asimilační orgány rostlin, okyseluje půdu a uvolňuje z chemických vazeb hliník, který je toxický a poškozuje kořenové vlášení. Kyselé deště ale také způsobují korozi kovových předmětů, rozleptávají fasády domů, ničí historické památky.

Nejhorší situace byla v Evropě v tzv. černém trojúhelníku - na severu Čech a přilehlém území Polska a bývalého východního Německa. A protože znečištění ovzduší nerespektuje hranice států, podíleli jsme se prokazatelně na okyselování skandinávských jezer, kde místní rybáři přicházeli o práci. Ještě v osmdesátých letech neměli čisté svědomí ani rozvinuté státy západní Evropy. Velká Británie si postavila na východním pobřeží pás uhelných elektráren a díky převládajícímu západnímu proudění vzduchu bylo znečištění zanašeno nad západní a severní Evropu. A ještě v polovině osmdesátých let se Velká Británie bránila obviněním a tvrdila, že není jednoznačně vědecky prokázáno, že by kyselá deště způsobovaly poškození a hynutí lesů. To je častý způsob úniku od odpovědnosti - prohlásit, že něco není plně vědecky prokázáno a chovat se, jako by se vůbec nic nedělo. Zatímco věda zkoumá a prokazuje, ztrácíme roky, desetiletí a pak najednou zbývá málo času. Proto se dnes mluví hodně o principu předběžné opatrnosti - je-li něco nejasné a těžko prokazatelné, měli bychom se chovat předvídavě a tak, jako by mohla nastat horší varianta.

Dnes se situace v celé Evropě zlepšuje. I u nás. Emise oxidů síry poklesly oproti osmdesátým létům asi o třetinu a dále klesají. Přesto stále není situace nijak dobrá, o čemž svědčí každoroční akutní zdravotní problémy způsobené znečištěním ovzduší v období zimních inverzí.

Rozvinuté státy mají prostředky na využití moderních technologií, instalaci odlučovačů, odsiřovačů a čističek. Jenže řada rozvojových států napodobuje náš industriální způsob rozvoje se zastaralými technologiemi (obvykle je tam vyvázejí rozvinuté státy). Zřetelné stopy působení kyselých dešťů jsou znát v Číně, Indii, Nigérii,

Jihoafrické republiky, Argentiny, Venezuely, Mexiku a v dalších státech. V Indii, pokud se nezlepší kvalita ovzduší u města Akkra, bude během příštích padesáti let nenávratně poškozen architektonický skvost Taj Mahal.

Skleníkový efekt

Znečištění ovzduší oxidy síry nebo dusíku patří mezi typy znečištění, které jsou snadno prokazatelné, zřejmé, měřitelné a působí v daný okamžik. Emise síry a jiných látek lze upravit zákonnou normou a vymáhat její dodržování. Existují však jevy, které jsou těžko měřitelné, těžko prokazatelné a působí s dlouhým časovým zpožděním. Ukážeme si to na příkladu tzv. skleníkového efektu a ozónové díry.

Skleníkový efekt vzniká působením skleníkových plynů, mezi něž patří především oxid uhličitý (vzniká při dýchání a při spalovacích procesech), metan, oxidy dusíku, freony a některé další plyny. Tyto látky, jsou-li uvolňovány do atmosféry, dělají přesně to, co sklo ve skleníku - propouštějí viditelnou část slunečního záření, ale toto záření, které se po dopadu na zemský povrch mění na dlouhovlnné, tepelné záření, není propuštěno zpět do kosmického prostoru. Teplo se hromadí v atmosféře, dochází ke globálnímu oteplování.

Dnes bezpečně víme, že nám roste v atmosféře koncentrace skleníkových plynů, zejména CO₂. Jestli však už proces globálních klimatických změn nastal, nevíme a vedou se o to vědecké pře. Řada nepřímých důkazů však svědčí o tom, že ano. Kupříkladu nám tají a pukají antarktické ledovce, jak nedávno prokázala expedice Greenpeace.

Pokud dojde ke globálnímu oteplení o 2 - 4 stupně Celsia, bude zle. Budou tát ledovce, začne se zvyšovat hladina oceánu. Ostrovy v Tichomoří a v Karibské oblasti budou zaplaveny a lidé přijdou o svůj domov. Desítky světových velkoměst leží na pobřeží oceánů nebo moří a budou ohroženy. Holandsko leží z jedné třetiny pod hladinou oceánu a již dnes se připravuje na zpevňování a budování nových hrází. Jiné země, jako Bangladěš, si budování hrází nemohou dovolit. Desítky miliónů lidí žije v deltě řek, kde díky náplavám jsou úrodné půdy. Zvedne-li se hladina jen o půl metru, začne migrace do vnitrozemí a nezastaví se na hranicích Bangladěše s Indií. Sociální a politické důsledky můžeme těžko domýšlet.

V důsledku změny cirkulace vzdušných proudů budou některé oblasti sušší, jiné vlhčí. Některé oblasti budou teplejší (tak by byly ohroženy ekosystémy severské tundry), jiné chladnější. Je paradoxní, že při globálním oteplení by se silně ochladilo ve Velké Británii. Teplý Golfský proud by odehnul směrem na severozápad a klima ve Velké Británii by bylo obdobné podmínkám ve střední části Norska.

Není třeba pokračovat v katastrofických scénářích. Je třeba něco dělat, aby tato varianta nenastala.

*Zhanobena je země svými obyvateli,
neboť přestoupili zákony, změnili nařízení,
porušili věčnou smlouvu.
Proto pozře zemi prokletí,
kdo v ní přebývají, budou pykat,
proto obyvatelé země zajdou v žáru
a zůstane lidí maličko.*

Iz 24, 5 - 6

Ozónová díra

Asi nejvážnějším světovým nebezpečím pro lidstvo je tzv. ozónová díra. Ve stratosféře, ve výšce 18 - 20 km, obepíná naši planetu vrstva se zvýšenou koncentrací ozónu. Ten chrání Zemi a živé tvory na ní před nadměrnou koncentrací ultrafialového a kosmického záření. Kdyby jsme touto vrstvou ozónu nebyli chráněni, všechny vyšší formy živočichů a rostlin by rychle vyhynuly. Pokud je tato vrstva narušená, dochází u lidí i zvířat k poškození oční sítnice, k riziku rakoviny kůže, u rostlin je ovlivňován nepříznivě proces fotosyntézy.

Když vědci počátkem sedmdesátých let poprvé hlásili výskyt snížené koncentrace ozónu nad Antarktidou a dali tento jev do souvislosti s tzv. freony, kolegové se jim vysmáli. Dnes tuto souvislost nikdo nepopírá. Uběhlo čtvrt století a ozónová díra nad Antarktidou byla letos (1997) dvakrát větší, než území celé Evropy.

Freony jsou syntetické, člověkem vyvinuté látky, které se v přírodě nevyskytovaly. Obsahují fluór a chlór, jsou to fluorochlorohydroxydy. Používají se jako součást chladicích směsí u mrazicích zařízení, jako hnací plyn ve sprejích apod. Několik desetiletí jsme si je nemohli vynachválit. Nyní se situace změnila. Zjistili jsme, že uvolněné freony stoupají vzhůru do stratosféry a tam se vysoce reaktivní fluór a chlór uvolňuje ze svých vazeb a reaguje s ozónem. Vznikají oxidy chlóru a fluóru a obyčejný kyslík. Ozón je zničen. Největší zradou je, že freony stoupají do stratosféry několik let, spíše desetiletí (odhaduje se 15 - 50 let). To znamená, že i kdybychom dnes všichni přestali používat freony, situace se po několik dalších desetiletí přinejmenším pouze nebude zhoršovat. Dnešní problémy s ozónovou dírou jsou způsobeny našimi aktivitami před 15 - 50 lety. Důsledky současných lidských aktivit čekají na naše děti.

Následkem cirkulace vzdušných mas a rotace zeměkoule se freony hromadí především nad póly, zejména nad jižním pólem a Antarktidou. Proto jsou lidé a zvířata v Austrálii, na Novém Zélandu a v jižní Americe ohroženi mnohem více, než my. To však neznamená, že by se to obyvatel severní polokoule netýkalo. Téměř každý rok vzniká posledních několik let ozónová díra i nad střední Evropou. Naštěstí k tomu dochází v zimě, kdy se příliš slunečním paprskům nevystavujeme. Trvá to několik dní.

Že jde o proces závažný je vidět i z toho, že jsme v zimních měsících pravidelně ve zprávách o počasí informováni o stavu ozónu nad naším územím. Musíme však rozlišovat ozónovou díru - kdy se na několik dní ozónový plášť jakoby roztrhne a koncentrace ozónu poklesne o čtyřicet, padesát či více procent. Dochází však i k celkovému úbytku ozónu - za poslední desetiletí jej nad Antarktidou ubylo asi devět procent, nad severní polokoulí je to něco kolem tří procent.

V případě narušování ozónové vrstvy snad poprvé v dějinách jednaly národy rychle a účinně a do roku 2005 by měla být výroba a používání freonů celosvětově zastaveno. Opět tu však narážíme na rozpor mezi rozvinutým Severem a rozvojovým Jihem. Bohaté státy mají know-how a mohou si dovolit technologie, které používání freonů nahradí (např. i u nás už dnes těžko koupíte sprej, který by obsahoval freony). Rozvojové země tyto technologie nevlastní a na domácí výzkum a vývoj nemají lidské ani finanční kapacity. Říkají tedy industrializovaným zemím „dejte nám je“. To však půjde těžko, protože intelektuální bohatství je to, co je dnes v rozvinutém světě nejvíce ceněno a co si

tyto země nejvíce chrání. A rozvojové země reagují „dobrá tedy, pak musíme používat naše zastaralé technologie. My konečně v tropech a subtropích potřebujeme chladničky více, než vy, v příznivějších klimatických podmínkách“. Na takovýto nezodpovědný přístup a neschopnost rychle se dohodnout můžeme doplatit všichni, chudí i bohatí. Řešením totiž není nakoupit do zásoby tmavé brýle, klobouky a opalovací krémy. Řešením, nebo alespoň jedním z prostředků řešení situace, je schopnost spolupráce na globální úrovni, určitá forma globálního řízení.

Dokud si země nevynahradí své dny odpočinku, bude odpočívat po všechny dny, co bude zpusťošena, až se vyplní sedmdesát let.

2 Pa 36, 21

Zmínili jsme se o některých globálních problémech, abychom si mohli ukázat, proč svět na prahu třetího tisíciletí potřebuje vizi, jak dál.

Rezignovali jsme samozřejmě na celou řadu dalších palčivých problémů dneška nebo blízké budoucnosti. Je to např. růst měst, kdy největší velkoměsta mají kolem dvaceti miliónů obyvatel. Města dnes rostou především v rozvojových zemích. Jestliže v roce 1960 byl největším městem New York, v roce 2000 bude na šestém místě. Londýn, který byl v roce 1960 druhý, se propadne na 27 místo. Naproti tomu Mexiko City bylo v roce 1960 na patnáctém místě, nyní už je s více než dvaceti milióny obyvatel na prvním místě. Sao Paulo bylo sedmnácté, dnes je s 19 milióny obyvatel druhé. Přitom severoamerické město s pouze jedním miliónem obyvatel denně spotřebuje 800 000 tun vody, 2000 tun potravin, vyprodukuje 2000 tun odpadů a spálí 12 500 tun paliv, ze kterých zůstane 1200 tun popílku.

Rozvojové země nejsou schopny ve městech vybudovat infrastrukturu (vodovodní rozvody, kanalizaci, elektřinu, dopravní obslužnost, o školách a zdravotnických zařízeních nemluvě). Tyto bídné podmínky mají samozřejmě vliv na kriminalitu, masovou nezaměstnanost, agresivní chování. A z venkova proudí do měst další davy lidí, které půda neuziví a kteří doufají, že ve městě dostanou šanci.

Nezmínili jsme se o problému nezaměstnanosti a smysluplného využívání volného času. Nezaměstnanost do šesti, sedmi procent ještě může být považována za zdravou, existuje konkurence o pracovní příležitosti. Jenže vyspělé evropské státy mají často nezaměstnanost nad deset nebo i patnáct procent a to už stát neúměrně zatěžuje (podpora v nezaměstnanosti, sociální dávky) a vyvolává patologické sociální jevy.

V rozvojových zemích jsou nezaměstnaný nebo nedostatečně zaměstnaný desítky procent obyvatel. Někteří pracují mimo oficiálně sledovaný ekonomický sektor. A jiní lidé pracují ilegálně denně 10 - 15 hodin, bez registrace, bez pojištění, za mizernou mzdu nebo jen za prostředky na přežití.

Při dnešním rozvoji vědy a techniky vzniká otázka co s nekvalifikovanými lidmi. V USA není v současnosti největší konkurence o místo ve výzkumných ústavech nebo pracovištích vyžadujících vysokou odbornost. Nejhorší sháníte práci nekvalifikovanou, nevyžadující vzdělání. Tam je největší tláčenice a nejhorší platy.

Nezmínili jsme se o společném dědictví lidstva, jako jsou možnosti budoucího využívání moří, oceánů (včetně dna), Antarktidy. Když válčily Argentina a Velká Británie o Falklandské ostrovy (argentinský název Malvíny), byl jedním z důvodů strategická poloha ostrovů, která tvoří vstupní bránu do Antarktidy.

Nemluvili jsme o změně mezinárodního hospodářského pořádku a jiné formě institucionálního uspořádání, které by dokázalo převzít část pravomocí dnešních suverénních národních států a zajistilo efektivní a respektované globální řízení tam, kde

je to nezbytné (např. právě péče o společné statky lidstva nebo využívání blízkého kosmického prostoru).

Nezmínili jsme se ani o možné expanzi člověka do vesmíru, i když v nejbližších desetiletích asi jen do blízkého kosmického prostoru. Při dostupných technologiích by už dnes bylo možné vybudovat celá satelitní města na oběžné dráze (ale také na moři či na dně oceánů).

Nerozebírali jsme rozvojové příležitosti ale také rizika a hrozby tzv. biologické časované bomby. Zmínili jsme se dříve o revoluci neolitické, revoluci průmyslové, mohli bychom mluvit o současné revoluci vědecko-technické, jako vyšším stupni revoluce průmyslové. Co dál? Revoluce biologická? Biologicky orientovaná odvětví, jako biotechnologie, genetické inženýrství, lékařské vědy, psychologie, by mohly naznačit směr vývoje lidstva ve 21. století. Je to šance pro lidstvo, ale také velký nárok na zodpovědnost. Dokážeme šanci využít a zodpovědnost přijmout? Nedávné zprávy o úspěšném klonování ovcí a dokonce primátů jsou velkou výzvou. Budeme klonovat lidi?

Díky vlivům prostředí úplně identický jedinec nevznikne (kdosi výstižně poznamenal, že z dvojníka Hitlera by klidně mohl vyrůst zanícený pracovník charitativní organizace). Těžko také předpokládat klonování vojáků. Čekat dvacet let je dost dlouhá doba a levnější a snazší je naverbovat lidi a vycvičit klasické vojenské oddíly. Co když ale někdo nechá naklonovat sama sebe, aby pak v případě potřeby použil tělesné orgány svého dvojníka pro vlastní přežití? Nebo naklonuje sám sebe a nebude chtít mít „normální“ děti? Nebo je bude mít, ale svůj majetek neodkáže dětem, ale jen svému dvojníkovi (dvojníkům). Je to nepřehledné množství kombinací, vyvolávající nepřehledné množství etických, právních a dalších otázek. A tyto nové otázky, které často ještě ani neumíme položit, natož zodpovědět, jsou výzvou pro křesťany a pro církve. V minulém století katolická církev zanedbala sociální otázku, problémy dělnictva a chudých a pak byla náprava složitá a velmi pracná. Nebylo by dobré, aby se tato zkušenost opakovala ve výše zmíněných oblastech, kde mohou být důsledky těžko domyslitelné.

*Zabývají se totiž jeho dílem a zkoumají je,
ale spoléhají na svůj zrak, neboť je krásné, co vidí.
... jestliže dokázali tolik poznat,
že byli schopni probádat svět,
jak to, že nenašli hned Pána těchto věcí?*

Mdr 13, 7 - 9

Alespoň stručně se chci ještě zmínit o jednom problému, který těžko nazvat globálním. Je to problém spíše individuální, ale globální rozsah působení určitě má. Neviděl jsem dosud, že by byl v některé publikaci v této souvislosti zmíněn. Mohli bychom jej nazvat útěky z reality.

Všichni jsme se setkali se slabochem, který tráví život neplodným sněním a vzdychá kým by mohl být a co všechno by mohl dokázat, kdyby ... Život utíká a on (ona) nemá odvahu žít v realitě. Tento postoj se dnes rozmáhá, nabývá velmi rozmanitých a na první pohled lákavých forem a hrozí rozkladem osobnosti člověka. A se společností a jednotlivci je to jako s lidským tělem a jednotlivými buňkami, nebo s domem a jednotlivými cihlami. Jestliže cihly nebo buňky za nic nestojí, nemohou vytvořit kvalitní dům nebo fungující, zdravé tělo. Prostě to nejde.

Chcete mít, ale nemáte. Ubíjíte a nevrážíte, ale ničeho nemůžete dosáhnout. Sváříte se a bojujete - a nic nemáte, protože neprosíte. Prosíte sice, ale nedostáváte, protože prosíte nedobře; jde vám o vaše vášně.

Jk 4, 2 - 3

Mezi prostředky takových útěků z reality patří drogy, gamblerství, útoky před životem do pseudonáboženských sekt. Ale může sem patřit i počítačová virtuální (virtuální - jako by) realita. Brzy se budeme moci „jako by“ procházet tropickým pralesem, lézt na Everest, hrát tenis ve Wimbledonu ... To není samo o sobě špatné a pro výukové nebo výcvikové účely či pro rekreaci to může být vynikající. Jen nás to nesmí zotročit a nesmíme utéct do světa, který je „jako by“. A měli bychom si dávat dobrý pozor, aby tam neutekly naše děti, na které si možná nejsme schopni najít dostatek času, pozornosti, lásky. Malým varováním konečně může být dnešní vysedávání před obrazovkou počítače a nekonečné „surfování“ po Internetu.

Za útěk z reality, a to velmi nebezpečný, považují agresivní působení dnešní reklamy. Je to klam a podvod, ta hra na úspěch, věčné mládí, zdraví, zářící bílé zuby, ... a prázdnost v srdci a v duši. Takový svět neexistuje a přesto jsme vidinou neskutečného světa bombardováni na každém kroku jen proto, abychom více kupovali, více konzumovali, aby se více a více vyrábělo, vydělávalo, spotřebovávalo a opět vyrábělo, vydělávalo ... a tak pořád dokola.

*Stále jenom: žvást na žvást, žvást na žvást,
tlach na tlach, tlach na tlach,
trošku sem, trošku tam.*

Iz 28, 9 - 10

Pokud bych měl odpovědět co s tím, přiznávám, že nevím. Zdanění reklamy? Možná, ale je to dvojsečná zbraň a může se obrátit proti propagaci dobrých výrobků, služeb nebo aktivit, které za sebou však nemají mamutí kapitál. Nejlepší by byl bojkot výrobků a služeb, jejichž reklama je založena na arogantní lži a klamu. Vyžaduje to ovšem značnou úroveň občanské vyspělosti a angažovanosti. Nicméně některé případy si o to říkají. Reklama na pivo, která je založena na parafrázi modlitby Otčenáš věřící uráží a pro nevěřící je snad nevkusná a pod jejich důstojnost.

Já jsem Hospodin, tvůj Bůh, já jsem tě vyvedl z egyptské země, z domu otroctví. Nebudeš mít jiného boha mimo mne.

Ex 20, 2 - 3

Neuděláte si mé zpodobení, neuděláte si bohy stříbrné ani zlaté.

Ex 20, 23

Střežte se, aby se vaše srdce nedalo zlákat, takže byste se odchýlili, sloužili jiným bohům a klaněli se jim. To by Hospodin vzplanul proti vám hněvem a zavřel by nebesa, takže by nebylo deště, z půdy by se nic neurodilo a vy byste v té dobré zemi, kterou vám Hospodin dává, rychle vyhynuli.

Dt 11, 16 - 17

Čtyřicet let jsme byli totalitní uzavřenou společností a to nešťastné dědictví ještě stále v sobě neseme. Globální problémy většinou lidé považují za něco neurčitého a

vzdáleného. Zajímá nás především ekonomická prosperita, úspěch, peníze. Jistěže prosperita, tržní hospodářství nebo peníze nejsou špatné, ale nesmí se stát cílem samy o sobě, vždy musí být jen prostředkem k rozvoji člověka, dospělé, odpovědné, solidární osobnosti. Při své cestě za bohatstvím nemáme právo zadupávat do země bližního, ale ani bezdůvodně vybíjet celé živočišné druhy, ničit přírodu a drancovat zdroje bez ohledu na potřeby budoucích generací.

Myslím, že globální problémy a ohrožení životního prostředí je zanedbáváno i u nás křesťanů a v katolické církvi. Samozřejmě, po čtyřiceti letech vynucené nadvlády ateistické ideologie církev počítá utržené rány, především ty na duších křesťanů a lidí ve společnosti vůbec. A jsou tu restituční, ekonomické a organizační problémy, fungování církve, její poslání v sociální a charitativní oblasti, ... Přesto by globální problémy, péče o životní prostředí a udržitelný rozvoj měly být v centru pozornosti církve. Jde o hodně - o život na této planetě, která nám byla Bohem svěřena, propůjčena.

Tyto úvahy jsou pokusem, třeba nepatrným a jistě nedokonalým, přispět k větší informovanosti, uvědomělosti a angažovanosti křesťanů při formulování a prosazování ideí udržitelného rozvoje.

*Nepřipomínej nám staré nepravosti,
pospěš nám vsříc se svým slitováním,
jsme naprosto vyčerpáni.*

Ž 79, 8

Udržitelný rozvoj

V následující části přebírám některé pasáže z knihy Strategie udržitelného rozvoje (Nováček, P., Mederly, P. a kol., 1996). Od vydání této publikace, jež je výsledkem pětiletého úsilí, uběhlo příliš málo času na to, abych dokázal formulovat něco nového a lepšího.

Kdekoli budeš ve všech pronároděch, do kterých tě zapudí Hospodin, tvůj Bůh, a navrátíš se k Hospodinu, svému Bohu, a budeš ho poslouchat, ty i tvoji synové, celým svým srdcem a celou svou duší podle všeho, co ti dnes přikazují, změní Hospodin, tvůj Bůh, tvůj úděl, slituje se nad tebou a shromáždí tě ze všech národů, kam tě Hospodin, tvůj Bůh, rozptýlil. Kdybys byl zapuzen až na kraj světa, Hospodin, tvůj Bůh, tě odtud shromáždí a vezme tě odtamtud. Hospodin, tvůj Bůh, tě uvede do země, kterou obsadili tvoji otcové, a ty ji znovu obsadíš a on ti bude prokazovat dobrodiní a rozmnoží tě víc než tvé otce.

Hospodin, tvůj Bůh, obřeže tvé srdce i srdce tvého potomstva a budeš milovat Hospodina, svého Boha, celým svým srdcem a celou svou duší a budeš živ. Všechny tyto kletby pak vloží Hospodin, tvůj Bůh, na tvé nepřátele a na ty, kdo tě nenávisťně pronásledovali. Ty budeš opět poslouchat Hospodina a dodržovat všechny příkazy, které ti dnes udílím. Hospodin, tvůj Bůh, ti dá nadbytek dobrého v každé práci tvých rukou, plodu tvého života a plodu tvého dobytka i plodin tvé role. Hospodin se bude opět nad tebou veselit k tvému dobru, jako se veselil nad tvými otci, budeš-li poslouchat Hospodina, svého Boha, a dbát na jeho přikázání a nařízení, zapsaná v knize tohoto zákona, a navrátíš-li se k Hospodinu, svému Bohu, celým svým srdcem a celou svou duší.

Dt 30, 1 - 10

Bedlivě se vždy dotazujte na všechny příkazy Hospodina, svého Boha, abyste si udrželi tu dobrou zemi a mohli ji předat svým synům do dědictví navěky.

1 Pa 28, 8

Neboť to, co s vámi zamýšlím, znám jen já sám, je výrok Hospodinův; jsou to myšlenky o pokoji, nikoli o zlu: chci vám dát naději do budoucnosti.

Jr 29, 11

Jak bychom měli reagovat na vyhrocující se lokální, regionální i globální problémy? Jako jednotlivci i jako společnost máme nejméně tři možnosti.

Za prvé můžeme problémy podceňovat a bagatelizovat. Řada lidí věří, že situace není vážná a není třeba se znepokojovat. Hrozbu skleníkového efektu či ubývání ozónu ve stratosféře považují za dosud vědecky nedostatečně prokázanou a vyžadují další měření a výzkumy. Vyčerpání neobnovitelných surovinových a energetických zdrojů neuznávají a věří, že v pravý čas najdeme tu správnou náhradu. Tvrdí, že Země má předpoklady uživit desítky a možná stovky miliard lidí, jako by člověku k životu stačila jen vědecky stanovená, hydroponicky vypěstovaná dávka potravin. Tento přístup znamená, že není třeba reagovat, můžeme dále pokračovat v dosavadním ekonomickém růstu. Pokud toto zpochybníme, napadáme tím, podle těchto lidí, dosavadní chápání

rozvoje a pokroku a zpochybňujeme cíl, který je tak lákavý - dosažení prosperity a uspokojování materiálních tužeb alespoň v měřítku, v jakém to vidíme v západních zemích.

*Panovník praví: „Protože se tento lid
přibližuje ke mně ústy
a ctí mě svými rty,
ale svým srdcem se ode mne vzdaluje
a jejich bázeň přede mnou se stala
jen naučeným lidským příkazem,
proto i já budu dále podivuhodně jednat
s tímto lidem, divně, předivně.
Zanikne moudrost jeho moudrých
a rozumnost jeho rozumných bude zakryta.*

Iz 29, 13 - 14

Předpokládejme, že zastánci tohoto přístupu upřímně věří v to, co říkají. Předpokládejme také, že řada jevů ohrožujících životní prostředí člověka působí dlouhodobě, projevuje se se zpožděním a jedná se o složité jevy, které jsou těžko prokazatelné. I v takovém případě by však měl být pro jednotlivce, společnost i politické představitele, kteří jsou za vývoj společnosti zodpovědní, směrodatný tzv. princip předběžné opatrnosti, tedy že se můžeme dopustit jen takových činů, u nichž jsme schopni spolehlivě odhadnout důsledky svého jednání. Uveďme si to na příkladu:

Přirovnajme společnost k posádce automobilu, který jede po silnici v noci se zhasnutými světly. Před námi se ve tmě tyčí hora. Někteří věří, že v té hoře je tunel, že tedy není třeba se obávat a můžeme dále v jízdě pokračovat. Jiní se obávají, že tam tunel nemusí být a chtějí změnit směr nebo alespoň přibrzdit. První skupina je ochotna uvažovat o změně směru teprve až bude naprosto jasné, že ve skále opravdu tunel není. Pokud se mýlí první skupina a tunel neexistuje, dopadne to s námi tragicky. Pokud se mýlí druhá skupina a tunel tam je, dojde pouze ke zpoždění v důsledku předběžné opatrnosti. V tomto přirovnání hraje důležitou roli i čas. Čím déle budeme diskutovat a zkoumat, zda tunel je či není, tím kratší doba nám zbývá na přibrzdění nebo změnu směru. Převedeno zpět do skutečnosti: freony stoupají do stratosféry zhruba 15 a více let a zde reagují s ozónem. Dnešní narušení ozónové vrstvy je důsledkem freonů vypuštěných před více jak patnácti lety. I kdybychom ode dneška celosvětově zastavili jejich výrobu a využívání, dalších minimálně patnáct, ale spíše více let se situace nebude zlepšovat, spíše zhoršovat.

Jiným přístupem je uznání vážnosti problémů, aniž bychom se pokusili o jejich řešení. Tento přístup je podle mého názoru velmi rozšířený především mezi laickou veřejností. Obáváme se katastrofy, ale nevěříme, že bychom sami mohli proti ní něco udělat. Zůstáváme pasivní, "svěřujeme se osudu", stáváme se, třeba nevědomě, fatalisty. Nebo v horším případě reagujeme podle hesla "Užij dne, dokud to jde, urvi z darů Země a života, co se dá, bez ohledu na budoucnost". Ztrácíme tak pud sebezáchovy a

především se chováme velmi krutě vůči vlastním dětem, vůči budoucím generacím. Myslím, že se jedná o přístup slabochů, o lidi, kterým vyhovuje být členem stáda, které se nechá hnát, jen když je možné si urvat alespoň kousek příjemného a pohodlného pro sebe. S lidmi první skupiny může člověk nesouhlasit, ale je možné, jedná-li upřímně, si jich vážit. U lidí druhé skupiny to nejde.

„Jezme a pijme, stejně zítra zemřeme!“

Mému sluchu však Hospodin zástupů zjevil:

„Tato vaše nepravost jistotně nedojde smíření, zemřete,“

praví Panovník, Hospodin zástupů.

Iz 22, 12 - 14

Jeho srdce je popel, jeho naděje bezcennější než prach země

a jeho život bezvýznamnější, než bláto, protože nepoznal toho, který jej vytvořil, ...

nýbrž usoudil, že je život pouhá zábava,

a žití že je výnosný trh.

Mdr 15, 10 - 12

Co prospěje člověku, získá-li celý svět, ale ztratí svůj život? Zač by mohl člověk získat zpět svůj život?

Mk 8, 36 - 37

Třetí možností je pokusit se aktivně o pozitivní ovlivnění a změnu dnešních nepříznivých trendů prosazováním udržitelného rozvoje, resp. udržitelného způsobu života. Častá a přirozená otázka následující po zmínce o trvale udržitelném způsobu života je "jaká je šance na úspěch?" Obávám se, že tuto odpověď z lidí nezná nikdo. I kdyby byla šance jen jednaprocentní, stojí za to se o to pokusit. Jinak řečeno - nejsme tolik zodpovědni za konečný výsledek, jsme zodpovědni za své úsilí a námahu.

Hospodin dále pravil: „Křik ze Sodomy a Gomory je tak silný a jejich hřích je tak těžký, že už musím sestoupit a podívat se. Jestliže si počínají tak, jak je patrné z křiku, který ke mně přichází, je po nich veta; zjistím si jak tomu je.“ ... I přistoupil Abraham a řekl: „Vyhladiš snad se svévolníkem i spravedlivého? Možná, že je v tom městě padesát spravedlivých? ... Hospodin odpověděl: Najdu-li v Sodomě, v tom městě padesát spravedlivých, prominu kvůli nim celému místu.“ ... Ať se Panovník nerozhněvá, promluvím-li ještě jednou: Možná, že se jich tam najde deset.“ Pravil: „Nezahladím je ani kvůli těm deseti.“

Gn 18, 20 - 32

*Uznávám, že všechno můžeš
a že žádný záměr tobě není neproveditelný.*

Jb 42, 2

Vize trvale udržitelného rozvoje by měla být chápána jako zdroj naděje, pozitivního řešení, východiska z vyostřujících se globálních (nejen ekologických) problémů. Její předností je to, že by mohla být přijatelná pro představitele různých náboženských i kulturních systémů (čemuž nasvědčuje například konference OSN o životním prostředí a rozvoji v Rio de Janeiro v r. 1992, jíž se zúčastnilo 178 národních delegací, i přijetí Agendy 21 na této konferenci.

Podle Světové komise pro životní prostředí a rozvoj je udržitelný rozvoj (sustainable development) takový rozvoj, který uspokojuje potřeby současnosti bez ohrožení potřeb budoucích generací uspokojovat jejich vlastní potřeby... V nejširším smyslu je strategie trvale udržitelného rozvoje zaměřená na prosazování harmonie mezi lidskými bytostmi a mezi lidstvem a přírodou.

Tato definice je nejznámější, nicméně orientovaná dosti antropocentricky (což samo o sobě nemusí být špatné) a úzce.

Když uvažujeme o nadřazenosti člověka a jeho úloze být správcem Země, měli bychom mít na paměti Kristův příklad:

*Způsobem bytí byl roven Bohu,
a přece na své rovnosti nelpěl,
nýbrž sám sebe zmařil,
vzal na sebe způsob služebníka,
stal se jedním z lidí.
A v podobě člověka se ponížil,
v poslušnosti podstoupil i smrt,
a to smrt na kříži.*

F (p) 2, 6 - 8

Za dosud nejvýstižnější považují definici Josefa Vavrouška, který se domníval, že trvale udržitelný rozvoj, resp. trvale udržitelný způsob života má usilovat o ideály humanismu a harmonie vztahů mezi člověkem a přírodou. Je to způsob života, který hledá rovnováhu mezi svobodami a právy každého jedince a jeho odpovědností vůči jiným lidem a přírodě jako celku, a to včetně odpovědnosti vůči budoucím generacím.

Z uvedených definic je zřejmé, že trvale udržitelný rozvoj nebo způsob života neaspiruje na to, stát se všeobsáhlou vizí, novým "náboženstvím", které vyřeší všechny problémy světa a nastolí ráj na Zemi. Trvale udržitelný způsob života především znamená:

- Požadavek, aby všichni lidé na Zemi mohli uspokojit své (alespoň základní) potřeby. Za základní potřeby můžeme považovat jídlo, nezávadnou vodu, oděv, úkryt a také možnost opatřovat si tyto potřeby důstojným způsobem, tedy prací. Mohli bychom sem však zařadit i právo na hygienicky nezávadné životní prostředí člověka. Stejně tak by chápání základních potřeb mělo být rozšířeno o potřeby nehmotného charakteru - o mezilidské vztahy.

Především u hmotných potřeb však nastává zásadní problém - kde jsou hranice jejich uspokojování? Kdy máme dost? Na toto nedokázal ani v teoretické rovině odpovědět kdysi tolik ambiciózní komunismus: "Každý podle svých schopností, každému podle jeho potřeb." Je však oprávněnou potřebou auto? Jachta? Let na Měsíc? Zatím se zdá, že naše touhy, chápané jako potřeby (a ty pak jako potřeby, na které máme právo) podstatně předbíhají naše možnosti. Budeme tedy muset změnit svůj přístup. Naše potřeby mohou být uspokojovány jen do té míry, do jaké je toho schopna naše planeta, "vesmírný člun", z něhož alespoň v nejbližší době nebude úniku.

Hlavní věc pro život je voda, chléb a oděv,

i dům, který poskytuje soukromí. ...

Ať máš málo nebo nadbytek, buď spokojen,

abys neuslyšel výtku, že jsi jen host.

Sír 29, 21 - 23

- Požadavek, aby i budoucí generace lidí mohly uspokojovat své potřeby a žít důstojným životem alespoň do té míry, v jaké je to dopřáno nám. Toto je velká výzva. V historii si postupně další a další skupiny obyvatel prosazovaly svá práva. Ať už to byli otroci, nevolníci, později si svá práva prosazovali černoši a ostatní "barevní" vůči bílým, nástup demokracie jako práva většiny, ale později také naopak práva menšin vůči většině, práva žen apod. Vždy však došlo k uznání těchto práv po střetu, pod tlakem, po boji, který byl veden buď násilnými nebo nenásilnými prostředky. Snad poprvé v historii nyní začínáme uvažovat o právech generací, které teprve přijdou, které se tedy nemohou obhajovat a prosazovat.

Polovinu svého jmění, Pane, dávám chudým, a jestliže jsem někoho ošidil, nahradím mu to čtyřnásobně.

L 19, 8

Prosím tě za svého syna, kterému jsem dal život ve vězení, Onezima, který ti před časem způsobil škodu, ale nyní je tobě i mně k užitku. Posílám ti ho zpět, je mi drahý jako mé vlastní srdce. ... Snad proto byl na čas od tebe odloučen, abys ho měl navěky - ne už jako otrocka, nýbrž mnohem více než otrocka: jako milovaného bratra. Když se jím stal mně, oč více jím bude tobě před lidmi i před Pánem.

Fm 10 - 12; Fm 15 - 16

- Požadavek na rovnováhu mezi svobodami a právy jednotlivce a jeho odpovědností. Slovy Josefa Vavrouška: "Svoboda jednotlivce nekončí jen tam, kde začíná svoboda druhého, ale končí také tam, kde začíná ničení přírody." Dvacáté století bylo, kromě jiného, charakteristické liberalismem. Nejsou-li však naše svoboda a naše stále rostoucí možnosti vyváženy odpovědností a také schopností předvídat důsledky našich činů, zákonitě připravujeme sobě i přírodě mnoho utrpení.

- Požadavek na respektování práv ostatních živých bytostí.

*Vlk bude pobývat s beránkem,
levhart s kůzletem odpočívat.
Tele a lviče i žírný dobytek budou spolu
a malý hoch je bude vodit.
Kráva se bude popásat s medvědicí,
jejich mláďata budou odpočívat spolu,
lev jako dobytče bude žrát slámu.
Kojenec si bude hrát nad děrou zmije,
bazilišku do doupěte
sáhne ručkou odstavené dítě.
Nikdo už nebude páchat zlo a šířit zkázu
na celé mé svaté hoře,
neboť zemi naplní poznání Hospodina,
jako vody pokrývají moře.*

Iz 11, 6 - 9

Je to opět výzva, která před námi dříve nestála, resp. kterou jsme si při "dobývání" světa nepřipouštěli. Máme tři možnosti, jak na tuto výzvu reagovat:

- a) nadále uplatňovat právo silnějšího, dobývat svět a stavět se do role "pána tvorstva";
- b) stát se zodpovědnými správci této planety a v rámci svých možností o živou i neživou přírodu pečovat;
- c) považovat ostatní bytosti za sobě rovné (pohled přísně biocentrický).

*Co je člověk, že na něho pamatuješ,
syn člověka, že se ho ujímáš?
Jen maličko jsi ho omezil, že není roven Bohu,
korunuješ ho slávou a důstojností.
Svěřuješ mu vládu nad dílem svých rukou,
všechno pod nohy mu kladeš:*

*všechen brav a skot a také polní zvířata
a ptactvo nebeské a mořské ryby,
i netvora, který se prohání po mořských stezkách.
Hospodine, Pane náš,
jak vznešené je tvoje jméno po vší zemi!*

Ž 8, 5 - 10

Osobně je mi nejbližší možnost druhá. I tento "kompromisní" přístup však na způsob našeho chování bude klást nezvyklé nároky, například silné omezení konzumace živočišné potravy, v dlouhodobějším horizontu možná až přechod na vegetariánství.

*Vlk a beránek se budou pást spolu
a lev jako dobytek bude žrát slámu,
hadu však bude potravou prach.
Nikdo už nebude páchat zlo a šířit zkázu
na celé mé svaté hoře,“
praví Hospodin.*

Iz 65, 24 - 25

- Požadavek harmonie (nebo alespoň přibližování se této harmonii) vztahů mezi člověkem a živou i neživou přírodou. Nemá jít o extrémistický požadavek změny zákonitostí a přirozeného fungování ekosystémů a přírody, ale o důsledné naplňování odkazu A. Schweitzera: úcty k životu a přírodě. V tomto smyslu je např. nepřijatelné tolerování propastných rozdílů mezi bohatými a chudými státy, i uvnitř jednotlivých států.

*Jak nesčetná jsou tvá díla Hospodine!
Všechno jsi učinil moudře;
země je plná tvých tvorů.*

Ž 104, 24

- Požadavek učení se z budoucnosti a principu předběžné opatrnosti. V minulosti bylo naše učení založeno na schématu pokus - (omyl) - zkušenost. Je nejvyšší čas, abychom si osvojili tzv. anticipační učení, tedy učení založené na předvídání možných důsledků našich činností.

Ptejte se mě na ty věci, které přijdou!

Iz 45, 11

*Od počátku oznamuji, co se v budoucnu stane,
od pradávna, co se ještě nestalo.*

Iz 46, 10

Soudím totiž, že utrpení nynějšího času se nedají srovnat s budoucí slávou, která má být na nás zjevena. Celé tvorstvo toužebně vyhlíží a čeká, kdy se zjeví sláva Božích synů. Neboť tvorstvo bylo vydáno marnosti - ne vlastní vinou, nýbrž tím, kdo je marnosti vydal. Trvá však naděje, že i samo tvorstvo bude vysvobozeno z otroctví zániku a uvedeno do svobody a slávy dětí Božích. Víme přece, že veškeré tvorstvo až podnes společně sténá a pracuje k porodu. A nejen to: i my sami, kteří již máme Ducha jako příslib darů Božích, i my ve svém nitru sténáme, očekávající přijetí za syny, totiž vykoupení svého těla.

Ř 8, 18 - 23

Přechod společnosti na trvale udržitelný způsob života tedy znamená zásadní změny v jejím fungování. Je však vize udržitelného rozvoje aplikovatelná v různých kulturách a společnostech, aby byla vskutku globální? Domnívám se, že ano. Jednak, jak již bylo řečeno, nemá aspirace stát se novým "náboženstvím", nebo v horším případě ideologií, která lidi sjednotí a učiní je šťastnými, ať chtějí či nechtějí. A jednak věřím, že principy udržitelného rozvoje odpovídají "zákonu přirozenosti". Tento zákon přirozenosti platí obecně a anglický publicista C. S. Lewis (1993) jej vysvětluje takto: "Staří myslitelé mluvili o zákonu správného a špatného a nazývali jej "zákonem přirozenosti". Jeho jádrem byla myšlenka, že stejně jako se tělesa řídí zákonem přitažlivosti zemské či jako se organismy řídí zákony biologickými, má svůj zákon i tvor jménem člověk - ovšem s tím podstatným rozdílem, že těleso zákonu gravitace podléhá, ať chce či nikoli, zatímco člověk může zákon lidské přirozenosti dodržovat či porušovat podle vlastní volby. ...Vím, že jsou lidé, kteří namítnou, že myšlenka zákona přirozenosti slušného chování jako čehosi známého všem lidem je neopodstatněná, neboť v různých civilizacích a v různých dobách platily různé mravy. To však není pravda. To, že se jejich mravní zásady navzájem liší, totiž nikdy neznamená naprostou odlišnost. Dá-li si někdo tu práci a bude srovnávat mravní naučení třeba starých Egypťanů, Babylóňanů, Hindů, Číňanů, Řeků a Římanů, bude překvapen, jak se podobají jedny druhým i mravním naučením našim.

Lidé se mohou lišit v názorech na to, vůči komu si má člověk počínat nesobecky - zda jen ke své rodině, či ke svým krajanům anebo ke každému. Vždycky se však shodnou, že na první místo nemá stavět sebe sama. ...Lidé se mohou neshodovat v tom, má-li mít muž jednu ženu, nebo čtyři. Vždycky se však shodli na tom, že nemůže mít jakoukoli ženu, kterou si zamane."

Budeme vycházet z předpokladu, že nezbytnou podmínkou trvale udržitelného rozvoje je tržní hospodářství a demokratický politický systém. Trh a demokracie - dva základní pilíře fungování společnosti - musí být chráněny právním řádem, ten je ovlivňován a utvářen lidskými hodnotami a zajišťován bezpečnostním systémem společnosti. Vidíme však, že ve světě tržní hospodářství a demokratický politický systém fungují v nemnoha státech. Spíše se uchytily tam, kde bylo lidem dopřáno delší období prosperity a materiální zajištěnosti. Tváří v tvář rýsujícím se globálním a regionálním krizím poznáváme, že demokracie i trh jsou jevy křehké a nemusí být zachovány nastálo.

Frustrace lidí (především z chudých, neindustrializovaných regionů), pramenící z neúspěšných snah o zlepšení životních podmínek, velmi podporuje egoistické a zkorumpované jednání vládnoucích elit. Celá populace se stává pozitivně naladěnou na hledání vnějšího viníka - např. zemí industrializovaných, a jimi prosazeného mezinárodního hospodářského pořádku. V takové situaci se daří ideologiím, které slibují, že vyřeší všechny problémy - s trochou násilí a osvíceného diktátorství. To se však snadno může zvrátit v diktaturu "tvrdou", ultrapravicovou či ultralevicovou, ať už s ideologií komunistickou, nacionalistickou, ekologickou, nebo fundamentalisticky náboženskou.

Pro trvale udržitelný způsob života považujeme proto za nezbytný demokratický politický systém (parlamentní demokracie s postupně narůstujícími prvky demokracie participativní) a tržní hospodářství (které upřednostňuje fungování společnosti podle obecných pravidel a principů před účelovým přidělováním prostředků či výhod lidmi, kteří těmito prostředky disponují).

Lidské hodnoty

Hled', učil jsem vás nařízením a právním, jak mi přikázal Hospodin, můj Bůh, abyste je dodržovali v zemi, kterou přicházíte obsadit. ... Dbej na jeho nařízení a příkazy, které ti dnes udílím, aby se vedlo dobře tobě i tvým synům po tobě a abys byl dlouho živ na zemi, kterou ti pro všechny dny dává Hospodin, tvůj Bůh.

Dt 4, 5; Dt 4, 40

Za nejpodstatnější, ale také nejobtížněji definovatelný ze základních faktorů můžeme považovat hodnotové orientace lidí. Ty ovlivňují fungování politického, ekonomického i právního systému, ale zpravidla se mění v průběhu dlouhých časových období (desítky až stovky let). Stanislav Hubík (1992) uvádí, že sféra hodnotových orientací "je značně setrvačná, mění se co nejpomaleji a revoluce v hodnotových orientacích probíhá "neslyšně" (Nietzsche), ačkoliv je tou nejpřevratnější revolucí".

Hodnotové orientace můžeme zjednodušeně rozdělit do tří skupin podle vztahu člověka k přírodě a životnímu prostředí: na pohled antropocentrický (člověk je nadřazený živým bytostem a přírodě), biocentrický (předpokládá rovnost všech živých bytostí) a teocentrický (předpokládá existenci Boha-Stvořitele, člověk je správcem svěřených darů). Podle průzkumu z roku 1992 (Ekorsa) představuje v České republice antropocentricky orientovaná skupina asi 45% zastoupení, biocentricky orientovaná skupina 30% zastoupení a teocentricky orientovaná skupina 25% zastoupení. Málokdo z antropocentriků člověka deklaroval jako "pána přírody, který má právo s ní nakládat podle svých potřeb" - šlo jen o 1% z celkového souboru.

Zdá se, že ve vyspělých západních zemích dochází u mladší generace, která nepoznala válku, k posunu hodnotových orientací směrem k hodnotám postmateriálním. "U této generace výrazně poklesl smysl pro materiální statky, konzum, výkon a naopak - zejména ve srovnání se starší generací - se vytvořil silný pocit solidarity, smysl pro rozdílnosti, cit pro současné globální problémy, "zelené problémy" a podobně." (S. Hubík). Přestože u nás žije řada lidí způsobem života alternativním ke konzumnímu stylu, celkově tato tendence u nás zatím průkazná není (H. Librová, 1994).

Je otázkou, mohou-li se naše hodnotové orientace posunout "žádoucím" směrem v relativně krátkém časovém horizontu. Negativně se jistě hodnotové orientace a chování

obyvatel může změnit rychle. Příkladem může být řada válečných konfliktů současnosti, kdy ze sousedů, kteří spolu žili dlouhá léta, se stanou nepřátelé, schopní provádět si hrozná zvěrstva. S hledáním pozitivních příkladů změny hodnotových orientací už je to složitější, ale domnívám se, že i ty se dají najít. Před 150 lety bylo ve Spojených státech běžné otroctví. Dnes je samozřejmě něco takového nepřijatelné. Před 30 lety byla v USA těžko myslitelná recyklace v širším měřítku, dnes je to naprosto běžné a populací přijímané. Stojí tedy za to o pozitivní změnu hodnotových orientací obyvatel usilovat, ať už je šance na změnu jakkoliv malá. Posun hodnotových orientací mohou vybudit přinejmenším následující faktory:

a) Strach - reálný strach z důsledků našeho způsobu života může přivodit změnu chování člověka. Jde však o vynucené, nedobrovolné přijetí změny.

Kdo se bojíte Hospodina, doufejte v příchod dobrých věcí.

Běda však mdlým srdcím a rukám ochablým strachem.

Sír 2, 9; 2, 12

b) Osobní zkušenost - teprve vlastní zkušenost s negativním působením určitého faktoru (např. úbytku ozónové vrstvy ve stratosféře) může vést ke změně chování.

c) Vize pozitivního řešení - je opakem působení strachu, dává naději, ze které může pramenit vůle přičinit se o dobrovolnou změnu chování.

Před člověkem je život i smrt

a bude mu dáno, co si vybere.

Sír 15, 17

Josef Vavroušek (1993) se pokusil o rámcové vymezení klíčových hodnot dnešní industriální společnosti, které stimulují vznik globálních a regionálních problémů (hodnoty typu A) a k nim se pokusil přiřadit alternativní hodnoty, které by byly slučitelné s trvale udržitelným způsobem života (hodnoty typu B):

1. Vztah člověka k přírodě

A. Kořistnický vztah k přírodě.

B. Vědomí sounáležitosti s přírodou.

Spravedlivý cítí se svým dobyt看kem,

kdežto nitro svévolníků je nelítostné.

Př 12, 10

2. Vztah lidského individua ke společnosti

A. Jednostranný důraz na individualismus a soutěživost (typický pro "reálný kapitalismus").

Jednostranný důraz na kolektivismus (typický pro "reálný socialismus").

B. Vyvážený důraz na jednotlivce a kolektiv, doplnění soutěživosti kooperací.

Bohatství je dobré, pokud na něm nepří hřích.

Sír 13, 24

3. Vztah k toku času a smyslu dějin

A. Posedlost ideou kvantitativního růstu.

B. Důraz na kvalitativní rozvoj lidské společnosti.

Kdo se žene za ziskem,

rozvrací svůj dům.

Př 15, 27

4. Vztah ke smyslu vlastního života

A. Hédonistická orientace na konzumní způsob života.

B. Důraz na kvalitu života, uvědomělou skromnost a odříkání se věcí zbytných.

Především chraň a střež své srdce,

vždyť z něho vychází život.

Př 4, 23

5. Vztah ke svobodě a odpovědnosti

A. Jednostranný důraz na lidská práva a svobody, eroze vědomí spoluodpovědnosti za běh věcí.

B. Rozvoj lidských práv a svobod při respektování symetrie s odpovědností, která je s nimi spojena.

Miluj bližního svého, jako sám sebe!

Mk 12, 31

6. Vztah k úrovni našeho poznání

A. "Pýcha rozumu" spočívající v jednostranném důrazu na racionalitu a v přeceňování rozsahu, hloubky a spolehlivosti znalosti lidí i jejich schopnosti předvídat a usměrňovat budoucí vývoj.

B. Opatrnost při všech zásazích do přírody i do společnosti.

Počátek poznání je bázeň před Hospodinem.

Př 1, 7

Můj lid zajde,

protože odmítá poznání.

Oz 4, 6

7. Vztah k vlastnímu životu

A. Odcizení člověka jeho vlastnímu životu, oslabení pudu sebezáchovy a zpětných vazeb umožňujících korigovat nesprávné nebo neúspěšné jednání.

B. Obnovení pudu sebezáchovy lidí.

Viděl jsem též všechno pachtění

i vše, co prospěšného se koná,

a jak přitom jeden na druhého žárlí.

Také to je pomíjivost a honba za větrem.

Kaz 4, 4

8. Vztah k budoucím generacím

A. Preferování krátkodobých zájmů nad zájmy dlouhodobými a trvalými, život na úkor budoucích generací.

B. Respektování dlouhodobých důsledků lidských činností.

Poznal jsem, že vše, co učiní Bůh,

zůstává navěky.

Kaz 3, 14

9. Vztah k odlišným názorům a jiným civilizacím

A. Netolerance k názorům jiných, ideologická, náboženská, rasová či jiná nesnášenlivost a snaha o řešení problémů silou.

B. Vzájemná tolerance, snaha o vcítění se do situace občanů jiných zemí, řešení problémů jednáním.

*Těchto šest věcí Hospodin nenávidí
a sedmá je mu ohavností:
přezíravé oči, zrádný jazyk,
ruce, které prolévají nevinnou krev,
srdce osnující ničemné plány,
nohy rychle spěchající za zlem,
křivý svědek, který šíří lži,
a ten, kdo vyvolává mezi bratry sváry.*

Př 6, 16 - 19

10. Vztah k věcem společným

A. Rezignace na spolurozhodování o společných záležitostech.

B. Rozvoj participativní demokracie spojující přednosti reprezentativní demokracie se samosprávou.

*On všechno učinil krásně v pravý čas,
lidem dal do srdce i touhu po věčnosti,
jenže člověk nevystihne
začátek ani konec díla, jež Bůh koná.
Poznal jsem, že není pro něho nic lepšího,
než se radovat a konat v životě dobro.*

Kaz 3, 11 - 12

Podle Josefa Vavrouška budoucnost zřejmě do značné míry závisí na tom, jak vysoko na žebříčku svých individuálních a skupinových systémů hodnot umístíme hodnoty typu B, a do jaké míry v sobě potlačíme hodnoty typu A. Je to závod s časem.

*Blaze chudým v duchu,
neboť jejich je království nebeské.
Blaze těm, kdo pláčou,
neboť oni budou potěšeni.
Blaze tichým,
neboť oni dostanou zemi za dědictví.*

*Blaze těm, kdo hladovějí a žizní po spravedlnosti,
neboť oni budou nasyceni.
Blaze milosrdným,
neboť oni dojdou milosrdenství.
Blaze těm, kdo mají čisté srdce,
neboť oni uzří Boha.
Blaze těm, kdo působí pokoj,
neboť oni budou nazváni syny Božími.
Blaze těm, kdo jsou pronásledováni pro spravedlnost,
neboť jejich je království nebeské.*

Mt 5, 3 - 10

A věříte-li, dostanete všechno, oč budete v modlitbě prosit.

Mt 21, 22

Změna našich hodnotových orientací i způsobu chování by měla být motivována "pozitivním tlakem" - vidinou naděje, alternativního řešení a východiska. Kolik očekávání a tvořivé energie bylo uvolněno u Evropanů objevením a následným osídlováním Ameriky! Při všech negativních průvodních jevech je obdivuhodné, jak byla krajina Severní Ameriky ovlivněna a přetvořena lidskou prací a úsilím.

Je to výzva pro vědce, umělce, politiky i angažovanou veřejnost, ale také pro křesťany, pro církve. Kdo jiný formuje tak výrazně po 2 000 let vývoj hodnot, na kterých je založena evropská kultura? Kdo jiný má reálnou šanci proniknout v našich podmínkách k srdcím prostých lidí dnes, v době inflace a zrelativizování významu informací, když ne církve, resp. křesťanské církve?

„Mějte víru v Boha! Amen, pravím vám, že kdo řekne této hoře: „Zdvihni se a vrhni se do moře“ - a nebude pochybovat, ale bude věřit, že se stane, co říká, bude to mít. Proto vám pravím: Věřte, že všechno, oč v modlitbě prosíte, je vám dáno, a budete to mít.“

Mk 11, 22 - 24

Je-li Bůh s námi, kdo proti nám?

Ř 8, 31

Chceme-li, aby život člověka měl i v budoucnu šanci být prožit důstojně a tvořivě, musíme usilovat o podstatnou změnu hodnotových orientací, životního stylu. Zatím jsme ještě stále příliš hladoví po vyšší materiální životní úrovni, standardu a spotřebě. Zkusme však přirovnat vývoj lidské společnosti analogicky k vývoji jedince (v biologii platí tzv. Haeckelovo pravidlo: ontogeneze je opakováním fylogeneze). Po celých 40 000 let, co je

druh Homo sapiens sapiens na Zemi, se snažilo lidstvo vymanit z bezprostřední závislosti na svém prostředí. Neustále jsme zápasili s nedostatkem jídla, s nemocemi, přírodními pohromami, neustále jsme se cítili ohroženi. Teprve v posledním století se toto (alespoň v rozvinutých zemích) změnilo. Stejně však jako člověk, který dlouho hladověl, má tendenci se přejíst nad míru, tak i pro nás je zatím stále prosperita, hromadění majetku a vstup do vytouženého "konzumního ráje" málem smyslem života.

Mějte se na pozoru, aby vaše srdce nebyla zatížena nestřídmostí, opilstvím a starostmi o živobytí a aby vás onen den nepřekvapil jako past.

L 21, 34

Opravdu jsme se do značné míry stali pány na Zemi. Máme schopnost a možnosti zdroje biosféry vyčerpát a zničit. Je však také možné, že člověk pozná svoji sílu, ale včas uzná svou závislost na přírodě, na svém prostředí. Jako se jedinec vyvíjí z dětské závislosti do vzpurné puberty a pak do dospělosti, je možné, že naše civilizace také prožívá stadium "puberty". Jedinec chce přerůst své rodiče, lidé mají potřebu podmanit si své prostředí. V tom případě by ale šlo v současnosti o mnoho. V pubertě je člověk nejsnáze zranitelný, může ublížit sobě i druhým. A navíc v tomto věku se rozhoduje, jaký bude v dospělosti. V tom dobrém případě pozná svoji sílu, která přerostla sílu jeho rodičů, ale po nabytí poznání tohoto faktu ji nezneužije. Váží si rodičů již ne jako dítě nebo poddaný, ale jako rovnocenný partner. Snad je možné doufat, že obdobně bude chápán vztah lidstva a přírody.

Tak ti dával poznat, že člověk nežije pouze chlebem, ale že člověk žije vším, co vychází z Hospodinových úst.

Dt 8, 3

Profesor Josef Svoboda (1987) věří v tzv. duchovní evoluci. Přibližně jednu miliardu let probíhala na Zemi evoluce anorganická, docházelo k transformacím litosféry, hydrosféry a atmosféry. Další více než 3 miliardy let probíhala evoluce biologická, od nejjednodušších mikroorganismů, "vynálezu" fotosyntézy, výstupu rostlin na pevninu, přes vývoj bezobratlých až k vývoji obratlovců - savců, primátů a prvních předchůdců člověka. Posledních 40 000 let je charakterizováno evolucí kulturní. Člověk moudrý se učil používat stále složitější nástroje, oheň, začalo se rozvíjet zemědělství, architektura, literatura, filosofie, náboženství, věda a technologie, lidstvo směřovalo ke stále propracovanější sociálně-politické sebeorganizaci.

Nyní prožíváme (podle J. Svobody) problematický přechod, tzv. etickou transformaci a směřujeme k evoluci duchovní. Obnovené lidstvo se "probudí" do kosmického vědomí, půjde o zcela kvalitativně nový stupeň rozvoje lidstva.

Křesťan budoucnosti bude mystikem, anebo nebude.

K. Rahner

*Stvoření opírající se o tebe chráníš pokojem,
pokojem, neboť v tebe doufá.*

Iz 26, 3

*Panovník Hospodin provždy odstraní smrt
a setře slzu z každé tváře,
sejme potupu našeho lidu z celé země;
tak promluvil Hospodin.*

Iz 25, 8

*Hle, činím něco docela nového
a už to raší. Nevíte o tom?*

Iz 43, 19

Je obdivuhodné, co nám fyzikální vědy dokázaly odkrýt a kolik z toho lidé pro praktický život vytěžili. Přesto však, ať jde o parní stroj nebo jaderný reaktor, jde o využití neživé přírody. Kvalitativně vyšší formou existence je živá příroda. Biologicky orientovaná odvětví, jako biotechnologie, genetické inženýrství, lékařské vědy, ale také psychologie a třeba i parapsychologie, mohou označovat směr vývoje lidstva ve 21. století. Je to velká šance pro lidstvo, ale je to také velká zodpovědnost a riziko potenciálního ohrožení, zvláště pokud bychom ze současné "puberty" nevyspěli v dospělé, sebevědomé, zodpovědné a tvořivé jedince, vytvářející transformovanou lidskou "zduchovnělou" společnost.

Nepotkala vás zkouška nad lidské síly. Bůh je věrný: nedopustí, abyste byli podrobeni zkoušce, kterou byste nemohli vydržet, nýbrž se zkouškou vám připraví i východisko a dá vám sílu, abyste mohli obstát.

1 K 10, 13

Po výbuchu jaderných pum nad Japonskem 6. srpna 1945 jsme snad poprvé poznali, jaké možnosti, jakou moc, ale také zodpovědnost před námi otevřela fyzika a její (nedokonalé) poznání a ovládnutí hmoty. Jaké možnosti, rizika i zodpovědnost se otevírají před duchovně se probouzejícím lidstvem?

Má-li zneužití jaderné energie tak strašné důsledky, jsou-li rizika tzv. „biologické časované bomby“ (genetické inženýrství, klonování apod.) ještě větší, co se před námi asi otevře, pokud se jednou duchovně otevřeme? I zde platí, že se můžeme otevřít dobrému, ale můžeme se také s plným vědomím otevřít zlému. U duchovně probuzeného jedince pak mohou být následky hrozná a nepředstavitelná, pro něj, ale i pro společnost. Není snad někde tady hranice, kdy dozraje čas pro druhý příchod Ježíše

Krista? Nevím, jen tuším, že globální problémy, o nichž jsem se zmiňoval, by se mohly zdát našim dětem, vnukům a pravnukům nepatrné ve srovnání se střetem dobra a zla u duchovně probuzeného lidstva. Souhlasím tedy s Josefem Svobodou, že duchovní evoluce je završením vývoje člověka a lidstva na této Zemi, ale připravme se, že tento proces s sebou ponese kromě všeho pozitivního také velká rizika a nebezpečí. Ta nebude možné zvládnout bez důkladné ochrany a pevného vedení Božím Synem.

Nevedeme svůj boj proti lidským nepřátelům, ale proti mocnostem, silám a všemu, co ovládá tento věk tmy, proti nadzemským duchům zla.

Ef 6, 12

*A všechno stvoření na nebi, na zemi, pod zemí
i v moři, všechno, co v nich jest, slyšel jsem volat:
„Tomu, jenž sedí na trůnu, i Beránkovi
dobrořečení, čest, sláva i moc na věky věků!“*

Zj 5, 13

Následující zkrácená ukázka z textů Arthura Machena, citovaného v knize Jacques Bergiera a Louise Pauwelse "Jitro kouzelníků" (1990) dává tušit, jak závažné šance i hrozby se mohou otevřít před lidmi se vstupem do stadia "duchovní evoluce":

"Přeceňujeme zlo. Nebo je podceňujeme. Na jedné straně nazýváme hříchem narušování společenských předpisů, sociálních tabu. Je to absurdní přehánění. Na druhé straně přikládáme tak nesmírnou důležitost "hříchu", který spočívá v tom, že vztáhneme ruku na naše majetky nebo naše ženy, že jsme úplně ztratili ze zřetele všechno, co je hrozné v pravých hříších."

"Ale co je pak vlastně hřích?" zeptal se Colgrave.

"Jsem nucen odpovědět na vaši otázku jinými otázkami. Co byste pocítil, kdyby k vám vaše kočka nebo váš pes začali mluvit lidským hlasem? Kdyby růže ve vaší zahradě začaly zpívat? Kdyby kameny na cestě začaly růst před vašima očima? Nuže, tyto příklady vám mohou dát neurčitou představu o tom, co je opravdu hřích." ...

"Překvapujete mě", řekl Colgrave. "Nikdy jsem na tohle všechno nemyslel. Je-li tomu tak doopravdy, pak musíme všechno obrátit naruby. Potom by podle vás podstatou hříchu bylo..."

"Chtít vzít nebe útokem", řekl Ambrosius. "Hřích sídlí podle mne ve vůli proniknout zakázaným způsobem do jiné a vyšší sféry. Pak pochopíte, proč je tak vzácný. Jen málo lidí touží ve skutečnosti proniknout do jiných oblastí, ať vyšších nebo nižších, způsobem dovoleným nebo zakázaným. Je málo světců. A hříšníci ve smyslu, jak já tomu rozumím, jsou ještě vzácnější. A geniální lidé (kteří v sobě leckdy spojují obojí) jsou také vzácní... Ale je snad obtížnější stát se velkým hříšníkem než velkým světce."

"Protože hřích je hluboce proti přírodě?"

"Právě proto. Svatost vyžaduje stejné nebo téměř stejné úsilí, ale je to úsilí probíhající cestami, jež byly kdysi přirozené. Jde o to, aby člověk znovu našel extázi, kterou poznal před pádem. Ale hřích je pokusem o dosažení extáze a vědění, jež nejsou a nikdy nebyly dány člověku, a kdo se o to pokusí, stává se démonem. ...Podívejte se, jestliže dobro a zlo jsou stejnou měrou mimo dosah dnešního člověka, obyčejného společenského a civilizovaného člověka, pak je zlo mimo jeho dosah ještě mnohem hlouběji. Světec usiluje znovu nalézt dar, který ztratil; hříšník usiluje o něco, co nikdy neměl. Shrneme-li to, začíná znovu s pádem. ...Naše vyšší smysly jsou tak otřelé, jsme do té míry prosáklí materialismem, že bychom určitě nepoznali skutečné zlo, kdybychom se s ním náhodou setkali."

"Ale cožpak bychom nepocítili přesto určitou hrůzu? Onu hrůzu, které jste se před chvílí dovolával, když jste mě vyzval, abych si představil růže, které by začaly zpívat?"

"Kdybychom byli přírodní bytosti, pak ano. Děti, některé ženy a zvířata pocítují tuto hrůzu. Ale u většiny z nás zvyklosti, civilizace a výchova utlumily a zatemnily přírodu. Materialismus naší doby, který učinil mnoho pro potlačení svatosti, učinil snad ještě více pro potlačení zla. Země nám připadá tak pohodlná, že netoužíme ani stoupat, ani sestupovat."

Amen pravím vám, že všechno bude lidem odpuštěno, hříchy i všechna možná rouhání. Kdo by se však rouhal proti Duchu svatému, nemá odpuštění na věky, ale je vinen věčným hříchem.

Mk 3, 28 - 29

*Až bude na nás vylit z výše duch,
poušť se stane sadem
a sad bude mít cenu lesa.
I na poušti bude přebývat právo
a v sadu se usídí spravedlnost.
Spravedlnost vytvoří pokoj,
spravedlnost zajistí klid a bezpečí navěky.*

Iz 32, 15 - 17

*Hle já stvořím
nová nebesa a novou zemi.
Věci minulé nebudou připomínány,
nevstoupí na mysl.
Veselte se, jásejte stále a stále
nad tím, co stvořím.*

Iz 65, 17 - 18

Příští století bude podle mínění některých významných futurologů stoletím renesance náboženství (např. John Naisbitt, Alvin Toffler).

*Hle, přicházejí dny, je výrok Panovníka Hospodina,
kdy pošlu na zemi hlad,
ne hlad po chlebu ani žízeň po vodě,
nýbrž po slyšení slov Hospodinových.*

Am 8, 11

Významná světová náboženství mají mnoho společného a mnoho rozdílného. Minimálně tři cíle by však měly sblížit příslušníky různých vyznání - láska, touha po poznání a tvořivost.

V křesťanství k základnímu poselství Nového zákona patří láska:

Nové přikázání vám dávám, abyste se navzájem milovali, jako já jsem miloval vás, i vy se milujte navzájem. Podle toho všichni poznají, že jste moji učedníci, budete-li mít lásku jedni k druhým.

J 13, 34 - 35

Nebo slovy Carla Caretta: *Vše se rozpadne, ale zůstává láska, se kterou jsme budovali tento svět.*

Kdybych měl dar prorockví, rozuměl všem tajemstvím a obsáhl všechno poznání, ano kdybych měl tak velikou víru, že bych hory přenášel, ale lásku bych neměl, nic nejsem.

1 K 13, 2

Láska nikdy nezanikne. Prorockví - to pomine; jazyky - ty ustanou; poznání - to bude překonáno

1 K 13, 8

Nyní poznávám částečně, ale potom poznám úplně, jako Bůh zná mne.

A tak zůstává víra, naděje, láska - ale největší z té trojice je láska.

1 K 13, 12 - 13

Jiný výrok je o poznání: *Poznáte pravdu a pravda vás učiní svobodnými. (J 8, 32)* Poznávat dílo Stvořitele znamená přibližovat se mu a poznávat jej a jeho vůli, neboť on se ve stvořeném projevuje.

Nyní poznávám částečně, ale potom poznám úplně, jako Bůh zná mne.

1K 13, 12

A konečně tvořivost: Poznání a láska nás vede k potřebě tvořit, stát se „Homo creator“, člověkem tvořivým. Nejde ani tak o to, co zde na Zemi uděláme, jako spíše o úsilí, úmysl a touhu, se kterou pracujeme, namáháme se a tvoříme.

Světová náboženství, na rozdíl od politických a ekonomických subjektů, uvažují v časovém horizontu několika generací. Změna našeho způsobu života bude vyžadovat prozíravost, čas a ohromné množství energie. Ne energie, jak říká G. O. Barney (1993), která pochází z uhlí, plynu, ropy nebo jaderného paliva, ale duchovní energie, které by bylo dostatek na to, aby změnila myšlení a životy téměř šesti miliard lidí na této planetě.

Bud' rozhodný a udatný, jednej! Neboj se a neděs! Hospodin Bůh, můj Bůh, bude s tebou. Nenechá tě klesnout a neopustí tě, dokud veškeré dílo prací na Hospodinově domě nedokončíš.

1 Pa 28, 20

Už vás nenazývám služebníky, protože služebník neví, co činí jeho pán. Nazval jsem vás přáteli, neboť jsem vám dal poznat všechno, co jsem slyšel od svého Otce.

J 15, 15

Odložte dřívější způsob života, staré lidství, které hyne klamnými vášněmi, obnovte se duchovním smýšlením, oblecte nové lidství, stvořené k Božímu obrazu ve spravedlnosti a svatosti pravdy.

Ef 4, 22 - 24

Vraťme se na závěr ke klíčové otázce udržitelného rozvoje - uspokojování lidských potřeb. Je naším údělem, abychom po naplnění hmotných potřeb (které se musíme učit dobrovolně držet na uzdě prostřednictvím dobrovolné skromnosti) přecházeli k objevování a uspokojování potřeb duševních či intelektuálních a potřeb duchovních.

Uspokojování hmotných potřeb bude zákonitě vždy limitováno. Vlastním-li např. jachtu, mohu ji mít jen pro sebe nebo pro několik dalších nejbližších přátel. Napíše-li někdo dobrou knihu, není velký problém ji vydat v mnoha výtiscích a může se z ní těšit velký počet lidí. A v duchovní oblasti je to ještě zřejmější. Čím více lásky dávám, tím více jsem sám obohacován. Jakoby tu platilo obrácené znaménko. Lásku si nemohu ukrást jen pro sebe a nedělit se, to by byla znetvořenina lásky, totiž sebeláska, sobectví, egoismus.

I když je to potaženo zlatem a stříbrem, nemá to žádného ducha.

Abk 2, 19

Uspokojování duševních potřeb tedy prakticky nenaráží na žádné vnější limity, jako je tomu u uspokojování potřeb hmotných. U duchovních darů je pak přímo podmínkou jejich získání, aby byly darovány dál a rozhojňovány bez hranic a limitů.

Dokonce se zdá, že k tomu, abychom mohli být moudří a naplnění radostí, aby po evoluci abiotické, biotické a kulturní nastoupili lidé na cestu evoluce duchovní, musíme se naučit dobrovolně své hmotné tužby rozumně omezovat, přesněji řečeno ovládat. Učí tomu všechna světová náboženství. A můžeme k tomu dojít i sami zdravým selským rozumem. Čím více a bezúčelněji sám konzumuji hmotné statky, tím více upírám jejich využívání druhým, protože jsou omezené. Nenaučím-li se dělit a ovládat se, zůstávám soustředěn na sebe, na své ego. Pak ale bráním sám sobě rozvíjet schopnost mít rád a být šťastný.

Nejsem si úplně jist, že to tak vždycky musí být, ale ze zkušenosti víme, že snáze najdeme jehlu v kupce sena, než boháče, z něhož vyzařuje radost.

„Mistře dobrý, co mám dělat, abych měl podíl na věčném životě?“ ... Ježíš na něj s láskou pohleděl a řekl: „Jedno ti schází. Jdi, prodej všechno, co máš, rozdej chudým a budeš mít poklad v nebi; pak přijď a následuj mne.“ On po těch slovech svěsil hlavu a smuten odešel, neboť měl mnoho majetku.

Mk 10, 17; Mk 10, 21 - 22

Více radostných úsměvů uvidíte u dětí v africké savaně, než u makléřů na Wall Street. *„Snáze projde velbloud uchem jehly, než aby bohatý vešel do Božího království.“ (Mk 10, 25)* Ale vždycky je tu naděje, jakkoliv se situace může zdát beznadějná, ať už se to týká globálních problémů, stavu životního prostředí, nebo budoucnosti boháčů. *„U lidí je to nemožné, ale ne u Boha; vždyť u Boha je možné všechno.“ (Mk, 10, 27)*

Bohu díky za to, že křesťanská víra je víra radostná a že se nad námi po celý čas klene duha naděje. Bohu díky za to, že skrze jeho syna Ježíše Krista nezáleží naše budoucnost na našich dovednostech a dosažených výsledcích, ale na upřímné touze a úsilí. Díky Bohu-Stvořiteli, že přes všechna selhání, pády a tápání jsme vedeni, jednotlivci i lidstvo jako celek, vedeni Duchem svatým k cíli, jehož krásu si zatím neumíme ani představit, ale který je nám postupně odhalován. *„Oko nevidělo a ucho neslyšelo, co Bůh připravil těm, kteří jej milují.“ (ověřit citaci)*

A viděl jsem nové nebe a novou zemi, neboť první nebe a první země pominuly a moře již vůbec nebylo. A viděl jsem od Boha z nebe sestupovat svaté město, nový Jeruzalém, krásný jako nevěsta ozdobená pro svého ženicha. A slyšel jsem veliký hlas od trůnu: „Hle příbytek Boží uprostřed lidí, Bůh bude přebývat mezi nimi a oni budou jeho lid; on sám, jejich Bůh, bude s nimi, a setře jim každou slzu z očí. A smrti již nebude, ani žalu ani nářku ani bolesti už nebude - neboť co bylo, pominulo.“

Ten, který seděl na trůnu, řekl: „Hle, všechno tvořím nové.“

Zj 21, 1 - 5

Dobrořečte Hospodinu, všechna jeho díla,

velebte a vyvyšujte ho navěky.

Dobrořečte Hospodinu, nebesa,

velebte a vyvyšujte ho navěky.

*Dobrořečte Hospodinu, jeho andělé,
velebte a vyvyšujte ho navěky.*

*Dobrořečte Hospodinu, všechny vody nad oblohou,
velebte a vyvyšujte ho navěky.*

*Dobrořečte Hospodinu, všechny mocnosti,
velebte a vyvyšujte ho navěky.*

*Dobrořečte Hospodinu, slunce a měsíce,
velebte a vyvyšujte ho navěky.*

*Dobrořečte Hospodinu, nebeské hvězdy,
velebte a vyvyšujte ho navěky.*

*Dobrořečte Hospodinu, všechen déšť a roso,
velebte a vyvyšujte ho navěky.*

*Dobrořečte Hospodinu, všechny větry,
velebte a vyvyšujte ho navěky.*

*Dobrořečte Hospodinu, ohni a žáre,
velebte a vyvyšujte ho navěky.*

*Dobrořečte Hospodinu, chladno i teplo,
velebte a vyvyšujte ho navěky.*

*Dobrořečte Hospodinu, krůpěje rosy i sněhové vločky,
velebte a vyvyšujte ho navěky.*

*Dobrořečte Hospodinu, noci a dni,
velebte a vyvyšujte ho navěky.*

*Dobrořečte Hospodinu, světlo a temnoto,
velebte a vyvyšujte ho navěky.*

*Dobrořečte Hospodinu, lede a mraze,
velebte a vyvyšujte ho navěky.*

*Dobrořečte Hospodinu, ledovce a sněhy,
velebte a vyvyšujte ho navěky.*

*Dobrořečte Hospodinu, blesky a mračna,
velebte a vyvyšujte ho navěky.*

*Dobrořeč Hospodinu, země,
veleb a vyvyšuj ho navěky.*

*Dobrořečte Hospodinu, hory a pahorky,
velebte a vyvyšujte ho navěky.*

*Dobrořeč Hospodinu vše, co roste na zemi,
veleb a vyvyšuj ho navěky.*

*Dobrořečte Hospodinu, moře a řeky,
velebte a vyvyšujte ho navěky.*

*Dobrořečte Hospodinu, prameny vod,
velebte a vyvyšujte ho navěky.*

*Dobrořečte Hospodinu, netvoři a vše, co se hýbe ve vodách,
velebte a vyvyšujte ho navěky.*

*Dobrořeč Hospodinu, všechno nebeské ptactvo,
veleb a vyvyšuj ho navěky.*

*Dobrořečte Hospodinu, synové lidští,
velebte a vyvyšujte ho navěky.*

Da 3, 57 - 82

*Chválu vzdejte Hospodinu, protože je dobrý,
jeho milosrdenství je věčné.*

Da 3, 89

Bratr František

(Úryvky z životopisu podle Juliána Greena)

V dějinách jsou určité okamžiky, kdy se zdá, že osud kolísá mezi štěstím a neštěstím, jako by čekal na někoho, kdo má přijít, ale obvykle nikdo nepříjde. Ke konci 12. století se však objevilo dítě, kterému se téměř podařilo, že zvítězil ideál.

Svatý František se narodil v září 1181 nebo začátkem roku 1182 v Umbrii, v Assisi. Chlapec byl slaboučký, a po celé dětství zůstal dítětem, o němž si dělali starosti. Zůstával, podle vlastního vyjádření, pořád "idiota", to jest nevědomec, jako by si chtěl ponechat v hlavě prázdné místo. Rozhodně dával mnohem více pozor, když starý kanovník jménem Guido vyprávěl příběh o svatém Jiří a drakovi.

Každý se mohl stát rytířem. Také syn soukeníka František? To se zdálo nemožné, a přesto... Stačilo mít výzbroj a především nebojácné srdce. Nepopletlo právě tohle desetiletému chlapci hlavu? Proto dělal František Bernardone až do konce svých dnů pravopisné chyby, ale jeho sny zvláštním způsobem zvítězily.

František byl znám pro svou ustavičně dobrou náladu a radost ze života. Lidé se nedivili, že je veselý, ale že je veselý vždycky.

Ke konci 12. století neexistují v Assisi různé věkové stupně mládeže. V patnácti je člověk mužem. Vůči svým druhům pociťuje v té době František zcela přirozenou převahu. Společně pořádají noční a povětšinou s velkým rámostem spojené podniky. Po vybraných hostinách se běží k tanci. "Napřed žvanec, potom tanec", jak se říká ve Francii.

Ospedale byl lazaret, kde byli zavřeni malomocní. Slovo žebrák vyvolává v člověku 20. století představu velice chudě oblečené osoby. Takový dnešní chudý je jen vzdáleným příbuzným středověkého chudáka. A s tímto strašákem si nevěděla tehdejší společnost rady, snažila se ho držet v ústraní. Někdy, dokonce při křížových výpravách, bývali prostě vyhazováni. Umírali před kláštery, podobně jako je to dodnes vidět na ulicích v Indii. K hladomoru se družily války. A bylo mnoho druhů chudých. K mrzákům z válek se družili nuzní lidé, kteří o vše přišli. Potom přicházely zástupy žebráků, a to už byl sestup do špíny a pachu. Konečně docela v ústraní, namačkání v lazaretech, živořili malomocní. Ke konci 12. století byla více než jedna třetina obyvatelstva chudá a dobrá desetina žila v nejhlubší bídě.

Málokdy byl konec století tak zmatený. Německý císař Jindřich VI. zemřel náhle na malárii. Papeži Celestinovi III. bylo třiadvadesát let. Měl laskavé srdce a touhu po míru za každou cenu, spojené s velikou moudrostí. Zemřel o tři měsíce později. Tak se stalo, že oba trůny, představující císařskou a papežskou moc, byly téměř současně uprázdněny. Mezitím zvolilo konkláve na papežský stolec sedmatřicetiletého Lotara. Přijal jméno Innocenc III. Po dvaceti letech, kdy sedělo na Petrově stolci jeden po druhém šest starců, přišel nyní muž v nejlepších letech. Co asi udělá tento nový papež?

Život pokračoval v politických, typicky italských nepokojích, kde se krvavé rozepře střídaly s hostinami, slavnostmi a nevyhnutelnými excesy.

V lednu 1200 vypukla válka s Perugií. Zprvu docházelo po dobu asi dvou let pouze k menším potyčkám, až přišel dvanáctý prosinec 1202, který se stal dnem rozhodné bitvy. Vojsko z Assisi se rozutíkalo před nepřítelem. Perugijští pěšce a lukostřelce zabíjeli, jezdce brali do zajetí. Dalo se předpokládat, že kdo má koně a sluhu, má jistě i

peníze na výkupné. František byl zajatcem s mnoha jinými, kteří byli všichni urození, mimo něho!

Ve vězení onemocněl. Jeho plíce byly zasaženy. Strávil ve vězení celý rok. Poté byl za výkupné propuštěn. Bylo mu dvaadvacet let. Po dlouhých měsících ve vězení dostal tuberkulózu. Jakmile to bylo možné, pokusil se František vyjít do přírody. Ale byť byla příroda sebekrásnější, už ho nedojímala. Jeho nitro chtělo něco víc, než mu toho dne dával viditelný svět. Byl zklamán. Jakýsi druh ochablosti se zmocnil jeho celé duše. Oslabené tělo, osvobozené od všech žádostí, dovolilo duši, aby se také projevila, a požadavky duše mohou být tvrdší než požadavky smyslů.

František zemřel v šestačtyřiceti letech, a přece se obrátil teprve jako pětadvacetiletý. Sám říkával: "Jenom mě nesvatořečte příliš brzo, jsem dokonale schopen plodit děti."

Co očekával před obrácením od života? Mnoho věcí, ale především slávu. Ta myšlenka ho nepřestávala strašit dokonce ani po prohrané bitvě. Na Františkovi nejvíce zaráží, že si přeje přesně to, čím bude později nejvíce pohrdat.

Opět se odehrávaly jízdy zlaté mládeže, byli "Nacpaní až k zvracení" a poté chodili ostouzet městská náměstí svými pijáckými písněmi. Jednou se však František zastaví. Co se stalo? Uprostřed žalostné slavnosti byl František raněn láskou. Po celá léta před někým nebo před něčím útíkal a teď najednou ho ten někdo dohonil a zdtřil vší silou své něhy jako bleskem. Františkovi je pětadvacet let.

Je nyní zajatcem nového světa, z jehož reality něco málo v blesku zahlédl. Ctižádost, peníze, moc, zábava - samá prázdnota. Existuje pouze to, co je nesdělitelné. Prostě už to není stejný člověk, i když vykonává stejné práce. Doma vyhledává samotu, aby se mohl modlit, a právě jeho mlčení udivuje nejvíce. Už není slyšet, že by zpíval jako kdysi. V ulicích Assisi obdaruje každého chudáka, kterého potká. Stane-li se, že nemá zrovna peníze, daruje žebrákovi pás, čepici, prostě cokoliv. Dříve cíhal na kamarády, kteří ho vezmou na slavnost, teď vyhlíží Krista v hadrech chudoby. A tak se stalo, že jeho lásky k chudým stále přibývalo.

Pramálo lidí plakalo jako tehdy František. V záplavě slz viděl svou minulost, které se děsil, a poprvé v životě si uvědomil nestvůrnou velikost hříchu.

Přišel však den, kdy se mladý muž znova objevil, obličej rozzářený úsměvem. Ten, který nejvíce hřešil, se stává tím, který nejvíce miluje svět.

Jednoho dne, když se procházel krajinou, došel k velmi starému polorozpadlému kostelíku San Damiano. Náhle se mu zjevilo, co znamená Ježíšovo ukřižování. Jeho srdce pukalo soucitem a láskou, láskou k tomu, který se nechal přibít na kříž z lásky, z lásky k němu, Františku Bernardonovi, jenž tady klečí na kolenou, němý a s tváří mokrou slzami. Kristus počal mluvit. "Františku, oprav můj dům." Nyní věděl, co má dělat. Bůh mu jasně zjevil svou vůli: má opravit zdi jeho ohroženého kostela. Byla přítom ale chyba písmenka. Pro kostel i církev je v italštině stejné slovo. Takže když myslel František na kostel, měl myslet na církev.

Občas přeběhl temný mrak po štěstí nově obráceného. Byly to myšlenky, které od sebe odháněl, ale které se s podezřelou tvrdohlavostí stále vracely, náhlá nostalgie po sladkém životě, který dříve vedl, po "době mého hříšného života".

Jednoho dne, když se František projížděl na koni v okolí Assisi, zaslechl známý zvuk, před kterým se i nejstatečnější dali na útěk. Přicházel k němu malomocný, klapaje dřevěnou klapačkou. Celá Františkova přirozenost se vzbouřila, ale neodolatelná síla ho

donutila seskočit z koně a jít přímo k tomuto nositeli hrůzy. Říká se, že se František přiblížil k malomocnému, jehož tvář byla jako jediná rána, vzal ho za ruku a položil svá, kdysi tak choulostivá ústa na jeho hnijící kůži. A tu zaplavila mladíka nesmírná radost. Vrátil se ke svému koni, skočil do sedla a chtěl se ještě ohlédnout po malomocném, ale marně se díval ne všechny strany, nikoho už neviděl.

Láska, kterou František lnul k římské církvi, zůstává jedním z nejvýraznějších rysů jeho charakteru. Nikdy nepochyboval o instituci, i níž mu Kristus sám řekl, že je blízká rozpadu.

To, co považujeme za obrácení v obvyklém smyslu slova, je prostě změna zvyků, ale vnitřní člověk se nepohnul z místa. Ovládá své žádosti, ale zůstává žádostivým člověkem. Nepochází k náhradě osoby jedné osobou druhou. Ve Františkově případě však ano. Vrátil se do Assisi a počal mluvit. Naslouchali mu s úžasem. Kde se tomu všemu naučil, zrovna on, který nezpíval dříve nic jiného, než písně o lásce? Co se to s ním stalo? Opakoval jim, že Bůh miluje hříšníky a nenávidí pouze hřích.

Brzy měl František první následovníky, často z řad "zlaté mládeže", nebo i starších, vzdělaných lidí.

Rýsovala se potřeba nějakého společenství či bratrstva.

"Můj dům se rozpadá", řekl Kristus Františkovi v kostelíku San Damiano. Co platilo o San Damiano, platilo v daleko větší míře o církvi. Nešvary, které řádily, se po celé generace neměnily: svatokupectví, lakota, hrubé mravy a pohrdání požadavky evangelia.

Po posměšcích a urážkách občanů z Assisi následovala pomalu úcta hraničící s obdivem. Přibývalo neočekávaných obrácení mezi bohatými a učenými, stejně jako mezi těmi, kteří byli méně obdařeni.

Na jaře 1209 dosáhl František audience u papeže. František jistě nedělal dobrý dojem ve svém ubohém oděvu. Papež pozoroval Františka s nechutí při četbě návrhu nové řehole. Jeho komentář prý byl prostý a brutální: "Bratře, běž pást prasata. Bylo by možná líp porovnat tě s nimi než s lidmi. Válej se s nimi na hnojišti, nabídni jim svou řeholi a buď jejich kazatelem."

Jen těžko si můžeme udělat představu o nadšení, které vyvolal František v kraji duchovně tak zbídačelém, jako byla Itálie tehdejších let. Formální a okázalá zbožnost mohla budit iluze. Zůstávala také, a to je právě bod připomínající naši epochu, prázdnota, kterou rozkošemi nenaplníš, hlad lpo něčem jiném, neklid srdce. Církev už neuměla oslovit duše, protože zabředla ve světském hmotařství.

František trval na dokonalé chudobě. Chudoba je první z blahoslavenství. Je velmi lehké si představit chudáka chtivého bohatství, chudáka šíraného pýchou, chudáka týraného chlípností, chudého šplhavce, posedlého touhou po moci. Svět jimi oplývá, ale to nejsou chudí v duchu.

Bohatý je zvláštní osobnost. Magnificat nám říká, že Bůh ho posílá pryč s prázdnými rukama. To je mrzuté pro kapitalismus. Dva tisíce let po Kristově příchodu se stále ještě hledá systém, který uspokojí celý svět. Našel se hladomor a válka - s ateismem. František ale věřil, že objevil správnou odpověď v čistém a prostém evangeliu. Jeho řehole byla přísná, práce povinná. Odměnou za svou práci mohli bratři přijímat vše, co bylo třeba, kromě peněz. Za nejužitečnější se považovala péče o malomocné v sousedním lazaretu. Brali si malomocné dokonce do své chatrče, aby o ně pečovali.

Někteří s radostným srdcem obětovali všechno své bohatství i obydlí, často nádherné. Jiní se zase zřekli všeho bohatství kulturního, které získali za dlouhá léta studií, a to byla těžká zkouška: zapomenutí velkého vědění.

Víme přesně, co si myslel František o ženách po své konverzi. Říct, že se vyhýbal pohledu na ně, je slabé. Zakázal dokonce svým bratřím, aby je oslovili a on sám je docela prostě vyloučil ze svého světa, z čehož jen tak mimochodem uhadneme, jak velmi ho musely okouzlovat. Prostě se obával jejich přítomnosti.

Ten nejmilovanější ze všech světců byl opravdu zamilovaný do světa viditelného, stejně jako neviditelného. Viděl bratra v každém žijícím tvor. Všechno vstupovalo do tohoto bratrství, protože všechno vyšlo z rukou Boha Stvořitele, který je Lásky. Přijal do něho slunce a bez váhání rozšířil svou doménu i na poslední stéblo trávy a na poslední hmyz. V zimě dal včelám nosit víno a med, aby je udržel při životě za zlého mrazu. Mluvil s květinami, vdechoval s rozkoší jejich vůni a vybízely je, aby chválily Boha tak, jak dovedou.

Jeho vztah k zvířatům dělá radost generacím už po osm století. Jakým instinktem v něm zvířata rozeznala bratra v nejvlastnějším smyslu toho slova? Nevíme to, protože neznáme téměř nic o jejich příbuznosti s lidskou rasou, a především nic nevíme o jejich uchvácení před tajemstvím svatosti, když se projevuje na vyjímečném člověku.

Reforma církve byla úkol tak naléhavý, že nemohl snést žádného odkladu. Bylo nutné, aby se církev očistila. Listina zlořádů byla tak dlouhá, že bude stačit její výťah. Prostituce a zhýralost, sexuální život zahrnující téměř všechny známé varianty je zcela všedním pozadím. Ale na počátku nesčetných nepřístojností stojí bezuzdná potřeba přepychu a vybrané stravy, která zasáhla stejně klérus jako laiky. Opilství je běžné. Slavnosti a hostiny, zvrhající se v hýření, prostopášené spolky, kde vystupovali žongléři s perverzními šansony, erotickými tanci a písněmi, které pronikaly až do kostelů. Záliba v krásném oblékání a vzácných látkách polykala bláznivé sumy. Mše byly špatně slouženy, zkracovány a odbreptávány, mravy prapodivné. Bylo třeba peněz a ještě více peněz na pořádání slavností. Úplatnost působila svou obvyklou spoušť v úřadech...

Z tohoto smutného obrazu církve, ohrožené rozpadem, je třeba si zapamatovat to, co může uniknout člověku dnešní doby, totiž že ať zasahovalo zlo jakkoli hluboko, zůstávala víra přítomná a silná, ač bezpochyby poskvřená pověrami a citlivá na nákazu hereze. A jako vždy za dob smrtelného nebezpečí se objevovali světci.

16. července papež zemřel na embolii. Protože bylo velice horko, bezpochyby urychlili pohřební obřady a nebylo nikoho, kdo by u něho držel stráž v zamčené katedrále. Příštího dne tam vstoupil za svítání biskup Jakub de Vitry s několika členy kurie a našel Innocence III., jak leží nahý a již v rozkladu na dlažbě sám v románském chmurném a mohutném chrámu, kde ještě panovalo noční temno. Berlu, tiáru, nádherný oděv, všechno odnesli potmě zloději. V dopise, který zůstal proslulý, popisuje francouzský biskup tuto hrůzu: "Viděl jsme na vlastní oči, jak marná, krátká a pomíjivá je sláva tohoto světa."

Mezi oficiální církví a úspěšným františkánstvím vznikl bez Františkova vědomí jakýsi druh konkurence, který lze shrnout do několika slov: tam, kde nedělní kazatelé neměli úspěch ve svém úsilí, aby pronikli k lidským srdcím, tam prostí menší bratři, kteří mluvili o Bohu, aniž studovali teologii, viděli, že za nimi jde nadšený dav. Bylo v tom něco víc než otázka volby slov. Budoucnost společností se ohlašovala velkými

problémy. Bylo možné, aby se člověk četbou evangelia stal revolucionářem, aniž to věděl? Něžní revolucionáři měli jedinou zbraň, a to byla láska.

Kardinál Ugolino vyslovil jednou politování, že tolik františkánů bylo posláno do Orientu podstupovat v daleké cizině takové zkoušky a umírat hladu. Pane, řekl František, myslíte a věříte tedy, že Pán Bůh poslal bratry jen pro zdejší provincii? Bůh vyvolil a poslal bratry k užítku všech lidí na celém světě, budou přijímáni nejenom v zemích lidí věřících, ale i nevěřících.

V té době byl na žádost kardinála z Ostie pozván, aby kázal v přítomnosti papeže a jeho kardinálů. Kardinál z Ostie měl Františka rád a chtěl, aby se této zkoušky čestně zhostil, a proto mu sám složil kázání v důkladné a dobře stylizované latině. František dostal radu, aby se tomu naučil zpaměti, což velice poslušně udělal. Když se ale objevil před posluchačstvem, jež mu nahánělo veliký strach, zjistil, že si nevzpomene ani zbla z textu, který večer tak dobře uměl. Tu se ukázal pravý Boží muž. Odpověď nás nepřestává udivovat ještě ani dnes. Otevřel žaltář na oltáři a přečetl verš: „Po celý den pokrývalo zahanbení mou tvář.“ Toto téma mu poskytlo neslýchaně odvážné kázání. Co byli všichni tito preláti, ne-li tvář církve pošpiněná jejich pýchou, jejich touhou po luxusu a špatným příkladem, který dávali křesťanskému světu. A přitom měla tato tvář zářit krásou jako sama tvář Kristova... V lidové řeči mu jako bystřina plynula z úst tato slova, jež však naprosto nepodněcovala posluchače k hněvu, ale zato je ohromila. Přejel pohledem jejich bohaté ornáty a pak jiným, rychlejším, jim pronikl až do svědomí a oni mlčeli před tímto mužem v hábitu barvy země, který jim říkal s přisností a prostotou proroka, že Bůh není spokojen se svou církví. A tekly slzy.

Papeži Honoriovi velice záleželo na vítězství páté křížové výpravy, a k tomu mohla Františkova přítomnost přispět. František bojovat nemohl a nechtěl. Jeho cílem bylo obrátit nevěřící a především sultána.

František se s několika bratry odvážně odebral do Damietty v nilské deltě. První Františkova starost byla navštívit s bratry ležení křížáků. Když uviděl to nesrovnatelné hemžení, musel na chvíli strnout. Takhle tedy vypadá křížová výprava, a to kouzelné slovo ho pronásledovalo celé jeho mládí! Mezi vojáky se motala v neproniknutelném zmatku fauna podezřelých bytostí, všechno, co zločin a krádež naseje na cesty s courami a ničemy, kteří táhnou s vojskem vzadu. Vizionáři a jasnovidci pobíhali v tomto různorodém shromáždění, kde se ozývaly jazyky ze všech koutů Evropy. Byli tam Francouzi, Němci, Italové, Angličané, a mezi nimi věřící, kteří chtěli bojovat pro Krista, vedle ateistů s rouháním na jazyku a srdcem samá ziskuchtivost.

Křížáci se vrhli na Damiettu a padli do pastí. Křesťané byli zmasakrováni. Padlo jich kolem šesti tisíc. František byl zděšen a neměl jiné myšlenky, než všemi prostředky nastolit mír. Po úvaze došel k tomu, že má jen jedinou možnost, a to jít přímo k sultánovi. Plán to byl šílený, ale František myslel prostě.

Co mohl František čekat? Že se mu podaří udělat ze sultána velitele věřících, křesťana, nebo naopak, že se sám stane obětí slavné mučednické smrti?

Saladinův synovec, Malik al Kámil, stejně starý jako František, byl jeden z nejkultivovanějších mužů své doby. František mu vyložil, že přichází od Boha, aby spasil jeho duši. Saladinův synovec se tím naprosto nedal vyvést z míry a považoval situaci za velice zajímavou. Oba muži si byli na první pohled sympatičtí. František udělal výklad o víře v Krista. Poslouchali ho pozorně a přátelsky. Malik al Kámil pak

závěrem řekl: Rád bych se obrátil na vaše náboženství, které je krásné, ale nemohu: zavraždili by nás oba.

Pojal k němu však přátelství a říkal mu bratře Františku a nechtěl ho propustit s prázdnou. Nabídl mu, jak to vyžadovala orientální pohostinnost, vzácné dary, které byly zdvořile odmítnuty. Tvrdilo se, že přemluvil Františka, aby ho doprovodil do mešity. Světec prý neodmítl, ale zdůraznil, že se tam bude modlit k svému Bohu, a později připojil větu, která přeletěla osm století a přibližuje nám ho ještě za dnešních dnů: Bůh je všude.

Sultánovi na jeho přání slíbil, že se za něho bude modlit.

Tato zdánlivě neúčinná návštěva přinesla ovoce až mnohem později. Zdá se nepochybné, že František udělal na Malik al Kámila nezapomenutelný dojem a že také František objevil v osobě svého hostitele novou lidskost. Názor, který si utvořil o islámu, byl pozměněn: víra ve své podstatě, víra v Boha, mohla být i jinde než v křesťanství a tuto víru bylo nutno respektovat. Duše nelze získat jinak než laskavostí a příkladem. O deset let později, snad získán Františkovými myšlenkami, Malik al Kámil vrátil bez boje Jeruzalém Fridrichovi II.

Damietta padla při útoku 5. listopadu. Sultán opustil pevnost a uchýlil se do nilské delty na nedobytné pozice mezi dvěma říčními rameny. V Damiettě křesťané, jako puštění z řetězu, se oddávali orgiím hromadného vraždění. Bylo tam tolik mrtvol, že mor na sebe nenechal dlouho čekat. Téměř po tři měsíce byla Damietta nejen mrtvé město, ale také město mrtvých. Kardinál Pélage se kochal svým vítězstvím.

Pro Františka to byl těžký otřes. V Damiettě se zabíjelo ve jménu Kristově. Kříž triumfoval v moři krve a prostopášnosti nad půlměsícem, a tomu se říkalo křížová výprava.

Roku 1226 František postupně zcela slepne, už nerozezná ani stíny. Nadto se mu zhoršuje otok nohou a břicha, už téměř nejí, žaludek ho ustavičně trápí. Neudrží se už na oslím hřbetě, proto ho rytíři jeden po druhém berou na svého koně a nesou v náruči ode vsi ke vsi. Když jako mladík nesl o ničem jiném než o brnění a o křížových výpravách, nebyl by si uměl představit scénu tak zvláštní: že ho rytířstvo ponese v náruči jako dítě. Vracejí se přes hory nejkratší stezkou do Assisi. V Assisi má nevýslovné tělesné bolesti. Mučednictví, o něž kdysi žádal, mu nebylo dopřáno způsobem, jaký předvídal, je však nahrazeno mukami, jež snáší. Lékař mu na jeho žádost sděluje jeho stav: Otče, podle naší lékařské vědy je tvá nemoc nevyléčitelná (vodnatelnost) a zemřeš ke konci září nebo čtvrtého dne v říjnu. A tu najde František tolik síly, že vztáhne paže, zvedne ruce a plný radosti zvolá: Sestro smrti, buď vítána.

Za večerního soumraku slétlo velmi nízko hejno skřivanů a počali kroužit, zpívající z plna hrdla nad celou, kde ležel František. Co lidská paměť sahá, bylo slyšet skřivánka zpívat jenom časně zrána, když stoupal se sluncem k nebi, ale toho večera všeho nechali a přišli hlasitě vyzpívat svou lásku.

Zatímco bratři zpívají žalm, přichází pomalu smrt.

Františka vezou do San Giorgio, kde bude pochován. Jaký svět vzpomínek bude mít kolem sebe! Starý kanovník, který ho učil náboženství, zemřel, ale na zdech je dosud příběh rytíře svatého Jiří, který malému Františkovi popletl hlavu. Kdopak může říci, že to vše nezačalo tady: ideál a sny o slávě, které Bůh vzal a přetvořil ve slávu věčnou.

Nejvyšší, všemocný, nadevše dobrý Pane,
čest, chválu, slávu, díky tobě zazpíváme,
jen tobě dobrořečit máme,
a nikdo z nás na světě hoden není
vyslovit tvoje jméno svrchované.

Buď chválen, Pane můj! Chválí tě tvorstvo tvoje,
zvlášť bratr slunce, jež je tak velikým pánem,
dává nám den a světlo svoje,
a krásné je a září pro nás jako plamen,
a je tvým obrazem v svém jasu milovaném.

Buď chválen, Pane můj! Na nebi sestry krásné
lunu i s hvězdami jsi stvořil vzácné, jasné,
buď chválen bratrem větrem, jenž vane k tvé chvále,
obloha, mraky, vzduch tě chválí neskonale,
i počasí, jímž tvorstvu život dáváš stále.

Buď chválen, Pane můj! Sestra voda tě vzývá,
je čistá, prospěšná, vzácná, pokorná, živá,
i bratr oheň tobě chválu vzdává,
když ze tvé vůle nám i noci světlo dává
a krásu, která je silná, vlídná a žhavá.

Buď chválen, Pane můj! Chválí tě sestra země,
je matkou nám a všechny živí každodenně
a rodí plody nám, trávu a květy něžné.
Vždy chvalte mého Pána, dobrořečte mu v díkůvzdání
a služte mu s velkou pokorou do skonání.

sv. František z Assisi

Haleluja.

Chvalte Hospodina z nebes,
chvalte ho ve výšinách!

Chvalte ho, všichni jeho andělé,
chvalte ho, všechny jeho zástupy.
Chvalte ho, slunce s měsícem,
chvalte ho, všechny jasné hvězdy.
Chvalte ho, nebesa nebes,
rovněž vody nad nebesy,
chvalte Hospodinovo jméno!
Vždyť on přikázal, a bylo to stvořeno,
on tomu dal povstat navěky a navždy,
nařízení, které vydal, nepomine.
Ze země ať chválí Hospodina
netvoří a všechny propastné tůně,
oheň krupobití, sníh i mlha,
bouřný víchř, který plní jeho slovo,
horstva a všechny pahorky,
ovocné stromy a všechny cedry,
zvěř a všechna dobytčata,
plazi, okřídlené ptactvo,
králové země a všechny národy,
vladaři a všichni soudci země,
jinoši i panny,
starci i mladí.
Ať chválí Hospodinovo jméno,
pouze jeho jméno je vyvýšené,
jeho velebnost je nad zemí i nebem.

Ž 148, 1 - 13

Literatura

- Barney, G.,O., Blewett, J., Barney, K.,R. (1993): Global 2 000 Revisited. Millennium Institute. Arlington
- Bárta, P. (1971?): Dobrý den, Afriko. Expedice Lambaréné. Středočeské nakladatelství a knihkupectví. Praha
- Bergier, J., Pauwels, L. (1990): Jitro kouzelníků. Svoboda, Praha
- Green, Julien (1992): Bratr František. CESTA, Brno
- Hubík, S. a kol. (1992): Obyvatelé a jejich vztah k životnímu prostředí - rychlé výsledky. Výzkumná zpráva. ECORSA. Praha
- Chesterton, G., K. (1993): Sv. František z Assisi. Alverna, Praha
- Lewis, C.,S. (1993): K jádru křesťanství. Návrat. Praha
- Librová, H. (1994): Pestří a zelení. Veronica, Hnutí Duha. Brno
- Naisbitt, J., Aburdenová, P. (1992): Megatrendy 2 000. Bradlo. Bratislava
- Nováček, P., Huba, M. (1994): Ohrožená planeta. Vydavatelství Univerzity Palackého. Olomouc
- Nováček, P., Mederly, P. a kol. (1996): Strategie udržitelného rozvoje. Vydavatelství G plus G, Praha
- Svoboda, J. (1987): Reality and Meaning of Homosphere. Fourth Meeting of the International Society for the Study of Human Ideas on Ultimate Reality and Meaning. Toronto
- Toffler, A. (1972): Future Shock. Pan Books, London
- Toffler, A. (1980): The Third Wave. New York
- Vavroušek, J. (1993): Perspektivy lidských hodnot slučitelných s trvale udržitelným způsobem života. In: Nováček, P., Vavroušek, J. (eds): Lidské hodnoty a trvale udržitelný způsob života. Sborník přednášek. STUŽ, Vydavatelství Univerzity Palackého, Olomouc

Bible a životní prostředí - citace

Starý zákon

Na počátku stvořil Bůh nebe a zemi. Země byla pustá a prázdná a nad propastnou tůň byla tma. Ale nad vodami vznášel se duch Boží.

I řekl Bůh: "Buď světlo!" A bylo světlo. Viděl, že světlo je dobré a oddělil světlo od tmy.

Gn 1, 1-4

I řekl Bůh: "Nahromad'te se vody pod nebem na jedno místo a ukaž se souš!" A stalo se tak. Souš nazval Bůh zemí a nahromaděné vody nazval moři. Viděl, že je to dobré. Bůh také řekl: "Zazelenej se se země zelení: bylinami, které se rozmnožují semeny, a ovocným stromovým rozmanitého druhu, které na zemi ponese plody se semeny! A stalo se tak. Země vydala zeleň: rozmanité druhy bylin, které se rozmnožují semeny. Bůh viděl, že je to dobré.

Gn 1, 9-12

I řekl Bůh: "Hemžete se vody živočišnou havětí a létavci létejte nad zemí pod nebeskou klenbou!" I stvořil Bůh veliké netvory a rozmanité druhy všelijakých okřídlených létavců. Viděl, že je to dobré. A Bůh jim požehnal: "Plod'te a množte se a naplňte vody v mořích. Létavci necht' se rozmnoží na zemi."

Gn 1, 20-22

I řekl Bůh: "Vydej země rozmanité druhy živočichů, dobytek, plazy a rozmanité druhy zemské zvěře!" A stalo se tak. Bůh učinil rozmanité druhy dobytka a rozmanité druhy všelijakých zeměplazů. Viděl, že je to dobré.

I řekl Bůh: "Učiňme člověka, aby byl naším obrazem podle naší podoby. Ať lidé panují nad mořskými rybami a nad nebeským ptactvem, nad zvířaty a nad celou zemí i nad každým plazem plazícím se po zemi."

Bůh stvořil člověka, aby byl jeho obrazem,
stvořil ho, aby byl obrazem Božím,
jako muže a ženu je stvořil.

A Bůh jim požehnal a řekl jim:

"Plod'te a množte se a naplňte zemi.

Podmaňte ji a panujte nad mořskými rybami,
nad nebeským ptactvem, nade vším živým,
co se na zemi hýbe."

Bůh také řekl: "Hle, dal jsem vám na celé zemi každou bylinu nesoucí semena i každý strom, na němž rostou plody se semeny. To budete mít za pokrm. Veškeré zemské zvěři i

všemu nebeskému ptactvu a všemu, co se plazí po zemi, v čem je živá duše, dal jsem za pokrm veškerou zelenou bylinu." A stalo se tak. Bůh viděl, že všechno, co učinil, je velmi dobré.

Gn 1, 24-31

V den, kdy Hospodin Bůh učinil zemi a nebe, nebylo na zemi ještě žádné polní křovisko ani nevzcházela žádná polní bylina, neboť Hospodin Bůh nazavlažoval zemi deštěm, a nebylo člověka, který by zemi obdělával. ... I vytvořil Hospodin Bůh člověka, prach ze země, a vdechl mu v chřípí dech života. Tak se stal člověk živým tvorem.

Gn 2, 4-7

Hospodin Bůh postavil člověka do zahrady v Edenu, aby ji obdělával a střežil. A Hospodin Bůh člověku přikázal: "Z každého stromu zahrady smíš jíst. Ze stromu poznání dobrého a zlého však nejez. V den, kdy bys z něho pojedl, propadneš smrti."

Gn 2, 15-17

I řekl Hospodin Bůh: "Není dobré, aby člověk byl sám. Učiním mu pomoc jemu rovnou." Když vytvořil Hospodin Bůh ze země všechnu polní zvěř a všechno nebeské ptactvo, přivedl je k člověku, aby viděl, jak je nazve. ...Ale pro člověka se nenašla pomoc jemu rovná. ...A Hospodin Bůh utvořil z žebra, které vzal z člověka, ženu a přivedl ji k němu.

Gn 2, 18-19

Žena viděla, že je to strom slibující vševědounost. Vzala tedy z jeho plodů a jedla, dala také svému muži, který byl s ní a on též jedl. ...Hospodin Bůh zavolał na člověka: "Kde jsi?" On odpověděl: "Uslyšel jsem v zahradě tvůj hlas a bál jsem se."

Gn 3, 6; Gn 3, 9-11

I ...Hospodin Bůh ...ženě řekl:

"Velice rozmnožím tvé trápení i bolesti těhotenství, syny budeš rodit v utrpení, budeš dychtit po svém muži, ale on nad tebou bude vládnout."

Adamovi řekl:

"Uposlechl jsi hlasu své ženy ...Kvůli tobě nechť je země prokleta; po celý svůj život z ní

budeš jíst v trápení. Vydá ti jenom trní a hloží a budeš jíst polní byliny. V potu tváře budeš jíst chléb, dokud se nenavrátiš do země, z níž jsi byl vzat. Prach jsi a v prach se navrátiš."

Gn 3, 14-19

I řekl Hospodin Bůh: "Teď je člověk jako jeden z nás, zná dobré i zlé. Nepřipustím, aby vztáhl ruku po stromu života, jedl a byl živ na věky." Proto jej Hospodin Bůh vyhnal ze zahrady v Edenu, aby obdělával zemi, z níž byl vzat.

Gn 3, 22-23

Abel se stal pastýřem ovcí, ale Kain se stal zemědělcem. ...

Což nepřijmu i tebe, budeš-li konat dobro? Nebudeš-li konat dobro, hřích se uvelebí ve dveřích a bude po tobě dychtit; ty však máš nad ním vládnout." ... "Budeš-li obdělávat půdu, už ti nedá svou sílu. Budeš na zemi psancem a štvancem."

Gn 4, 2; Gn 4, 7; Gn 12

A Hospodin poznamenal Kaina znamením, aby jej nikdo, kdo ho najde, nezabil. Kain odešel od tváře Hospodinovy a usadil se v zemi Nódu, východně od Edenu.

Gn 4, 15-16

V den, kdy Bůh stvořil člověka, učinil jej k podobě Boží. Jako muže a ženu je stvořil, požehnal jim.

Gn 5, 1-2

I viděl Hospodin, jak se na zemi rozmnožila zlovůle člověka a že každý výtvar jeho mysli i srdce je v každé chvíli jen zlý. Litoval, že na zemi učinil člověka, a trápil se ve svém srdci. Řekl: "Člověka, kterého jsem stvořil, smetu z povrchu země, člověka i zvířata, plazy i nebeské ptactvo, neboť lituji, že jsem je učinil." Ale Noe našel u Hospodina milost.

Gn 6, 5-8

"Vyved' s sebou všechno tvorstvo, jež je s tebou, všechnu zvěř i ptactvo a dobytek a všechnu havěť, plazící se po zemi. Ať se na zemi hemží, ať se na zemi plodí a množí. ... Už nikdy nebudu zlořečit kvůli člověku, přestože každý výtvar lidského srdce je od mládí zlý, už nikdy nezhubím všechno živé, jako jsem učinil.

Setba i žeň a chlad i žár,

léto i zima a den i noc

nikdy nepřestanou po všechny dny země."

Gn 8, 17; Gn 8, 21 - 22

Bůh Noemu a jeho synům požehnal a řekl jim: "Plod'te a množte se a naplňte zemi. Bázeň před vámi a děs z vás padnou na všechnu zemskou zvěř i na všechno nebeské

ptactvo; se vším, co se hýbe na zemi, i se všemi mořskými rybami jsou vám vydáni do rukou. Každý pohybující se živočich vám bude za pokrm; jako zelenou bylinu vám dávám i toto všechno. Jen maso oživené krví nesmíte jíst. A krev, která vás oživuje, budu vyhledávat. Budu za ni volat k odpovědnosti každé zvíře i člověka; za život člověka budu volat k odpovědnosti každého jeho bratra.

Kdo prolíje krev člověka,
toho krev bude člověkem prolita,
neboť člověka Bůh učinil,
aby byl obrazem Božím.
Vy se plod'te a množte,
hemžete se na zemi a množte se na ní."

Gn 9, 1-7

"Kdykoli zahalím zemi oblakem
a na oblaku se ukáže duha,
rozpomenu se na svou smlouvu
mezi mnou a vámi
i veškerým živým tvorstvem,
a vody již nikdy nezpůsobí potopu
ke zkáze všeho tvorstva.
Ukáže-li se na oblaku duha, pohlédnu na ni
a rozpomenu se na věčnou smlouvu
mezi Bohem a veškerým živým tvorstvem,
které je na zemi."

Řekl pak Bůh Noemu: "Toto je znamení smlouvy, kterou jsem ustavil mezi sebou a veškerým tvorstvem, které je na zemi."

Gn 9, 14-17

Celá země byla jednotná v řeči i v činech. ... „Nuže vybudujme si město a věž, jejíž vrchol bude v nebi ...“

Gn 11, 1; Gn 11, 4

Hospodin totiž řekl: "Hle jsou jeden lid a všichni mají jednu řeč. A toto je teprve začátek jejich díla. Pak nebudou chtít ustoupit od ničeho, co si usmyslí provést. Nuže, sestoupíme a zmateme jim tam řeč, aby si navzájem nerozuměli."

Gn 11, 6-7

Země jim však nevynášela tolik, aby mohli sídlit pospolu, a jejich jmění bylo tak značné, že nemohli sídlit pohromadě. Proto došlo k rozepři mezi pastýři stáda Abramova a pastýři stáda Lotova. Tehdy v zemi sídlili Kenaanci a Perizejci. Tu řekl Abram Lotovi: "Ať nejsou rozepře mezi mnou a tebou a mezi pastýři mými a tvými, vždyť jsme muži bratři. Zdalipak není před tebou celá země? Odděl se prosím ode mne. Dáš-li se nalevo, já se dám napravo. Dáš-li se ty napravo, já se dám nalevo."

Gn 13, 6-9

"... budu Bohem tobě i tvému potomstvu. A tobě i tvému potomstvu dávám do věčného vlastnictví zemi, v níž jsi hostem, tu celou zemi kenaanskou. A budu jim Bohem." Dále Bůh Abrahamovi řekl: "Ty i tvoje potomstvo budete mou smlouvu zachovávat ve všech pokoleních."

Gn 17, 7-9

Hospodin dále pravil: "Křik ze Sodomy a Gomory je tak silný a jejich hřích je tak těžký, že už musím sestoupit a podívat se. Jestliže si počínají tak, jak je patrné z křiku, který ke mně přichází, je po nich veta; zjistím si, jak tomu je." ... I přistoupil Abraham a řekl: "Vyhladiš snad se svévolníkem i spravedlivého? Možná, že je v tom městě padesát spravedlivých? ...Hospodin odvětil: "Najdu-li v Sodomě, v tom městě padesát spravedlivých, prominu kvůli nim celému místu." ... "Ať se Panovník nerozhněvá, promluvím-li ještě jednou: Možná, že se jich tam najde deset." Pravil: "Nezahladím je ani kvůli těm deseti."

Gn 18, 20-32

"Já jsem Hospodin, Bůh tvého otce Abrahama a Bůh Izákův. Zemi, na níž ležíš, dám tobě a tvému potomstvu. Tvého potomstva bude jako prachu země. Rozmůžeš se na západ i na východ, na sever i na jih. V tobě a v tvém potomstvu dojdou požehnání všechny čeledi země. Hle, já jsem s tebou. Budu tě střežit všude, kam půjdeš, a zase tě přivedu do této země. Nikdy tě neopustím, ale učiním, co jsem ti slíbil."

Gn 28, 13-15

"Já jsem Bůh všemohoucí. Plod' a množ se;
vzejde z tebe národ a společenství pronárodů,
i králové vzejdou z tvých beder.
Zemi, kterou jsem dal Abrahamovi a Izákovi,
tu dám tobě;
tvému potomstvu dám tuto zemi."

Gn 35, 11-12

Ezau ...odešel od svého bratra Jákoba pryč do seírské země. Jména, jehož nabyli, bylo totiž tak značné, že nemohli sídlit pospolu, a země, v níž pobývali jako hosté, jim nemohla pro jejich stáda stačit.

Gn 36, 6-7

Přichází sedm let veliké hojnosti v celé egyptské zemi. Po nich však nastane sedm let hladu a všechna hojnost v egyptské zemi bude zapomenuta. Hlad zemi úplně zničí.

Gn 41, 29-30

"Zda najdeme podobného muže, v němž je duch Boží? ...Budeš správcem mého domu a všechen můj lid bude poslouchat tvé rozkazy." ...Tak ho učinil správcem celé egyptské země.

Gn 41, 38; Gn 41, 40; Gn 41, 43

"Bůh mě učinil plodným v zemi mého utrpení." ...A všechny země přicházely do Egypta, aby nakupovaly u Josefa obilí, protože hlad tvrdě dolehl na celý svět.

Gn 41, 52; Gn 41, 57

"Hle, rozplodím tě a rozmnožím a učiním tě společentvím lidských pokolení. Tuto zemi dávám do věčného vlastnictví tvému potomstvu."

Gn 48, 4

"... at' se nesmírně rozmnoží
uprostřed země."

Gn 48, 16

"Jestliže opravdu budeš poslouchat Hospodina, svého Boha, dělat, co je v jeho očích správné, naslouchat jeho přikázáním a dbát na všechna jeho nařízení, nepostihnu tě žádnou nemocí, kterou jsem postihl Egypt. Neboť já jsem Hospodin, já tě uzdravuji."

Ex 15, 26

"Já jsem Hospodin, tvůj Bůh; já jsem tě vyvedl z egyptské země, z domu otroctví. Nebudeš mít jiného boha mimo mne."

Ex 20, 2-3

"Neuděláte si mé zpodobení, neuděláte si bohy stříbrné ani zlaté."

Ex 20, 23

Nepřidáš se k většině, páchá-li zlo.

Ex, 23, 2

Po šest let budeš osévat svou zemi a sklízet z ní úrodu. Sedmého roku ji necháš ležet ladem.

Ex 23, 10

"Dbejte na mé dny odpočinku; ...já Hospodin vás posvěcuji. ... V šesti dnech totiž učinil Hospodin nebe a zemi, ale sedmého dne odpočinul a oddechl si.

Ex 31, 13; Ex 31, 17

"Rozmnožím vaše potomstvo jako nebeské hvězdy a celou tuto zemi, jak jsem řekl, dám vašemu potomstvu, aby ji navěky mělo v dědictví."

Ex 32, 13

Mojžíš ...zavolal: "Hospodin, Hospodin! Bůh plný slitování a milostivý, shovívavý, nejvyšší milosrdný a věrný, který osvědčuje milosrdenství tisícům pokolení, který odpouští vinu, přestoupení a hříchy; avšak viníka nenechává bez trestu, stíhá vinu otců na synech i na vnucích do třetího a čtvrtého pokolení."

Ex 34, 5-7

"Lid přináší víc, než je třeba k provedení díla, které Hospodin přikázal vykonat." ...Měli dostatek potřeb pro veškeré dílo, které se mělo udělat, a ještě zbývalo.

Ex 36, 5; Ex 36, 7

Neznesvětiš jméno svého Boha. Já jsem Hospodin. Nebudeš obcovat s mužem jako s ženou. Je to ohavnost. Nebudeš obcovat s žádným dobytčetem a neznečistiš se s ním. Ani žena se nepostaví před dobytče, aby se s ní pářilo. Je to zvrhlost.

Lv 18, 21-23

Ničím z toho všeho se neznečišťuj, neboť tím vším se znečišťují pronárody, které před vámi vyháním. Jimi byla znečištěna země. Proto jsem ji ztrestal pro její nepravost a ona vyvrhla své obyvatele.

Lv 18, 24-25

Až budete ve své zemi sklízet obilí, nepožneš své pole až do samého kraje a nebudeš paběrkovat, co zbylo po žni. Ani svou vinici úplně nevysbíráš, nebudeš na své vinici paběrkovat spadaná zrnka; ponecháš je pro zchudlého a pro hosta. Já jsem Hospodin, váš Bůh.

Lv 19, 9-10

Když budeš připouštět dobytek, nesmíš křížit dvojí druh. Své pole nebudeš osívat dvojm druhem semene.

Lv 19, 19

Až přijdete do země a budete sázet různé ovocné stromy, bude vám jejich ovoce nedotknutelné jako neobřízka; po tři roky bude pro vas neobřezané, nesmí se jíst. Čtvrtého léta bude všechno jejich ovoce posvěceno k oslavě Hospodina. Teprve v pátém roce budete jíst jejich ovoce, abyste nadále sklízeli bohatou úrodu. Já jsem Hospodin, váš Bůh.

Lv 19, 23-25

Budete dbát na všechna má nařízení a na všechny moje řády a jednat podle nich, aby vás nevyvrhla země, do které vás vedu, abyste v ní sídlili. ...Ale vám jsem řekl, že dostanete do vlastnictví jejich půdu. Vám ji dám do vlastnictví, zemi oplývající mlékem a medem.

Lv 20, 22; Lv 20, 24

Až přijdete do země, kterou vám dávám, bude země slavit odpočínutí, odpočínutí Hospodinovo. Šest let budeš osívat své pole, šest let budeš prořezávat svou vinici a shromažďovat z ní úrodu, ale sedmého roku bude mít země rok odpočínutí, slavnost odpočínutí, odpočínutí Hospodinovo. Nebudeš osívat své pole ani prořezávat svou vinici. Co po tvé žni samo vyroste, nebudeš sklízet, a hrozny z vinice, kterou jsi neobdělal, nebudeš sbírat. Země bude mít rok odpočínutí.

Lv 25, 2-5

Padesátý rok posvětíte a vyhlásíte v zemi svobodu všem jejím obyvatelům. Bude to pro vás léto milostivé, kdy se každý vrátí ke svému vlastnictví a všichni se vrátí ke své čeledi. Padesátý rok vám bude létem milostivým. Nebudete v něm sít ani sklízet, co samo vyroste, ani sbírat hrozny z neobdělaných vinic. Je to léto milostivé. Budete je mít za svaté. Smíte jíst z pole, co urodí.

Lv 25, 10-12

Jestliže se budete řídit mými nařízeními, dbát na má přikázání a plnit je, dám vám ve vhodném čase vydatné deště, země vydá svůj výnos a stromoví na poli ponese ovoce. Výmlat bude trvat až do vinobraní a vinobraní až do setby. Najíte se svého pokrmu

dosyta a budete sídlit ve své zemi bezpečně. Zemi daruji pokoj a nikdo vás nebude děsit, když budete spát. Učiním také přítrž řádění zlé zvěře v zemi a vaší zemí nebude procházet meč.

Lv 26, 3-6

Obrátím se k vám a způsobím, že se rozplodíte a rozmnožíte. Svou smlouvu s vámi upevním. Budete jíst starou úrodu z loňska, dokud loňskou neodstraníte kvůli nové. Zřídím si mezi vámi příbytek a nezprotivíte se mi.

Lv 26, 9-11

Jestliže mě nebudete poslouchat a nebudete plnit všechny mé příkazy, jestliže zavrhnete má nařízení a zprotivíte si mé řady, takže nebudete plnit všechny mé příkazy, ale budete porušovat mou smlouvu, pak já vám učiním toto: Navštívím vás hrůzou, úbytěmi a zimnicí, pohasnou vám oči a budete plni zoufalství. Nadarmo budete sít obilí, snědí je vaši nepřátelé. Postavím se proti vám a budete poraženi svými nepřáteli, a budou nad vámi panovat ti, kdo vás nenávidí, budete utíkat, i když vás nikdo nebude pronásledovat.

Jestliže mě ani potom nebudete poslouchat, budu vás trestat za vaše hříchy ještě sedmkrát víc. Roztříštím vaši pyšnou moc a učiním, že nebe vám bude jako železo a země jako měď. Nadarmo bude spotřebována vaše síla. Země vám nedá svůj výnos a stromoví v zemi neponese ovoce. Jestliže mi i pak budete odporovat a nebudete mě chtít poslouchat, přidám vám sedmkrát víc ran pro vaše hříchy. Pustím na vás polní zvěř. Ta vás připraví o děti, vyhubí váš dobytek a ztenčí vaše řady; vaše cesty zpustnou. Jestliže se tím nedáte ode mne napomenout a budete mi dále odporovat, i já se vám budu stavět na odpor a budu vás bít sedmkrát víc za vaše hříchy. Uvedu na vás meč pomsty, aby pomstil porušování smlouvy. Shromáždíte-li se do svých měst, pošlu mezi vás mor a budete vydáni do rukou nepřítele. Až vám zlomím hůl chleba, bude deset žen pro vás péci chléb v jediné peci a budou vám odvažovat chléb na příděl. Budete jíst, ale nenasytíte se.

Jestliže mě ani přesto neuposlechnete a budete mi dále odporovat, i já se vám budu stavět na odpor v rozhořčení a budu vás trestat sedmkrát víc za vaše hříchy. Budete jíst maso svých synů a budete jíst maso svých dcer. Zahladím vaše posvátná návrší a roztříštím vaše kadidlové oltářiky, vaše mrtvoly pohodím na mršiny vašich hnusných model a zprotivíte se mi. Obrátím vaše města v trosky, vaše svatyně zpustoším a nepřivoním k libé vůni vašich obětí. Sám zpustoším zemi tak, že nad ní strnou i vaši nepřátelé, kteří se v ní usadí. Vás pak rozptýlím mezi pronárody, vpadnu vám s taseným mečem do zad, takže se vaše země stane pustinou a vaše města se promění v trosky.

Tehdy si země vynahradí své roky odpočínutí po celou dobu, co bude zpustošena, až vy budete v zemi svých nepřátel. Tehdy bude země odpočívát a vynahradí si své roky odpočínutí. Po celou dobu zpustošení bude odpočívát, protože nemohla odpočívát ve vašich letech odpočínutí, když jste v ní sídlili. Naplním ustrašeností srdce těch, kdo z vás zůstanou v zemích svých nepřátel, že je zažene i šelest odváteho listí. Budou utíkat jako před mečem a padat, i když je nikdo nebude pronásledovat. Budou klopytat jeden přes druhého jako před mečem, ačkoli je nikdo nebude pronásledovat. Neobstojíte před svými nepřáteli. Zahynete mezi pronárody a pohltní vás země vašich nepřátel. Kteří z vás zůstanou, zaniknou pro svou nepravost v zemích svých nepřátel, a také pro nepravosti svých otců zaniknou.

Lv 26, 14-39

Země totiž bude od nich opuštěna a vynahradí si své roky odpočínutí, bude zpustošena, bez nich, dokud oni neodpykají své provinění, protože znovu a znovu zavrhovali mé řády a má nařízení si protivili.

Lv 26, 43

"Dovol, můj pane, nenech nás pykat za hřích, jehož jsme se ve své pošetilosti dopustili."

Nu 12, 11

Země, kterou jsme při průzkumu procházeli, je země převelice dobrá. Jestliže nám Hospodin bude přát, uvede nás do této země a dá nám ji.

Nu 14, 7-8

"Protože jste mi neuvěřili, když jste měli před syny Izraele dosvědčit mou svatost, neuvedete toto shromáždění do země, kterou jim dám."

Nu 20, 12

"Hled', předal jsem vám zemi. Jděte obsadit zemi, o níž Hospodin přísahal vašim otcům Abrahamovi, Izákovi a Jákobovi, že ji dá jim a jeho potomstvu."

Dt 1, 8

"Hled', Hospodin, tvůj Bůh, předal tu zemi tobě. ...Země kterou nám dává Hospodin, náš Bůh, je dobrá."

Dt 1, 21; Dt 1, 25

Nyní tedy, Izraeli, slyš nařízení a práva, která vás učím dodržovat, abyste zůstali naživu a mohli obsadit zemi, kterou vám dává Hospodin, Bůh vašich otců. K tomu, co vám přikazují, nic nepřidáte a nic z toho neuberete, ale budete dbát na příkazy Hospodina, svého Boha, které vám udílím.

Dt 4, 1-2

Hled', učil jsem vás nařízením a právům, jak mi přikázal Hospodin, můj Bůh, abyste je dodržovali v zemi, kterou přicházíte obsadit. ...Dbej na jeho nařízení a příkazy, které ti

dnes udílím, aby se vedlo dobře tobě i tvým synům po tobě a abys byl dlouho živ na zemi, kterou ti pro všechny dny dává Hospodin, tvůj Bůh.

Dt 4, 5; Dt 4, 40

Budeš dělat jen to, co je správné a dobré v Hospodinových očích, aby se ti dobře vedlo, až půjdeš obsadit tu dobrou zemi, o níž Hospodin přísahal tvým otcům.

Dt 6, 18

Tak ti dával poznat, že člověk nežije pouze chlebem, ale že člověk žije vším, co vychází z Hospodinových úst.

Dt 8,3

Vždyť Hospodin, tvůj Bůh, tě uvádí do dobré země, do země s potoky plnými vody, s prameny vod propastných tůní, vyvěrajícími na pláni i v pohoří, do země, kde roste pšenice i ječmen, vinná réva, fíková a granátová jablka, do země olivového oleje a medu, do země, v níž budeš jíst chléb bez nedostatku, v které nebudeš postrádat ničeho, do země, jejíž kamení je železo a z jejích hor budeš těžit měď. Budeš jíst dosyta a budeš dobrořečit Hospodinu, svému Bohu, za tu dobrou zemi, kterou ti dal. Střež se však, abys nezapomněl na Hospodina, svého Boha, a nepřestal dbát na jeho přikázání, práva na nařízení, která ti dnes udílím. Až se dosyta najíš a vystavíš si pěkné domy a usídliš se, až se ti rozmnoží skot a brav, až budeš mít hodně stříbra a zlata, až se ti rozmnoží všechno, co máš, jen ať se tvé srdce nevypíná, takže bys zapomněl na Hospodina, svého Boha, který tě vyvedl z egyptské země, z domu otroctví. ...Neříkej si v srdci: "Toho blahobytu jsem se domohl svou silou a zdatností svých rukou." Pamatuj na Hospodina, svého Boha, neboť k nabytí blahobytu ti dává sílu on.

Dt 8, 7-14; Dt 8, 17-18

Nyní tedy, Izraeli, co od tebe požaduje Hospodin, tvůj Bůh? Jen aby ses bál Hospodina, svého Boha, chodil po všech jeho cestách, miloval ho a sloužil Hospodinu, svému Bohu, celým svým srdcem a celou svou duší, abys dbal na Hospodinova přikázání a nařízení, která ti dnes udílím, aby s tebou bylo dobře. Hle, Hospodinu, tvému Bohu patří nebesa i nebesa nebes, země a všechno, co je na ní.

Dt 10, 12-14

Země, kterou přicházíš obsadit, není totiž jako země egyptská, z níž jste vyšli, kterou jsi oséval semenem a zavlažoval šlapáním čerpadla jako zelinářskou zahradu. Země, do níž táhnete a kterou máte obsadit, je země hor a plání. Pije vodu z nebeského deště. Je to země, o níž Hospodin, tvůj Bůh pečuje. Oči Hospodina, tvého Boha, jsou na ni neustále upřeny, od začátku roku až do konce.

Dt 11, 10-12

Jestliže budete opravdu poslouchat má přikázání, která vám dnes udílím, totiž abyste milovali Hospodina, svého Boha, a sloužili mu celým svým srdcem a celou svou duší,

dám vaší zemi déšť v pravý čas, déšť podzimní i jarní, a budeš sklízet své obilí, svůj mošt a olej a na tvém poli dám růst bylině pro tvůj dobytek; budeš jíst dosyta.

Dt 11, 13-15

Střežte se, aby se vaše srdce nedalo zlákat, takže byste se odchýlili, sloužili jiným bohům a klaněli se jim. To by Hospodin vzplanul proti vám hněvem a zavřel by nebesa, takže by nebylo deště, z půdy by se nic neurodilo a vy byste v té dobré zemi, kterou vám Hospodin dává, rychle vyhynuli.

Dt 11, 16-17

Hleď, dnes vám předkládám požehnání i zlořečení: požehnání, když budete poslouchat příkazy Hospodina, svého Boha, která já vám dnes přikazuji, a zlořečení, když nebudete poslouchat příkazy Hospodina, svého Boha, sejdete-li z cesty, kterou vám dnes přikazuji, a budete-li chodit za jinými bohy, k nimž se nemáte znát.

Dt 11, 26-28

Nesmíš být netečný. Nebudeš netečně přihlížet, jak na cestě klesl osel tvého bratra nebo jeho býk. Pozdvihneš jej spolu s ním.

Dt 22, 3-4

Jestliže budeš opravdově poslouchat Hospodina, svého Boha, a bedlivě dodržovat jeho příkazy, které ti dnes udílím, vyvýší tě Hospodin, tvůj Bůh, nad všechny pronárody země.

Dt 28, 1

Hospodin ti dá nadbytek dobrého: plodu tvého života a plodu tvého dobytka i plodin tvé role v zemi, o které přísahal Hospodin tvým otcům, že ti ji dá. Hospodin ti otevře svou štědrú pokladnici, nebesa, aby v pravý čas dal tvé zemi déšť a požehnal každé práci tvých rukou. Budeš půjčovat mnohým pronárodům, ale sám si nebudeš muset půjčovat. Hospodin tě učiní hlavou a ne chvostem, budeš vždycky stoupat výš a neklesneš níž, budeš-li poslouchat příkazy Hospodina, svého Boha, které ti dnes udílím, abys je bedlivě dodržoval. Neuchýlíš se napravo ani nalevo od žádného ze slov, která vám dnes přikazuji, tím, že bys chodil za jinými bohy a sloužil jim.

Dt 28, 11-14

Kdekoli budeš ve všech pronárodech, do kterých tě zapudí Hospodin, tvůj Bůh, a navrátíš se k Hospodinu, svému Bohu, a budeš ho poslouchat, ty i tvoji synové, celým svým srdcem a celou svou duší podle všeho, co ti dnes přikazuji, změní Hospodin, tvůj Bůh, tvůj úděl, slituje se nad tebou a shromáždí tě ze všech národů, kam tě Hospodin, tvůj Bůh, rozptýlil. Kdybys byl zapuzen až na kraj světa, Hospodin, tvůj Bůh, tě odtud shromáždí a vezme tě odtamtud. Hospodin, tvůj Bůh, tě uvede do země, kterou obsadili

tvoji otcové, a ty ji znovu obsadíš a on ti bude prokazovat dobrodiní a rozmnoží tě víc než tvé otce. Hospodin, tvůj Bůh, obřeže tvé srdce i srdce tvého potomstva a budeš milovat Hospodina, svého Boha, celým svým srdcem a celou svou duší a budeš živ. Všechny tyto kletby pak vloží Hospodin, tvůj Bůh, na tvé nepřátele a na ty, kdo tě nenávisťně pronásledovali. Ty budeš opět poslouchat Hospodina a dodržovat všechny příkazy, které ti dnes udílím. Hospodin, tvůj Bůh, ti dá nadbytek dobrého v každé práci tvých rukou, plodu tvého života a plodu tvého dobytka i plodin tvé role. Hospodin se bude opět nad tebou veselit k tvému dobru, jako se veselil nad tvými otci, budeš-li poslouchat Hospodina, svého Boha, a dbát na jeho přikázání a nařízení, zapsaná v knize tohoto zákona, a navrátíš-li se k Hospodinu, svému Bohu, celým svým srdcem a celou svou duší.

Dt 30, 1-10

"Odcházím cestou všeho pozemského. Ty však buď rozhodný a mužný. Dbej na to, co ti světil Hospodin, tvůj Bůh: Chod' po jeho cestách a dodržuj jeho nařízení a přikázání... a

tak budeš mít úspěch ve všem, co budeš konat, ať se obrátíš kamkoli."

1 Kr 2, 2-3

Šalamoun miloval Hospodina.

1 Kr 3, 3

Kéž bys tedy dal svému služebníkovi srdce vnímavé, aby mohl soudit tvůj lid a dovedl rozlišovat mezi dobrem a zlem.

1 Kr 3, 9

Dávám ti moudré a rozumné srdce, takže nikdo tobě podobný nebyl před tebou a ani po tobě nepovstane nikdo tobě podobný. A dávám ti i to, oč jsi ne žádal, bohatství i slávu ... Budeš-li chodit po mých cestách a zachovávat má nařízení a přikázání, tak jako chodil tvůj otec David, prodloužím tvé dny.

1 Kr 3, 12-14

Bůh dal Šalomounovi moudrost, převelikou rozumnost a takovou hojnost myšlenek, jako je písku na břehu moře.

1 Kr 5, 9 (29)

Lidské čeledi, přiznejte Hospodinu,
přiznejte Hospodinu slávu a moc,
přiznejte Hospodinu slávu jeho jména! ...
Svíjej se před ním, celá země!
Pevně je založen svět, nic jím neotřese.

Nebesa se zaradují, rozjásá se země,
mezi národy se bude říkat: Hospodin kraluje!"
Moře i s tím, co je v něm, se rozburácí,
pole zazní jásotem, i všechno, co je na něm.
Tehdy zaplesají stromy v lese
vstříc Hospodinu,
že přichází soudit zemi.
Chválu vzdejte Hospodinu, protože je dobrý,
jeho milosrdenství je věčné.

1 Pa 16, 28-34

Bedlivě se vždy dotazujte na všechny příkazy Hospodina, svého Boha, abyste si udrželi tu dobrou zemi a mohli ji předat svým synům do dědictví navěky.

1 Pa 28, 8

"Buď rozhodný a udatný, jednej! Neboj se a neděs! Hospodin Bůh, můj Bůh, bude s tebou. Nenechá tě klesnout a neopustí tě, dokud veškeré dílo prací na Hospodinově domě nedokončíš."

1 Pa 28, 20

"Dokud si země nevynahradí své dny odpočinku, bude odpočívát po všechny dny, co bude zpustošena, až se vyplní sedmdesát let."

2 Pa 36, 21

Ty, Hospodine, jsi ten jediný, ty jsi učinil nebe, nebesa nebes a všechny jejich zástup, zemi i vše, co je na ní, moře i vše, co je v nich. Sám to všechno zachovááš při životě a nebeské zástupy se ti klanějí.

Neh 9, 6

Jedli a nasýtli se, ztučněli a žili v rozkoši z tvé veliké dobroty.
Ale začali být vzpurní a bouřili se proti tobě.

Neh 9, 25-26

Život se mi zprotivil, nechci žít věčně,
už mě nech, mé dny jsou pouhý vánek.
Co je člověk, že mu přikládáš význam,

že se jím zabýváš v srdci,
že na něj dohlížíš každého rána
a každou chvíli ho zkoušíš?

Jb 7, 16-18

Tvé ruce mě ztvárnily a udělaly
se vším všudy, a teď najednou mě hubíš.

Prosím, upamatuj se, že jsi mě učinil jako hlínu
a že mě obracíš v prach.

Jb 10, 8-9

Přioděl jsi mě kůží a masem,
propletls mě šlachami a kostmi,
nakládal jsi se mnou milosrdně, dals mi život
a tvůj dohled střežil mého ducha.

Jb 10, 11-12

"Jestliže má půda proti mně křičela
a její brázdy přitom plakaly,
jestliže jsem její sílu spotřeboval bez placení
a její vlastníky odbýval,
ať místo pšenice vzejde trní, místo ječmene býlí."

Jb 31, 38-40

"Kde je Bůh, můj Učinitel,
který dává člověku i v noci prozpěvovat,
vyučuje nás a nikoli zvířata zemská
a činí nás moudřejší nad nebeské ptactvo?"

Jb 35, 10-11

"Uznávám, že všechno můžeš
a že žádný záměr tobě není neproveditelný. ...

Ano, hlásal jsem, čemu jsem nerozuměl.

Jb 42, 2-3

Jen z doslechu o tobě jsem slýchal, ...

Proto odvolávám a lituji všeho
v prachu a popelu."

Jb 42, 5-6

Co je člověk, že na něho pamatuješ,

syn člověka, že se ho ujímáš?

Jen maličko jsi ho omezil, že není roven Bohu,
korunuješ ho slávou a důstojností.

Svěřuješ mu vládu nad dílem svých rukou,
všechno pod nohy mu kladeš:

všechno brav a skot a také polní zvířata

a ptactvo nebeské a mořské ryby,

i netvora, který se prohání po mořských stezkách.

Hospodine, Pane náš,

jak vznešené je tvoje jméno po vší zemi!

Ž 8, 5-10

Nebesa vypravují o Boží slávě,

obloha hovoří o díle jeho rukou.

Ž 19, 2

Hospodinova je země se vším, co je na ní,
svět i ti, kdo na něm sídlí.

Ž 24, 1

Člověk je jen vánek pouhý,

i kdyby stál pevně.

Každý žitím putuje jak přelud,

hluku nadělá, ten vánek pouhý,

kupí majetek a neví, kdo to shrábne.

Ž 39, 6-7

Když někoho za nepravost napomínáš tresty,
rozkládáš jak mol to, po čem dychtil.
Člověk je jen vánek.

Ž 39, 12

Vždyť jsem u tebe jen hostem,
přichozím, jako všichni otcové moji.

Ž 39, 13

Blaze tomu, kdo má pochopení pro nuzného,
Hospodin ho ve zlý den zachrání.

Hospodin ho bude ochraňovat, zachová mu život,
bude mu na zemi blaze.

Ž 41, 2-3

"Dost už! Uznejte, že já jsem Bůh."

Ž 46, 11

Stvoř mi, Bože, čisté srdce,
obnov v mém nitru pevného ducha.

Ž 51, 12-13

Zanevřels na nás, Bože, prolomils naše řady,
stíhal nás hněv tvůj. Navrať se k nám!
Zemí jsi otřásl, rozštěpil ji;
zcel její trhliny, neboť se hrouť!

Ž 60, 3-4

Navštěvuješ zemi, hojností ji zahrnuješ,
velmi bohatou ji činíš.

Boží potok je naplněn vodou,
pečuješ jim o obilí,
ano, máš o zemi péči:
zavlažuješ brázdy, kypříš hroudy,
vydatnými prškami ji činíš vláčnou,
žehnáš tomu, co na ní raší.

Ž 65, 10-11

Hlahol Bohu, celá země!

Ž 66, 1

Štědrým přívalem jsi skrápěl své dědictví, Bože,
když se země vysílila, pečoval jsi o ni.

Ž 68, 10

Země bude oplývat obilím,
jež se bude vlnit i po vrcholech hor,

jeho klasy budou jako libanónské cedry,
obyvatelé měst pokvetou jak bylina země.

Ž 72, 16

"Země se rozplyne se všemi, kdo na ní sídlí;
já jsem to, kdo dává pevnost jejím sloupům."

Ž 75, 4

Zas a zase pokoušeli Boha,
činili výčitky Svatému Izraele.
Nepřipomínali jeho sílu,
den, kdy je vykoupil z moci protivníka,
když činil svá znamení v Egyptě

a své zázraky na Sóanském poli.
Ramena řek i bystřiny proměnil v krev,
takže se nemohli napít.
Seslal na ně mouchy, aby je sžíraly,
žáby, které jim přinesly zkázu.
Co se urodilo, vydal hmyzu,
kobylkám plod jejich práce.
Jejich révu zničil krupobitím
a smokvoně mrazem.
Jejich dobytek vydal v plen krupobití
a ohnivým střelám jejich stáda.
Tak je stíhal svým planoucím hněvem,
hněvem hrozným, prehlivostí, souženými,
řadou poslušů zkázy.
Dával průchod svému hněvu,
jejich duše neušetřil smrti,
vydal moru v plen vše živé.

Ž 78, 41-50

Nepřipomínej nám staré nepravosti,
pospěš nám vstříc se svým slitováním,
jsme naprosto vyčerpáni.

Ž 79, 8

Nechal jsem je tedy být s tím zarputilým srdcem,
ať si jdou za svými plány.

Ž 81, 13

Říkejte mezi pronárody: Hospodin kraluje!
Pevně je založen svět, nic jím neotřese.
On povede při národů podle práva.

Ž 96, 10

Hlahol Hospodinu, celá země,

dejte se do plesu, pějte žalmy,
pějte Hospodinu žalmy při citaře,
při citaře necht' zazvučí žalmy;
doprovodem trub a polnic
hlaholte před Hospodinem Králem!
Ať se moře s tím, co je v něm, rozburácí,
svět i ti, kdo na něm sídlí,
dlaněmi necht' zatleskají řeky,
s nimi ať plesají hory
vstříc Hospodinu, že přichází,
aby soudil zemi.
On bude soudit spravedlivě
a národy podle práva.

Ž 98, 4-9

Vězte, Hospodin je Bůh,
on nás učinil, a ne my sami sebe.

Ž 100, 3

Ze svých síní zavlažuješ hory,
země se sytí ovocem tvého díla.
Dáváš růst trávě pro dobytek
i rostlinám, aby je pěstoval člověk,
a tak si ze země dobýval chléb.

Ž 104, 13-14

Jak nesčetná jsou tvá díla, Hospodine!
Všechno jsi učinil moudře;
země je plná tvých tvorů.

Ž 104, 24

A to vše s nadějí vzhlíží k tobě,
že jim dáš v pravý čas pokrm;
rozdáváš jim a oni berou, ...

odejmeš-li jejich ducha, hynou,
v prach se navracejí.
Sesíláš-li svého ducha, jsou stvořeni znovu,

a tak obnovuješ tvářnost země.
Hospodinova sláva potrvá věčně!

Ž 104, 27-31

Jste Hospodinovi požehnaní;
on učinil nebesa i zemi.
Nebesa, ta patří Hospodinu,
zemi dal však lidem.

Ž 115, 15-16

Jsem na zemi jen hostem,
neukrývej přede mnou svá přikázání.

Ž 119, 19

Nad mé chápání jsou tyto divy,
jsou nedostupné, nestačím na to.

Ž 139, 6

Hospodine, co je člověk, že ho bereš na vědomí,
co syn člověka, že na něj myslíš?

Člověk se podobá vánku,
jeho dny jsou jak stín pomíjivé.

Ž 144, 3-4

Hospodin je milostivý, plný slitování,
shovívavý a nesmírně milosrdný.

Ž 145, 8

Oči všech s nadějí vzhlížejí k tobě
a ty jim v pravý čas dáváš pokrm,
otvíráš svou ruku
a ve své přízni sytíš všechno, co žije.

Ž 145, 15-16

Chvalte Hospodina z nebes,
chvalte ho ve výšinách!
Chvalte ho, všichni jeho andělé,
chvalte ho, všechny jeho zástupy.
Chvalte ho, slunce s měsícem,
chvalte ho, všechny jasné hvězdy.
Chvalte ho, nebesa nebes,
rovněž vody nad nebesy,
chvalte Hospodinovo jméno!
Vždyť on přikázal, a bylo to stvořeno,
on tomu dal povstat navěky a navždy,
nařízení, které vydal, nepomine.
Ze země ať chválí Hospodina
netvoří a všechny propastné tůně,
oheň, krupobití, sníh i mlha,
bouřný víchř, který plní jeho slovo,
horstva a všechny pahorky,
ovocné stromy a všechny cedry,
zvěř a všechna dobytčata,
plazi, okřídlené ptactvo,
králové země a všechny národy,
vladaři a všichni soudci země,
jinoši i panny,
starci i mladí.
Ať chválí Hospodinovo jméno,
pouze jeho jméno je vyvýšené,
jeho velebnost je nad zemí i nebem.

Ž 148, 1-13

Všechno, co má dech, ať chválí Hospodina!

Ž 150, 6

Počátek poznání je bázeň před Hospodinem.

Př 1, 7

Počátek moudrosti je: snaž se získat moudrost.

Př 4, 7

Především střež a chraň své srdce,
vždyť z něho vychází život.

Př 4, 23

Těchto šest věcí Hospodin nenávidí
a sedmá je mu ohavností:
přezíravé oči, zrádný jazyk,
ruce, které prolévají nevinnou krev,
srdce osnující ničemné plány,
nohy rychle spěchající za zlem,

křivý svědek, který šíří lži,
a ten, kdo vyvolává mezi bratry sváry.

Př 6, 16-19

Spravedlivý cítí i se svým dobyt看em,
kdežto nitro svévolníků je nelítostné.

Př 12, 10

Bázeň před Hospodinem je zdroj života.

Př 14, 27

Kdo se žene za ziskem, rozvrací můj dům.

Př 15, 27

Vzdal ode mne šálení a lživé slovo,
nedávej mi chudobu ani bohatství!
Opatřuj mě chlebem podle mé potřeby,
tak abych přesycen neselhal
a neřekl: "Kdo je Hospodin?"

ani abych z chudoby nekradl
a nezneuctil jméno svého Boha.

Př 30, 8-9

On všechno učinil krásně a v pravý čas,
lidem dal do srdce i touhu po věčnosti,
jenže člověk nevystihne
začátek ani konec díla, jež Bůh koná.
Poznal jsem, že není pro něho nic lepšího,
než se radovat a konat v životě dobro.

Kaz 3, 11-12

Poznal jsem, že vše, co učiní Bůh,
zůstává navěky.

Kaz 3, 14

Vždyť úděl synů lidských a úděl zvířat je stejný: Jedni jako druzí umírají, jejich duch je stejný, člověk nemá žádnou přednost před zvířaty, neboť všechno pomíjí.

Kaz 3, 19

Kdo ví, zda duch lidských synů stoupá vzhůru
a duch zvířat sestupuje dolů k zemi?

Kaz 3, 21

Viděl jsem též všechno pachtění
i vše, co prospěšného se koná,
a jak přitom jeden na druhého žárlí.

Také to je pomíjivost a honba za větrem.

Kaz 4, 4

Kdo miluje peníze, peněz se nenasytí,
kdo miluje hojnost, nemá nikdy dosti.

Kaz 5, 9 (10)

Boha se boj a jeho přikázání zachovávej;
na tom u člověka všechno závisí.
Veškeré dílo Bůh postaví před soud,
i vše, co je utajeno,
ať dobré či zlé.

Kaz 12, 13-14

"Budete-li povolní a poslechnete,
budete požívat dobrých darů země.
Když však odmítnete

a budete se zpěčovat,
bude vás požírat meč."

Iz 1, 19-20

I překují své meče na radlice
svá kopí na vinařské nože.
Pronárod nepozdvihne meč proti pronárodu,
nebudou se již cvičit v boji.

Iz 2, 4

Běda těm, kteří připojují dům k domu
a slučují pole s polem,
takže nezbývá žádné místo,
jako byste jen vy byli usedlíci v zemi.

Iz 5, 8

"Svatý, svatý, svatý je Hospodin zástupů,
celá země je plná jeho slávy."

Iz 6, 3

Vlk bude pobývat s beránkem,
levhart s kůzlem odpočívat.
Tele a lvíče i žirný dobytek budou spolu
a malý hoch je bude vodit.
Kráva se bude popásat s medvědicí,
jejich mláďata budou odpočívat spolu,
lev jako dobytče bude žrát slámu.
Kojenec si bude hrát nad děrou zmije,
bazilišku do doupěte
sáhne ručkou odstavené dítě.
Nikdo už nebude páchat zlo a šířit zkažení
na celé mé svaté hoře,
neboť zemi naplní poznání Hospodina,
jako vody pokrývají moře.

Iz 11, 6-9

Onoho dne Panovník, Hospodin zástupů,
vzval k pláči a k nářku
a k vyholení lysiny a k přepásání žíněnou suknicí,
a hle, veselí a radost, porážení dobytka a zabíjení ovcí,
jedení masa a pití vína.
"Jezme a pijme, stejně zítra zemřeme!"
Mému sluchu však Hospodin zástupů zjevil:
"Tato vaše nepravost jistotně nedojde smíření, zemřete",
praví Panovník, Hospodin zástupů.

Iz 22, 12-14

Zhanobena je země svými obyvateli,
neboť přestoupili zákony, změnili nařízení,

porušili věčnou smlouvu.
Proto pozře zemi prokletí,
kdo v ní přebývají, budou pykat;
proto obyvatelé země zajdou v žáru
a zůstane lidí maličko.

Iz 24, 5-6

Panovník Hospodin provždy odstraní smrt
a setře slzu z každé tváře,

sejme potupu svého lidu z celé země;
tak promluvil Hospodin.

Iz 25, 8

Stvoření opírající se o tebe chráníš pokojem,
pokojem, neboť v tebe doufá.

Iz 26, 3

Koho vyučit poznání?
Komu vyložit zvěst?
Odkojeným dětem,
od prsů odstaveným?
Stále jenom: žvást na žvást, žvást na žvást,
tlach na tlach, tlach na tlach,
trošku sem, trošku tam.

Iz 28, 9-10

Slyšel jsem od Panovníka, Hospodina zástupů,
že je konec s celou zemí, že je rozhodnuto.

Iz 28, 22

Panovník praví: "Protože se tento lid
přibližuje ke mně ústy
a ctí mě svými rty,
ale svým srdcem se ode mne vzdaluje
a jejich bázeň přede mnou se stala
jen naučeným lidským příkazem,
proto i já budu dále podivuhodně jednat
s tímto lidem, divně, předivně.
Zanikne moudrost jeho moudrých
a rozumnost jeho rozumných bude zakryta.

Iz 29, 13-14

Což říká dílo o tom, kdo je udělal:
"On mě neudělal?"

Iz 29, 16

Potrvá to jenom velmi krátce
a Libanón se změní v sad
a sad bude mít cenu lesa.
I uslyší v onen den hluší slova knihy
a oči slepých prohlédnou z temnoty a ze tmy.
Pokorní se znovu budou radovat z Hospodina
a nejubožejší z lidí
budou jásat vstříc Svatému Izraele.
Pryč zmizí ukrutník,
po posměvači bude veta,
vyhlazeni budou všichni,
kdo jsou pohotovi k ničemnosti,
kteří svým slovem svádějí člověka k hříchu,
tomu, kdo je v bráně kárá, kladou léčky
a spravedlivého strhují do nicoty.

Iz 29, 17-21

Až bude na nás vylit z výše duch,
poušť se stane sadem

a sad bude mít cenu lesa.
I na poušti bude přebývat právo
a v sadu se usídí spravedlnost.
Spravedlnost vytvoří pokoj,
spravedlnost zajistí klid a bezpečí navěky.

Iz 32, 15-17

Doputuji veškerá svá léta
s hořkostí své duše.
Panovníku, kvůli tomuhle se žije?

Žil můj duch pro tohle vše, co zažil?
Uzdrav mě a zachovej mi život!

Iz 38, 15-16

"Všechno tvorstvo je tráva
a všechna jeho spolehlivost jak polní kvítí.

Iz 40, 6

Věru, lid je pouhá tráva.
Tráva usychá, květ vadne,
ale slovo Boha našeho je stálé navěky."

Iz 40, 7-8

Já Hospodin jim odpovím,
já, Bůh Izraele, je neopustím.
Na holých návrších otevřu vodní proudy,
uprostřed plání prameny vod,
poušť v jezero změním
a zemi vyprahlou ve vodní zřídla.

Iz 41, 17-18

"Nevzpomínejte na věci dřívější,

o minulosti nepřemítejte.
Hle, činím něco docela nového
a už to raší. Nevíte o tom?
Já povedu pouštní cestu,
pustou krajinou řeky.
Čest mi vzdá zvěř pole,
šakalové i pštrosi;
obdařil jsem poušť vodou
a pustou krajinu řekami,
abych napojil svůj vyvolený lid.

Iz 43, 18-20

Toto praví Hospodin,
Svatý Izraele, jeho tvůrce:
"Ptejte se mě na ty věci, které přijdou!

Iz 45, 11

Zemi jsem učinil já
a člověka na ní jsem stvořil.
Já jsem vlastníma rukama roztáhl nebesa
a veškerému jejich zástupu vydal příkazy.
Já jsem jej vzbudil ke spravedlnosti
a napřímím všechny jeho cesty.

Iz 45, 12-13

Toto praví Hospodin,
stvořitel nebe, onen Bůh,
jenž vytvořil zemi, jenž ji učinil, ...
nestvořil ji, aby byla pustá,
vytvořil ji k obývání.

Iz 45, 18

Od počátku oznamuji, co se v budoucnu stane,

od pradávna, co se ještě nestalo.

Iz 46, 10

Tvá moudrost a tvé vědění
tě svedly na scestí.

Iz 47, 10

Ano, moje ruka založila zemi.

Iz 48, 13

"Hle, svou pohrůžkou vysušuji moře
a řeky obracím v poušť;
ryby v nich páchnou, protože není vody,
a lekají žízni.
Nebesa odívám v pochmurnou temnotu
a přikrývám je žíněným rouchem."

Iz 50, 2-3

Minulá soužení budou zapomenuta, ...

"Hle já stvořím
nová nebesa a novou zemi.
Věci minulé nebudou připomínány,
nevstoupí na mysl.
Veselte se, jásejte stále a stále
nad tím, co stvořím.

Iz 65, 16-18

Vystavějí domy a usadí se v nich,
vysázejí vinice a budou jíst jejich plody.

Iz 65, 21

Nebudou se namáhat nadarmo
a nebudou rodit pro náhlý zánik.

Iz 65, 23

Dříve, než zavolají, já odpovím;
budou ještě mluvit
a já je už vyslyším.
Vlk a beránek se budou pást spolu
a lev jako dobytek bude žrát slámu,
hadu však bude potravou prach.
Nikdo už nebude páchat zlo a šířit zkázu
na celé mé svaté hoře,"
praví Hospodin.

Iz 65, 24-25

Ohněm totiž a mečem
povede Hospodin soud s veškerým tvorstvem.

Iz 66, 16

Přikázal jsem jim jedině toto:

"Poslouchejte mě a budu vám Bohem a vy budete mým lidem, chod'te po všech cestách,
jak jsem vám přikázal, a povede se vám dobře".

Jr 7, 23

On svou silou učinil zemi,
svou moudrostí upevnil svět.

Jr 10, 12

Neboť to, co s vámi zamýšlím, znám jen já sám, je výrok Hospodinův, jsou to myšlenky
o pokoji, nikoli o zlu: chci vám dát naději do budoucnosti.

Jr 29, 11

"Svůj zákon jim dám do nitra, vepíši jim jej do srdce. Budu jim Bohem a oni budou
mým lidem. Už nebude učit každý svého bližního a každý svého bratra: "Poznávejte
Hospodina!" Všichni mě budou znát, od nejmenšího do největšího z nich, je výrok
Hospodinův. Odpustím jim jejich nepravost a jejich hřích už nebudu připomínat."

Jr 31, 33-34

Toto praví Hospodin: "Hle, bořím, co jsem vybuřoval, vyvracím, co jsem zasadil, celou tuto zemi! A ty bys chtěl pro sebe usilovat o veliké věci? Neusiluj. Neboť hle, já uvedu zlo na všechno tvorstvo v ní, je výrok Hospodinův, ale tobě dám jako kořist život na všech místech, kamkoliv půjdeš."

Jr 45, 4-5

Utečte z Babylóna,
zachraňte se každý,
ať pro jeho nepravost nezajdete,
neboť toto je čas Hospodinovy pomsty,
on mu odplatí za to, co spáchal.
Zlatým kalichem byl Babylón v Hospodinově ruce,
opájel všechny země;
pronárody pily jeho víno,
proto pronárody třestily.
Avšak Babylón náhle padne a roztříští se.

Jr 51, 6-8

Lidé se namáhají pro nic za nic,
národy se lopotí a pozře to oheň.

Jr 51, 58

S obavami budou jíst svůj chléb a v úděsu budou pít vodu, neboť jejich země bude zpustošena, zbavena své hojnosti pro násilnosti všech svých obyvatel.

Ez 12, 19

I stalo se ke mně slovo Hospodinovo: "Lidský synu, jestliže by země proti mně zhřešila a zpronevěřila se a já bych na ni napřáhl svou ruku, zlámal jí hůl chleba a seslal na ni hlad, takže bych z ní vymýtil lidi i dobytek, a byli by v ní tito tři muži: Noe, Daniel a Jób, ti vysvobodí svou spravedlností jen sami sebe, je výrok Panovníka Hospodina. Kdybych přivedl na zemi dravou zvěř, aby ji vylidnila, takže by byla zpustošena a nikdo by jí kvůli zvěři neprocházel, ti tři muži vní, jakože jsem živ, je výrok Panovníka Hospodina, nevysvobodí ani své syny a dcery; vysvobodí pouze sebe, země však bude zpustošena. Nebo kdybych na tu zemi uvedl meč a rozhodl bych, aby meč prošel zemí, a vymýtil bych z ní i dobytek, ti tři muži v ní, jakože jsem živ, je výrok Panovníka Hospodina, nevysvobodí ani své syny a dcery, vysvobodí pouze sebe. Nebo kdybych na tu zemi poslal mor a vylil na ni své rozhořčení krveprolitím, aby z ní byli vymýceni lidé i dobytek, Noe, Daniel a Jób v ní, jakože jsem živ, je výrok Panovníka Hospodina, nevysvobodí ani syna ani dceru. Svou spravedlností vysvobodí jen sami sebe.

Toto praví Panovník Hospodin: "I když pošlu na Jeruzalém tyto své čtyři přísné soudy: meč, hlad, dravou zvěř a mor, abych z něho vymýtil lidi i dobytek, hle, zbude v něm hrstka synů a dcer, kteří vyvážnou; budou vyvedeni a vyjdou k vám. Uvidíte jejich cestu a jejich skutky a najdete útěchu po zlu, které jsem uvedl na Jeruzalém, po tom všem, co jsem na něj uvedl. Oni vás potěší, až uvidíte jejich cestu a jejich skutky, a poznáte, že jsem nedělal zbytečně nic z toho, co jsem v něm vykonal, je výrok Panovníka Hospodina."

Ez 14, 12-23

Hle, toto byla nepravost tvé sestry Sodomy; pýcha, sytost chleba a sebejistý klid, který měla i se svými dcerami. Ale ruku utištěného ubožáka neposilovala.

Ez 16, 49

"V den, kdy vás očistím ode všech vašich nepravostí, osidlím města, a co je v troskách, bude vystavěno. Zpustošená země bude obdělána, nebude už ležet zpustošená před zraky všech, kdo jdou kolem. Potom řeknou: "Tato zpustošená země je jako zahrada v Edenu: města ležící v troskách, zpustlá a zbořená, jsou nyní opevněna a osídlena."

Ez 36, 33-35

"Tam, kde vtéká do moře, stávají se vody zdravými. Každý hemžící se živočich bude všude, kam se vlévá potok. A ryb bude velmi mnoho. Neboť kam se vlévají ony vody, tam se vody moře stávají zdravými a zůstane naživu všechno tam, kam se ten potok vlévá. I postaví se u něho rybáři; od Én-gedí až k Én-egljajimu se budou rozprostírat sítě. Ryb rozličného druhu bude velmi mnoho jako ryb ve Velkém moři. Avšak jeho bažiny a mělčiny nebudou ozdraveny, bude se tam získávat sůl. Při potoku na obou březích vzejde rozličné ovocné stromoví, jemuž nebude vadnout listí, jež nepřestane plodit, ale každý měsíc přinese rané plody, neboť vody, které je zavlažují, vytékají ze svatyně. Jeho ovoce bude sloužit za pokrm a jeho listí jako lék."

Ez 47, 8-12

V onen den pro ně uzavřu smlouvu
s polní zvěří
a s nebeským ptactvem
i se zeměplazy.
Vymýtím ze země luk, meč i válku
a dám jim uléhat v bezpečí.

Oz 2, 20 (18)

Kletby a přetvářka, vraždy a krádeže
a cizoložství se rozmohly,

krveprolití stíhá prolitou krev.
Proto země truchlí,
chřadnou všichni její obyvatelé,
polní zvěř a nebeské ptactvo;
hynou i mořské ryby.

Oz 4, 2-3

Můj lid zajde,
protože odmítá poznání.

Oz 4, 6

Chci milosrdenství, ne oběť.

Oz 6, 6

Zaseli vítr, sklídí bouři.

Oz 8, 7

Tu řeknou horám: "Přikryjte nás!"
a pahorkům: "Padněte na nás!"

Oz 10, 8

Orali jste svévoli,
sklízeli bezpráví,
jedli jste ovoce přetvářky.

Oz 10, 13

Roztrhněte svá srdce, ne oděv.

J 12, 13

Způsobím, že budou na nebi i na zemi divné úkazy:
krev a oheň a sloupy dýmu.
Slunce se zastře tmou a měsíc krví,
dříve než přijde den Hospodinův, veliký a hrozný.

Avšak každý, kdo vzývá Hospodinovo jméno, se zachrání.

Jl 3, 3 (30) - 5 (50)

Hle, přicházejí dny, je výrok Panovníka Hospodina,
kdy pošlu na zemi hlad,
ne hlad po chlebu ani žízeň po vodě,
nýbrž po slyšení slov Hospodinových.

Am 8, 11

Úděl Izraele, svého lidu, změním,
oni znovu vybudují zpusťovaná města a osídlí je,
vysadí vinice a budou z nich pít víno,
založí zahrady a budou z nich jíst ovoce.
Zasadím je do jejich půdy
a již nikdy nebudou vykořeneňi ze své země,
kterou jsem jim dal,
praví Hospodin, tvůj Bůh.

Am 9, 14-15

"Tobě je líto skočce, s kterým jsi neměl žádnou práci, jemuž jsi nedal vzrůst; přes noc vyrostl, přes noc zašel. A mně by nemělo být líto Ninive, toho velikého města, v němž je víc než dvacet tisíc lidí, kteří nedovedou rozeznat pravici od levice, a v němž je i tolik dobytka?"

Jon 4, 10-11

I překují své meče na radlice,
svá kopí na vinařské nože.
Pronárod nepozdvihne meč proti pronárodu,
nebudou se již cvičit v boji.
Každý bude bydlet pod svou vinnou révou,
pod svým fíkovníkem, a nikdo ho nevydělší.

Mi 4, 3-4

Násilí na Libanónu se obrátí proti tobě,
pobíjení zvířat ti nažene děsu

za prolitou lidskou krev a za násilí páchané na zemi,
na městu i všech jeho obyvatelích.

Abk 2, 17

I když je to potaženo zlatem a stříbrem,
nemá to žádného ducha.

Abk 2, 19

Jejich stříbro ani zlato
je nedokáže v den Hospodinovy prchlivosti vysvobodit;
ohněm jeho rozhorlení
bude pozřena celá země.
Ano, učiní náhlý konec
všem obyvatelům země!

Sf 1, 18

Pachtíte se za mnoha věcmi a máte z toho málo.

Ag 1, 9

"Pas ovce určené k zabití. Ti, kdo je kupují, zabíjejí je a za vinu nepykají; kdo je prodávají, říkají: "Požehnan buď Hospodin, to jsem se obohatil"; a žádný z jejich pastýřů nemá s nimi soucit. Ani já už nebudu mít soucit s obyvateli země, je výrok Hospodinův. Hle, dopustím, aby člověk padl do rukou člověka, do rukou svého krále. Na kusy rozbiji zemi a já ji z jejich rukou nevytrhnu."

Za 11, 4-6

Z celé země, je výrok Hospodinův,
budou dvě třetiny vyhlazeny, zajdou,
jen třetina v ní zbude.

Za 13, 8

V onen den nebude světlo, vše vzácné ztuhne mrazem. A nastane den jediný, známý jen Hospodinu, kdy nebude den ani noc; i za večerního času bude světlo. ...Hospodin bude králem nad celou zemí.

Za 14, 6-9

Žádný národ nemá v moci svůj záměr, nýbrž sám Hospodin jim dává všechno dobré.

Tób, 4, 19

Nepředpisujte Hospodinu, našemu Bohu, jak má jednat.

Júd 8, 16

Nastal den tmy a temnoty, útisk a tíseň, pohroma a veliká hrůza na zemi. Celý spravedlivý národ propadl zmatku; obávali se od nich zlého, byli připraveni, že zahynou, a volali k Bohu. Z jejich volání jako z malého pramínku vznikla veliká řeka s množstvím vody. Vzešlo světlo a slunce, ponížení byli povýšeni a pohltili slavné.

Est 1, 1g-1k

Duch Hospodinův naplňuje zemi.

Mdr 1, 7

Vždyť Bůh smrt neučinil,
ani se netěší ze zahynutí živých;
stvořil totiž všechno, aby to bylo,
čemu dal na světě vzniknout, určil k spáse.

Mdr 1, 13-14

Množství moudrých je spásou světa.

Mdr 6, 24

On mi dal pravé poznání toho, co je,
abych znal uspořádání vesmíru a působení živlů, ...
povahu živočichů a pudy šelem,
sílu duchů i myšlení lidí,
rozmanitost rostlin a léčivou moc kořenů.
Poznal jsem věci skryté i zjevné,
všemu naučila mne strůjkyně všeho - moudrost.

Mdr 7, 17-21

V každém pokolení vchází do svatých duší

a vytváří Boží přátele a proroky.

Mdr 7, 27

Ona ví o věcech dávno minulých a naznačuje budoucí, ...
předvídá znamení a zázraky
i výsledky časů a věků.

Mdr 8, 8

Bože našich otců, milosrdný Hospodine,
ty jsi učinil všechno svým slovem
a ve své moudrosti jsi vytvořil člověka,
aby vládl nad tvory, kterým jsi dal vzniknout,
a aby spravoval svět v svatosti a spravedlnosti
a konal soud s upřímnou duší,
daruj mi moudrost, která sídlí u tvého trůnu,
a nevylučuj mne z počtu těch, kdo ti slouží.

Mdr 9, 1-4

Nade všemi se smilováváš, protože všechno můžeš,
nehledíš na hříchy lidí, jen aby činili pokání.
Miluješ všechno, co je,
a neošklivíš si nic z toho, co jsi učinil,
vždyť bys ani nemohl připravit něco, co bys měl v nenávisti.

Mdr 11, 23-24

Tvůj neporušitelný duch je ve všem.

Mdr 12, 1

Ze všeho dobrého, co mají před očima,
nedokázali poznat toho, který je,
a z pohledu na dílo nerozpoznali Tvůrce.

Mdr 13, 1

Neboť z velikosti a krásy tvorů

může být srovnáním poznán původce jejich bytí.

Mdr 13, 5

Zabývají se totiž jeho dílem a zkoumají je,
ale spoléhají na svůj zrak, neboť je krásné, co vidí.
... jestliže dokázali tolik poznat,
že byli schopni probádat svět,
jak to, že nenašli hned Pána těchto věcí?

Mdr 13, 7-9

Jeho srdce je popel, jeho naděje bezcennější než prach země
a jeho život bezvýznamnější, než bláto, protože nepoznal toho, který jej vytvořil, ...
nýbrž usoudil, že je život pouhá zábava,
a žití že je výnosný trh.

Mdr 15, 10-12

Neboť stvoření poddané tobě, svému Tvůrci,
stupňuje sílu, aby trestalo nespravedlivé,
a zmírňuje ji, aby činilo dobrodiní těm, kteří ti důvěřují.

Mdr 16, 24

Celé stvoření bylo ve své podstatě znovu přetvořeno,
tak aby sloužilo tvým rozkazům
a aby tví služebníci byli zachováni bez úhony.

Mdr 19, 6

Kdo se bojíte Hospodina, doufejte v příchod dobrých věcí.

Sír 2, 9

Běda však mdlým srdcím a rukám ochablým strachem.

Sír 2, 12

V ruce Hospodinově leží panství nad zemí;
on ustanoví v pravý čas toho, kdo jí bude ku prospěchu.

Sír 10, 4

Bohatství je dobré, pokud na něm nelpí hřích.

Sír 13, 24

Před člověkem je život i smrt
a bude mu dáno, co si vybere.

Sír 15, 17

Hospodin stvořil člověka ze země
a do ní ho zase navrací.
Vyměřil lidem omezenou délku života
a dal jim moc nade vším, co je na zemi.
Podle své vůle je vybavil silou,
učinil je takové, aby byli jeho vlastním obrazem.
Uložil všem tvorům, aby se člověka báli,
jemu pak, aby panoval i nad šelmami a ptactvem.
Dal lidem jazyk a oči a uši,
schopnost rozhodování a mysl k přemýšlení.
Naplnil je chápavostí a rozumností
a ukázal jim, co je dobré a co zlé.

Sír 17, 1-7

Navíc jim dal vědění
a Zákon jako životodárné dědictví.

Sír 17, 11

Člověk se slitovává nad svým bližním,
ale Hospodin má slitování se všemi tvory.

Sír 18, 13

Jako kleštěnec, který by chtěl zbavit dívku panenství,
tak dopadne ten, kdo právo prosazuje násilím.

Sír 20, 4

Hlavní věc pro život je voda, chléb a oděv,
i dům, který poskytuje soukromí. ...
Ať máš málo nebo nadbytek, buď spokojen,
abys neuslyšel výtku, že jsi jen host.

Sír 29, 21-23

Mít nedostatek chleba, to je živobytí nuzných,
a kdo je oň připravuje, je vrah.

Sír 34, 21

Co člověk nejvíc potřebuje k životu, je:
voda, oheň, železo, sůl,
bílá pšeničná mouka, mléko a med,
šťáva z hroznů, olej a oděv.

Sír 39, 26

Všechna díla Hospodinova jsou dobrá
a všechno, co je potřebné, opatří včas.
Nelze říkat: "Toto je horší než ono",
neboť všechno ve svůj čas dojde uznání.

Sír 39, 33-34

Jak jsi byl již ve svém mládí moudrý,
jako řeka naplněn prozíravostí!
Tvá duše obsáhla celou zemi.

Sír 47, 14-15

Byl jsi vzat do nebes ve víchru a ohni,

na voze taženém ohnivými oři.

O tobě je napsáno, že s výstrahou přijdeš v určeném čase
utišit Boží hněv, aby nevzplanul.

Sír 48, 9-10

On založil zemi na věčné časy.

Bár 3, 32

Nyní tě chceme celým srdcem a s bází následovat
a hledat tvou tvář. Nenechávej nás v hanbě,
ale nalož s námi podle své shovívavosti
a podle množství svého milosrdenství.

Da 3, 41-42

Dobrořečte Hospodinu, všechna jeho díla,
velebte a vyvyšujte ho navěky.

Dobrořečte Hospodinu, nebesa,
velebte a vyvyšujte ho navěky.

Dobrořečte Hospodinu, jeho andělé,
velebte a vyvyšujte ho navěky.

Dobrořečte Hospodinu, všechny vody nad oblohou,
velebte a vyvyšujte ho navěky.

Dobrořečte Hospodinu, všechny mocnosti,
velebte a vyvyšujte ho navěky.

Dobrořečte Hospodinu, slunce a měsíce,
velebte a vyvyšujte ho navěky.

Dobrořečte Hospodinu, nebeské hvězdy,
velebte a vyvyšujte ho navěky.

Dobrořečte Hospodinu, všechen déšť a roso,
velebte a vyvyšujte ho navěky.

Dobrořečte Hospodinu, všechny větry,
velebte a vyvyšujte ho navěky.

Dobrořečte Hospodinu, ohni a žáre,
velebte a vyvyšujte ho navěky.

Dobrořečte Hospodinu, chladno i teplo,
velebte a vyvyšujte ho navěky.
Dobrořečte Hospodinu, krůpěje rosy i sněhové vločky,
velebte a a vyvyšujte ho navěky.
Dobrořečte Hospodinu, noci a dni,
velebte a vyvyšujte ho navěky.
Dobrořečte Hospodinu, světlo a temnoto,
velebte a vyvyšujte ho navěky.
Dobrořečte Hospodinu, lede a mraze,
velebte a vyvyšujte ho navěky.
Dobrořečte Hospodinu, ledovce a sněhy,
velebte a vyvyšujte ho navěky.
Dobrořečte Hospodinu, blesky a mračna,
velebte a vyvyšujte ho navěky.
Dobrořeč Hospodinu, země,
veleb a vyvyšuj ho navěky.
Dobrořečte Hospodinu, hory a pahorky,
velebte a vyvyšujte ho navěky.
Dobrořeč Hospodinu vše, co roste na zemi,
veleb a vyvyšuj ho navěky.
Dobrořečte Hospodinu, moře a řeky,
velebte a vyvyšujte ho navěky.
Dobrořečte Hospodinu, prameny vod,
velebte a vyvyšujte ho navěky.
Dobrořečte Hospodinu, netvoří a vše, co se hýbe ve vodách,
velebte a vyvyšujte ho navěky.
Dobrořeč Hospodinu, všechno nebeské ptactvo,
veleb a vyvyšuj ho navěky.
Dobrořečte Hospodinu, všechna zvířata divoká i krotká,
velebte a vyvyšujte ho navěky.
Dobrořečte Hospodinu, synové lidští,
velebte a vyvyšujte ho navěky.

Da 3, 57-82

Chválu vzdejte Hospodinu, protože je dobrý,
jeho milosrdenství je věčné.

Da 3, 89

Je-li sepsáno dobře a výstižně, je to podle mého přání. Je-li obyčejné a průměrné, udělal jsem, co jsem uměl.

2 Mak 15, 38

Nový zákon

"Pravím vám, že Bůh může Abrahamovi stvořit děti z tohoto kamení."

Mt 3, 9

"Ne jenom chlebem bude člověk živ, ale každým slovem, které vychází z Božích úst."

Mt 4, 4

"Hospodinu, Bohu svému se budeš klanět a jeho jediného uctívat."

Mt 4, 10

"Lišky mají doupata a ptáci hnízda, ale Syn člověka nemá, kde by hlavu složil."

Mt 8, 20

"Budete stále poslouchat, a nepochopíte,
ustavičně budete hledět, a neuvidíte.
Neboť obrostlo tukem srdce tohoto lidu,
ušima nedoslýchají a oči zavřeli,
takže neuvidí očima a ušima neuslyší,
srdcem nepochopí a neobrábí se -
a já je neuzdravím."

Mt (cit. Iz.) 13, 14-15

„Království nebeské je jako hořčičné zrnko, které člověk zasel na svém poli; je sice menší než všechna semena, ale když vyrostе, je větší než ostatní byliny a je z něho strom, takže přilétají ptáci a hnízdí v jeho větvích.“

Mt 13, 31-32

Amen, pravím vám, budete-li mít víru jako zrnko hořčice, řeknete této hoře: "Přejdі odtud tam", a přejde; a nic vám nebude nemožné.

Mt 17, 20-21

Můj dům bude zván domem modlitby, ale vy z něho děláte doupě lupičů.

Mt 21, 13

A věříte-li, dostanete všechno, oč budete v modlitbě prosit.

Mt 21, 22

"Mistře, které přikázání je v zákoně největší?" On mu řekl: "Miluj Hospodina, Boha svého, celým svým srdcem, celou svou duší a celou svou myslí." To je největší a první přikázání. Druhé je mu podobné: "Miluj svého bližního, jako sám sebe." Na těch dvou přikázáních spočívá celý Zákon i Proroci."

Mt 22, 36-40

Kdo se povyšuje, bude ponížen, a kdo se poníží, bude povýšen.

Mt 23, 12

Mějte se na pozoru, aby vás někdo nesvedl. Neboť mnozí přijdou v mém jménu a budou říkat "já jsem Mesiáš" a svedou mnohé. Budete slyšet válečný ryk a zvěsti o válkách; hleďte, abyste se nelekali. Musí to být, ale to ještě nebude konec. Povstane národ proti národu a království proti království, bude hlad a zemětřesení na mnoha místech. Ale to vše bude teprve začátek bolestí.

Mt 24, 4-8

Tehdy řekne král těm po pravici: "Pojďte, požehnaní mého Otce, ujměte se království, které je vám připraveno od založení světa. Neboť jsem hladověl, a dali jste mi jíst, žíznil jsem, a dali jste mi pít, byl jsem na cestách, a ujali jste se mne, byl jsem nahý, a oblékli jste mě, byl jsem nemocen, a navštívili jste mě, byl jsem ve vězení, a přišli jste za mnou." Tu mu ti spravedliví odpovědí: "Pane, kdy jsme tě viděli hladového, a nasýtili jsme tě, nebo žíznivého, a dali jsme ti pít? Kdy jsme tě viděli jako pocestného, a ujali jsme se tě, nebo nahého, a oblékli jsme tě? Kdy jsme tě viděli nemocného nebo ve vězení, a přišli jsme za tebou?" Král odpoví a řekne jim: "Amen, pravím vám, cokoliv jste učinili jednomu z těchto mých nepatrných bratří, mně jste učinili."

Mt 25, 34-40

"Je mi dána veškerá moc na nebi i na zemi."

Mt 28, 18

"Prorok není beze cti, leda ve své vlasti, u svých příbuzných a ve svém domě." A nemohl tam učinit žádný mocný čin, jen na několik málo nemocných vložil ruce a uzdravil je.

Mk 6, 4-5

Co prospěje člověku, získá-li celý svět, ale ztratí svůj život? Zač by mohl člověk získat zpět svůj život?

Mk 8, 36-37

Všechno je možné tomu, kdo věří.

Mk 9, 23

"Mistře dobrý, co mám dělat, abych měl podíl na věčném životě?" ...Ježíš na něj s láskou pohleděl a řekl: "Jedno ti schází. Jdi, prodej všechno, co máš, rozdej chudým a budeš mít poklad v nebi; pak přijď a následuj mne." On po těch slovech svěsil hlavu a smuten odešel, neboť měl mnoho majetku.

Mk 10, 17; Mk 10, 21-22

"Jak těžko vejdou do Božího království ti, kdo mají bohatství! ...Dítky, jak těžké je vejít do království Božího! Snáze projde velbloud uchem jehly, než aby bohatý vešel do Božího království." Ještě více se zhrozili a říkali si: "Kdo tedy může být spasen?" Ježíš

na ně pohleděl a řekl: "U lidí je to nemožné, ale ne u Boha; vždyť u Boha je možné všechno."

Mk 10, 23-27

"Víte, že ti, kdo platí u národů za první, nad nimi panují, a kdo jsou u nich velcí, utlačují je. Ne tak bude mezi vámi; ale kdo se mezi vámi chce stát velkým, buď vaším služebníkem."

Mk 10, 42-43

"Mějte víru v Boha! Amen, pravím vám, že kdo řekne této hoře: "Zdvihni se a vrhni se do moře" - a nebude pochybovat, ale bude věřit, že se stane, co říká, bude to mít. Proto vám pravím: Věřte, že všechno, oč v modlitbě prosíte, je vám dáno, a budete to mít."

Mk 11, 22-24

Miluj svého bližního, jako sám sebe!

Mk 12, 31

S těmi dny přijde takové soužení, jaké nebylo od počátku světa, který stvořil Bůh, až do dneška a nikdy nebude. A kdyby Pán nezkrátil ty dny, nebyl by spasen žádný člověk.

Mk 13, 19-20

O onom dni či hodině neví nikdo, ani andělé v nebi, ani Syn, jenom Otec.

Mk 13, 32

A řekl jim: "Jděte do celého světa a kaďte evangelium všemu stvoření.

Mk 16, 15

I porodila svého prvorozeného syna, zavinula jej do plenek a položila do jeslí, protože se pro ně nenašlo místo pod střechou.

L 2, 7

Blaze vám chudí, neboť vaše je království Boží.

Blaze vám, kdo nyní hladovíte, neboť budete nasyceni.

Blaze vám, kdo nyní pláčete, neboť se budete smát.

L 6, 20-21

Ale běda vám bohatým, vždyť vám se už potěšení dostalo.

Běda vám, kdo jste nyní nasyceni, neboť budete hladovět.

Běda, kdo se nyní smějete, neboť budete plakat a naříkat.

L 6, 24-25

Buďte milosrdní, jako je je milosrdný váš Otec.

L 6, 36

Život je víc než pokrm a tělo než oděv.

L 12, 23

A neshánějte se, co budete jíst a co pít, a netrapte se tím. Po tom všem se shánějí lidé tohoto světa. Váš Otec přece ví, že to potřebujete. Vy však hledejte jeho království a to ostatní vám bude přidáno.

L 12, 29-31

Polovinu svého jmění, Pane, dávám chudým, a jestliže jsme někoho ošidil, nahradím mu to čtyřnásobně.

L 19, 8

"Pravím vám, budou-li oni mlčet, bude volat kamení.

L 19, 40

Vpravdě vám pravím, že tato chudá vdova dala víc, než všichni ostatní. Neboť ti všichni dali dary ze svého nadbytku, ona však ze svého nedostatku: dala všechno, z čeho měla být živa.

L 21, 3-4

Povstane národ proti národu a království proti království, budou veliká zemětřesení a v mnohých krajinách hlad a mor, hrůzy a velká znamení z nebes.

L 21, 10-11

Neboť bude velké soužení na zemi a hněv proti tomuto lidu. ... Budou znamení na slunci, měsíci a hvězdách a na zemi úzkost národů, bezradných, kam se podít před řevem valícího se moře. Lidé budou zmírat strachem a očekáváním toho, co přichází na celý svět. Neboť mocnosti nebeské se zachvějí.

L 21, 23; L 21, 25-26

Mějte se na pozoru, aby vaše srdce nebyla zatížena nestřídmostí, opilstvím a starostmi o živobytí a aby vás onen den nepřekvapil jako past.

L 21, 34

Pak vzal Ježíš chleby, vzdal díky a rozdílil sedícím; stejně i ryby, kolik kdo chtěl. Když se nasýtili, řekl svým učedníkům: "Seberte zbylé nalámané chleby, aby nic nepřišlo nazmar!"

J 6, 11-12

Poznáte pravdu a pravda vás učiní svobodnými.

J 8, 32

Ježíš vstal od stolu a vědom si toho, že mu Otec dal všecko do rukou a že od Boha vyšel a k Bohu odchází, odložil svrchní šat, vzal lněné plátno a přepásal se; pak nalil vodu do umyvadla a začal učedníkům umývat nohy a utírat je plátnem, jímž byl přepásán.

J 13, 3-5

Dal jsem vám příklad, abyste i vy jednali, jako jsem jednal já.

J 13, 15

Kdo věří ve mne, i on bude činit skutky, které já činím, a ještě větší, neboť já jdu k Otci. A začkoli budete prosit ve jménu mém, učiním to, aby byl Otec oslaven v Synu. Budete-li mne o něco prosit ve jménu mém, já to učiním. ...a já požádám Otce a on vám dá jiného Přímluvce, aby byl s vámi na věky - Ducha pravdy, kterého svět nemůže přijmout, poněvadž ho nevidí ani nezná. Vy jej znáte, neboť s vámi zůstává a ve vás bude.

J 14, 12-17

Už vás nenazývám služebníky, protože služebník neví, co činí jeho pán. Nazval jsem vás přáteli, neboť jsem vám dal poznat všechno, co jsem slyšel od svého Otce.

J 15, 15

Ti, kteří byli s ním, se ho ptali: "Pane, už v tomto čase chceš obnovit království pro Izrael?" Řekl jim: "Není vaše věc znát čas a lhůtu, kterou si Otec ponechal ve své moci."

Sk 1, 6-7

Pochází-li tento záměr a toto dílo z lidí, rozpadne se samo; pochází-li z Boha, nebudete moci ty lidi vyhubit - nechcete přece bojovat proti Bohu.

Sk 5, 38-39

Nyní skutečně vidím, že Bůh nikomu nestrání, ale v každém národě je mu milý ten, kdo v něho věří a činí, co je spravedlivé. ...Bratří židovského původu, kteří přišli s Petrem, žasli že i pohanům byl dán dar Ducha svatého.

Sk 10, 34-35; Sk 10, 45

Věř v Pána Ježíše, a budeš spasen ty i všichni kdo jsou v tvém domě.

Sk 16, 31

Bůh, který učinil svět a všechno, co je v něm, ten je pánem nebe i země, a nebydlí v chrámech, které lidé vystavěli, ani si nedává od lidí sloužit, jako by byl na nich závislý; vždyť je to on sám, který všemu dává život, dech i všechno ostatní. On stvořil z jednoho člověka všechno lidstvo, aby přebývalo na povrchu země, určil pevná roční údobí i hranice lidských sídel. Bůh to učinil proto, aby jej lidé hledali.

Sk 17, 24-27

Ale já nepřikládám svému životu žádnou jinou cenu, než abych dokončil svůj běh a splnil úkol, který jsem dostal od Pána Ježíše: hlásat evangelium o Boží milosti.

Sk 20, 24

Budete stále poslouchat, a nepochopíte,
ustavičně budete hledět, a nevidíte.

Neboť srdce tohoto lidu otupělo,
ušima nedoslýchají a oči zavřeli,
takže očima nevidí a ušima neuslyší,
srdcem nepochopí a neobráti se
- a já je neuzdravím.

Sk (cit. Iz) 28, 26-27

Tvrdí, že jsou moudří, ale upadli v bláznovství: zaměnili slávu nepomíjitelného Boha za zobrazení podoby pomíjitelného člověka, ano i ptáků a čtvernožců a plazů. Proto je Bůh nechal na pospas nečistým vášním jejich srdcí, takže zneuctívají svá vlastní těla; vyměnili Boží pravdu za lež a klanějí se a slouží tvorstvu místo Stvořiteli - on budiž veleben na věky! Amen.

Ř 1, 22-25

Skrze jednoho člověka totiž vešel do světa hřích a skrze hřích smrt; a tak smrt zasáhla všechny, protože všichni zhřešili.

Ř 5, 12

A kde se rozmohl hřích, tam se ještě mnohem více rozhojnila milost, aby tak jako vládl hřích a přinášel smrt, vládla ospravedlněním milost a přinášela věčný život skrze Ježíše Krista, našeho Pána.

Ř 5, 20-21

Ti, kdo dělají jen to, co sami chtějí, tíhnou k tomu, co je tělesné; ale ti, kdo se dají vést Duchem, tíhnou k tomu, co je duchovní. Dát se vést sobectvím znamená smrt, dát se vést Duchem je život a pokoj. Soustředění na sebe je Bohu nepřátelské, neboť se nechce ani nemůže podřítit Božímu zákonu. Ti, kdo žijí jen z vlastních sil, nemohou se líbit Bohu.

Ř 8, 5-8

Soudím totiž, že utrpení nynějšího času se nedají srovnat s budoucí slávou, která má být na nás zjevena. Celé tvorstvo toužebně vyhlíží a čeká, kdy se zjeví sláva Božích synů. Neboť tvorstvo bylo vydáno marnosti - ne vlastní vinou, nýbrž tím, kdo je marnosti vydal. Trvá však naděje, že i samo tvorstvo bude vysvobozeno z otroctví zániku a uvedeno do svobody a slávy dětí Božích. Víme přece, že veškeré tvorstvo až podnes společně sténá a pracuje k porodu. A nejen to: i my sami, kteří již máme Ducha jako příslib darů Božích, i my ve svém nitru sténáme, očekávající přijetí za syny, totiž vykoupení svého těla.

Ř 8, 18-23

Je-li Bůh s námi, kdo proti nám.

Ř 8, 31

Bůh otupil jejich mysl,
dal jim oči, aby neviděli,
uši, aby neslyšeli, až do dnešního dne.

Ř 11, 8

Jak nesmírná je hloubka Božího bohatství, jeho moudrosti a vědění! Jak nevyzpytatelné jsou jeho soudy a nevystopovatelné jeho cesty!

Ř 11, 33

A nepřizpůsobujte se tomuto věku, nýbrž proměňujte se obnovou své mysli, abyste mohli rozpoznat, co je vůle Boží, co je dobré, Bohu milé a dokonalé.

Ř 12, 2

Jestliže má tvůj nepřítel hlad, nasyt' ho, a má-li žízeň, dej mu pít; ...Nedej se přemoci zlem, ale přemáhej zlo dobrem.

Ř 12, 20-21

Zahubím moudrost moudrých a rozumnost rozumných zavrhnou. Kde jsou učenci, kde znalci, kde řečníci tohoto věku? Neučinil Bůh moudrost světa bláznovstvím? Protože

svět svou moudrostí nepoznal Boha v jeho moudrém díle, zalíbilo se Bohu spasit ty, kdo věří bláznovskou zvěstí.

1 K 1, 19-21

Nepotkala vás zkouška nad lidské síly. Bůh je věrný: nedopustí, abyste byli podrobeni zkoušce, kterou byste nemohli vydržet, nýbrž se zkouškou vám připraví i východisko a dá vám sílu, abyste mohli obstát.

1 K 10, 13

Hospodinova je země i její plnost.

1 K 10, 26

Kdybych měl dar proroctví, rozuměl všem tajemstvím a obsáhl všecko poznání, ano kdybych měl tak velikou víru, že bych hory přenášel, ale lásku bych neměl, nic nejsem.

1 K 13, 2

Láska nikdy nezanikne. Proroctví - to pomine; jazyky - ty ustanou; poznání - to bude překonáno.

1 K 13, 8

Nyní poznávám částečně, ale potom poznám úplně, jako Bůh zná mne.

A tak zůstává víra, naděje, láska - ale největší z té trojice je láska.

1 K 13, 12-13

Jako v Adamovi všichni umírají, tak v Kristu všichni dojdou života. Každý v daném pořadí: první vstal Kristus, potom při Kristově příchodu vstanou ti, kdo jsou jeho. Tu nastane konec, až Kristus zruší vládu všech mocností a sil a odevzdá království Bohu a Otcí. Musí totiž kralovat, "dokud Bůh nepodmaní všechny nepřátele pod jeho nohy". Jako poslední nepřítel bude přemožena smrt.

1 K 15, 22-26

Co člověk zaseje, to také sklídí. Kdo zasévá pro své sobectví, sklídí zánik, kdo však zasévá pro Ducha, sklídí život věčný. V konání dobra neumdlévejme; nechabneme-li, budeme sklízet v ustanovený čas.

Ga 6, 7-9

V něm jsme vykoupeni jeho obětí
a naše hříchy jsou nám odpuštěny

pro přebohatou milost,
kterou nás zahrnul ve vši moudrosti a prozíravosti,
když nám dal poznat tajemství svého záměru,
svého milostivého rozhodnutí, jímž si předzvezal,
že podle svého plánu, až se naplní čas,
přivede všechno na nebi i na zemi k jednotě v Kristu.

Ef 1, 7-10

Sílu svého mocného působení prokázal přece na Kristu:

Vzkřísil ho z mrtvých
a posadil po své pravici v nebesích,
vysoko nad všechny vlády, mocnosti, síly i panstva,
nad všechna jména, která jsou vzývána,
jak v tomto věku, tak i v budoucím.
"Všechno podrobil pod jeho nohy"
a ustanovil jej svrchovanou hlavou církve,
která je jeho tělem,
plností toho,
jenž přivádí k naplnění všechno, co jest.

Ef 1, 20-23

Dal mi ve zjevení poznat tajemství, které jsem vám právě několika slovy vypsál. Z toho můžete vyčíst, že jsem porozuměl Kristovu tajemství, které v dřívějších pokoleních nebylo lidem známo, ale nyní je Duchem zjeveno jeho svatým apoštolům a prorokům: že pohané jsou spoludědicové, část společného těla, a mají v Kristu Ježíši podíl na zaslíbeních evangelia.

Ef 3, 3-6

Odložte dřívější způsob života, staré lidství, které hyne klamnými vášněmi, obnovte se duchovním smýšlením, oblecte nové lidství, stvořené k Božímu obrazu ve spravedlnosti a svatosti pravdy.

Ef 4, 22-24

Způsobem bytí byl roven Bohu,
a přece na své rovnosti nelpěl,
nýbrž sám sebe zmařil,

vzal na sebe způsob služebníka,
stal se jedním z lidí.
A v podobě člověka se ponížil,
v poslušnosti podstoupil i smrt,
a to smrt na kříži.

F (p) 2, 6-8

Plamen Ducha nezhášejte, prorockými dary nepohrdejte. Všecko zkoumejte, dobrého se držte.

1 Te 5, 19-21

Nic jsme si totiž na svět nepřinesli, a také si nic nemůžeme odnést. Máme-li jídlo a oděv, spokojme se s tím. Kdo chce být bohatý, upadá do osidel pokušení a do mnoha nerozumných a škodlivých tužeb, které strhují lidi do zkázy a záhuby. Kořenem všeho toho zla je láska k penězům.

1 Tm 6, 7-10

Neboť přijde doba, kdy lidé nesnesou zdravé učení, a podle svých choutek si seženou učitele, kteří by vyhověli jejich přáním.

2 Te 4, 3

Prosím tě za svého syna, kterému jsem dal život ve vězení, Onezima, který ti před časem způsobil škodu, ale nyní je tobě i mně k užitku. Posílám ti ho zpět, je mi drahý jako mé vlastní srdce. ...Snad proto byl na čas od tebe odloučen, abys ho měl navěky- ne už jako otroka, nýbrž mnohem více než otroka: jako milovaného bratra. Když se jím stal mně, oč více jím bude tobě před lidmi i před Pánem.

Fm 10-12; Fm 15-16

Jeho hlas tehdy zatřásl zemí, nyní však slibuje: "Ještě jednou otřesu" nejen "zemí", nýbrž i "nebem". Těmito slovy naznačuje, že otřese vším stvořením a promění je, aby zůstalo jen to, co je neotřesitelné.

Žd 12, 26-27

Bohatý ať myslí na své ponížení - vždyť pomine jako květ trávy: vzejde slunce a svým žářem spálí trávu, květ opadne a jeho krása zajde. Tak i boháč se vším svým shonem vezme za své.

Jk 1, 10-11

Z jeho rozhodnutí jsme se znovu zrodili slovem pravdy, abychom byli jakoby první sklizní jeho stvoření.

Jk 1, 18

Cožpak Bůh nevyvolil chudáky tohoto světa, aby byli bohatí ve víře a stali se dědici království, jež zaslíbil těm, kdo ho milují?

Jk 2, 5

Na Božím soudu není milosrdenství pro toho, kdo neprokázal milosrdenství. Ale milosrdenství vítězí nad soudem.

Jk 2, 13

Chcete mít, ale nemáte. Ubíjíte a nevrážíte, ale ničeho nemůžete dosáhnout. Sváříte se a bojujete - a nic nemáte, protože neprosíte. Prosíte sice, ale nedostáváte, protože prosíte nedobře; jde vám o vaše vášně.

Jk 4, 2-3

Kdo ví, co je činit dobré, a nečiní, má hřích.

Jk 4, 17

A nyní, vy boháči, plačte a naříkejte nad pohromami, které na vás přicházejí. Vaše bohatství shnilo, vaše šatstvo je moly rozežráno, vaše zlato a stříbro zrezavělo, a ten rez bude svědčit proti vám a stráví vaše tělo jako oheň. Nashromáždili jste si poklady - pro konec dnů! Hle, mzda dělníků, kteří žali vaše pole, a vy jste jim ji upřeli, volá do nebes, a křik ženců pronikl ke sluchu Hospodina zástupů. Žili jste rozmařile a hýřili

jste na zemi, vykrmili jste se - pro den porážky! Odsoudili jste a zahubili jste spravedlivého; a on se proti vám nestaví.

Jk 5, 1-6

Velkou moc má vroucí modlitba spravedlivého. Eliáš byl člověk jako my, a když se naléhavě modlil, aby nepršelo, nezapršelo v zemi po tři roky a šest měsíců. A opět se modlil, a nebe dalo déšť a země přinesla úrodu.

Jk 5, 16-18

Vždyť Bůh neušetřil ani anděly, kteří zhřešili, ale svrhl je do temné propasti podsvětí a dal je střežit, aby byli postaveni před soud. Ani starý svět neušetřil, nýbrž zachoval jen Noéma, kazatele spravedlnosti, spolu se sedmi jinými, když uvedl potopu na svět bezbožných.

2 P(t) 2, 4-5

Dávná nebesa i země byly vyvolány slovem Božím z vody a před vodou chráněny. Vodou byl také tehdejší svět zatopen a zahynul. Týmž slovem jsou udržována nynější nebesa a země, dokud nebudou zničena ohněm.

2 P(t) 3, 5-7

Den Páně přijde jako přichází zloděj. Tehdy nebesa s rachotem zaniknou, vesmír se žářem roztaví a země se všemi lidskými činy bude postavena před soud. Když tedy se toto vše rozplyne, jak svatě a zbožně musíte žít vy, kteří dychtivě očekáváte příchod Božího dne! V něm se nebesa roztaví v ohni a živly se rozpustí žářem. Podle jeho slibu čekáme nové nebe a novou zemi, ve kterých přebývá spravedlnost.

2 P(t) 3, 10-13

Má-li někdo dostatek a vidí, že jeho bratr má nouzi, a bez soucitu se od něho odvrátí - jak v něm může zůstat Boží láska?

1 J 3, 17

A všechno stvoření na nebi, na zemi, pod zemí
i v moři, všecko, co v nich jest, slyšel jsem volat:
"Tomu, jenž sedí na trůnu, i Beránkovi
dobrořečení, čest, sláva i moc na věky věků!"

Zj 5, 13

Zatroubil první anděl: Nastalo krupobití a na zem začal padat oheň smíšený s krví. Třetina země, třetina stromová a veškerá zeleň byla sežehnuta.

Zatroubil druhý anděl; a jakoby mohutná hora hořící ohněm byla vržena do moře. Třetina moře se obrátila v krev a zahynula třetina mořských tvorů a byla zničena třetina lodí.

Zatroubil třetí anděl, a zřítíla se z nebe veliká hvězda hořící jako pochodň, padla na třetinu řek a na prameny vod. Jméno té hvězdy je Pelyněk. Třetina vod se změnila v pelyněk a množství lidí umřelo z těch vod, protože byly otráveny.

Zatroubil čtvrtý anděl, a byla zasažena třetina slunce, třetina měsíce a třetina hvězd, takže ze třetiny potměly, a den i noc byly o třetinu temnější.

Zj 8, 7-12

Zatroubil pátý anděl. A viděl jsem, jak hvězdě, která spadla z nebe na zem, byl dán klíč od jícnu propasti; otevřela jícen propasti a vyvalil se dým jako z obrovské pece, a tím dýmem se zatmělo slunce i všechno ovzduší. Z dýmu se vyrojily kobylinky na zem; byla jim dána moc, jakou mají pozemští škorpióni. Dostaly rozkaz neškodit travě na zemi ani žádné zeleni ani stromové, jenom lidem, kteří nejsou označeni Boží pečeti na čele. Ale nebyla jim dána moc, aby lidi zabíjely, nýbrž aby je po pět měsíců trýznily; byla to trýzeň jako když škorpión bodne člověka. V ty dny budou lidé hledat smrt, ale nenajdou ji, budou si přát zemřít, ale smrt se jim vyhne.

Zj 9, 1-6

Zatroubil šestý anděl. Uslyšel jsem jakýsi hlas od čtyř rohů zlatého oltáře, který je před Bohem. Ten hlas nařídil šestému andělu, držícímu polnici: "Rozvaž ty čtyři anděly, spoutané při veliké řece Eufratu!" Tu byli rozvázáni ti čtyři andělé, připravení na hodinu, den, měsíc a rok, kdy mají pobít třetinu lidí. A jejich jízdních oddílů bylo dvě stě miliónů - slyšel jsem jejich počet. A ve vidění jsem spatřil koně a na nich jezdce: pancíře měli ohnivé, rudě zářící a žhnoucí sírou; hlavy koňů byly jako hlavy lvů a z jejich tlam šel oheň, dým a síra. Touto trojí pohromou - ohněm, dýmem a sírou ze svých tlam - usmrtili třetinu lidí.

Zj 9, 13-18

A přesto se ostatní lidé, kteří v těch pohromách nezahynuli, neodvrátili od výtvorů svých rukou; nepřestali se klanět démonům a modlám ze zlata, stříbra, mědi, kamene i dřeva, které jsou slepé, hluché a nemohou se pohybovat; neodvrátili se od svých vražd ani čarování, necudností ani krádeží.

Zj 9, 20-21

Potom anděl, kterého jsem viděl stát na moři i na zemi, pozvedl svou pravici k nebi a přísahou při tom, který je živ na věky věků, který stvořil nebesa, moře a všechno, co je v nich, potvrdil, že lhůta je u konce.

Zj 10, 5-6

A strhla se bitva na nebi: Michael a jeho andělé se utkali s drakem. Drak i jeho andělé bojovali, ale nezvítězili, a nebylo již pro ně místa v nebi. A veliký drak, ten dávný had, zvaný d'ábel a satan, který sváděl celý svět, byl svržen na zem a s ním i jeho andělé.

Zj 12, 7-9

Proto jásejte, nebesa a všichni, kdo v nich přebýváte!

Běda však zemi i moři,
neboť sestoupil k vám d'ábel, plný zlosti,
protože ví, jak málo času mu zbývá.

Zj 12, 12

A celá země v obdivu šla za tou šelmou; klekali před drakem, protože dal té šelmě svou moc, a klekali také před šelmou a volali: "Kdo se může rovnat té dravé šelmě, kdo se odváží s ní bojovat?"

Zj 13, 3-4

A slyšel jsem mocný hlas ze svatyně, jak praví sedmi andělům: "Jděte a vylejte těch sedm nádob Božího hněvu na zem!"

První anděl šel a vylil svou nádobu na zem: a zlé, zhoubné vředy padly na lidi označené znamením dravé šelmy a klekající před jejím obrazem.

Druhý vylil svou nádobu na moře: a změnilo se v krev jako krev zabitého a všechno živé v moři zahynulo.

Třetí vylil svou nádobu na řeky a prameny vod: a změnily se v krev. Tu jsem slyšel, jak praví anděl, který má moc nad vodami: "Spravedlivý jsi, Bože, svatý, který jsi a kterým byl, že jsi vynesl tento rozsudek: těm, kdo prolili krev svatých a proroků, dal jsi pít krev; stalo se jim po zásluze!"

Zj 16, 1-6

Čtvrtý anděl vylil svou nádobu na slunce: a byla mu dána moc spalovat lidi svou výhní. Lidé hynuli nesmírným žářem a proklínali Boha, který má moc nad takovými pohromami; ale neobrátili se, aby mu vzdali čest.

Pátý anděl vylil svou nádobu na trůn šelmy: a v jejím království nastala tma, lidé se bolestí hryzali do rtů a trýznění vředy rouhali se nebeskému Bohu, ale neodvrátili se od svých činů.

Šestý anděl vylil svou nádobu na velikou řeku Eufrat: a její voda vyschla, aby byla připravena cesta králům od východu slunce.

Zj 16, 8-12

Sedmý anděl vylil svou nádobu do ovzduší a z chrámu od trůnu zazněl mocný hlas: "Stalo se!" A rozpoutaly se blesky, hřmění a burácení, a nastalo hrozné zemětřesení, jaké nebylo, co je člověk na zemi; tak silné bylo to zemětřesení. A to veliké město se roztrhlo na tři části a města národů se zřítily. ...Všechny ostrovy zmizely, po horách nezůstalo stopy, na lidi padaly z nebe kroupy těžké jako cent; a lidé proklínali Boha za pohromu krupobití, protože ta pohroma byla strašná.

Zj 16, 17-21

A viděl jsme veliký bělostný trůn a toho, kdo na něm seděl; před jeho pohledem zmizela země i nebe a už pro ně nebylo místa. Viděl jsem mrtvé, mocné i prosté, jak stojí před trůnem, a byly otevřeny knihy. Jestě jedna kniha byla otevřena, kniha života. A mrtví byli souzeni podle svých činů zapsaných v těch knihách.

Zj 20, 11-12

A viděl jsme nové nebe a novou zemi, neboť první nebe a první země pominuly a moře již vůbec nebylo. A viděl jsem od Boha z nebe sestupovat svaté město, nový Jeruzalém, krásný jako nevěsta ozdobená pro svého ženicha. A slyšel jsem veliký hlas od trůnu: "Hle, příbytek Boží uprostřed lidí, Bůh bude přebývat mezi nimi a oni budou jeho lid; on sám, jejich Bůh, bude s nimi, a setře jim každou slzu s očí. A smrti již nebude, ani žalu ani nářku ani bolesti už nebude - neboť co bylo, pominulo."

Ten, který seděl na trůnu, řekl: "Hle, všechno tvořím nové."

Zj 21, 1-5